

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד עלידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורג'ם), צבי וולפסון
 חבר המערכת בארץ-ישראל — שמעון הלקין
 מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה כ' (כרך מ') אלול, תשי"ט חוברת ח' (211)

ה ת ו כ ן :

201	ש. שלום	אברהם, אברהם (שיר)
202	י. גלבוץ	בין טמיעה והטמעה
207	מאיר וכסמן	תרומתו של פרופ' חיים טשרנוביץ לתולדות ההלכה
215	ש. ל. בלאנק	אמהות (סיפור)
224	צבי קארל	ספר דברים ויתר ספרי התורה
230	אפרים ליסיצקי	בערני לך, אל (שיר)
231	אב"א אחימאיר	יודאיקה
236	חיים ראובן רבינוביץ	עול מלכות שמים
239	ש. קרמר	נוסח מנדלי ונוסח גנסין
242	יצחק עברי	המאור שבשירת ביאליק אספקלריה זעירה
246	ב. י. מ-י	תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל הערמות ודברי בקרת
249	שלמה דמשק	"תולדות שכונה אחת" לש ל. בלאנק
253	יוחנן פוגראבינסקי	"חיבת ציון ברומניה"
256	נ. צ. מיימון	"אורה חיים למורה"
		רשימות וסקירות
257	י. מישאל	מחודש לחודש
262	א. ר. מלאכי	למכתבי זאב דובנוב על הכימויים החדשים ככרך המילואים לא. אבן-שושן
263		ידיעות
265	ה. אריף	(מכתב אל המערכת)

"בצרון"

1141 ברודוויי

יו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by: CHAIM TCHERNOWITZ (Rav Tzair)

Editors: NAHUM GLATZER (Contributing Editor),

HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (S. Israel)

Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Twentieth Year of Publication

Vol. XL   Elul, 5719 (September, 1959)   No. 8 (211)

CONTENTS:

Abraham, Abraham . . . (Poem)	S. Shalom	201
Russia's Policy of Forced Assimilation	Joshua Gilboa	202
The Contribution of Rav Tzair to the Study of Jewish Law (Part II)	Meyer Waxman	207
Motherhood (Story)	S. L. Blank	215
Deuteronomy and the Other Books of the Pentateuch — A Comparative Study	Zwi Karl	224
My Yearnings Go Out to You, My Lord . . . . . (Poem)	Ephraim E. Lisitzky	230
Judaica — Random Thoughts	Abba Achimeir	231
On the Prayer "Shema"	H. R. Rabinowitz	236
Trends In Contemporary Hebrew Literature	Shalom Kramer	239
Bialik's Genius Reviewed	Itzhak Ivry	242
MIRROR OF THE ISRAELI PRESS	B. I. M—i	246
EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS		
S. L. Blank's Latest Work	Solomon Damesek	249
History of Zionism in Rumania	J. Pogrebinsky	253
"The Hebrew Teacher's Guide" by Z. Scharfstein	N. Z. Maimon	256
NOTES AND COMMENTS		
Review of the Month	I. Mishael	257
In Regard to Z. Dubnow's Letters	A. R. Malachi	262
NEWS AND EVENTS		
Letter to the Editor (On New Hebrew Terms)	H. Erich	265

BITZARON

1141 Broadway

NEW YORK

MU 6-7680

Copyright 1959, by Bitzaron, Inc.

\$7.00 a Year (\$3.00 Outside U. S.)

בְּצֵרוֹן

נוסד עלידי היום טשרנוביץ (רב צעור) ז"ל

חוברת ח' (210)

אלול, תשי"ט

שנה כ' (כרך מ')

אֲבָרָהִם, אֲבָרָהִם

מאת ש. ש ל ו ם

אֲבָרָהִם, אֲבָרָהִם, אֵל תִּשְׁלַח אֶת הַיָּד:
עוד טרם הקרב פָּכַר וְרָצָה
קָרְבָן לְבָבָהּ - בְּזִכּוֹת הָאֱתֹד,
שִׁפְשֵׁט צָנָאוֹ וְרָצָה...
כִּי אַתָּה וְהָאֵשׁ וְהַמַּאֲכָלֶת יַחַדְדוּ
לוֹחֲמִים הַשְּׂפֵלֶת בְּגִבּוֹל,
וְהוּא הַנּוֹשֵׂא הַשָּׂדֶה בְּיַדְיוֹ
וּמִשָּׁף הַזֶּרַע לִיְבוּל.
לוֹ חַד הַמַּאֲכָלֶת לָאֵת יִכְתֹּם
וּבִאֵשׁ צָרוּר הַמּוֹר יִקְטֹר -
וְקָרוֹ הָאֵיִל תִּקְרָא לְשַׁבֵּת,
כִּי בְּנֵה יַחֲדָה יִכְתֹּר.

וְלֹא כֶּתֶר מְקֹף וְלֹא כֶּתֶר שֵׁם,
כִּי כֶּתֶר אָדָם הוּא יֵשָׂא -
וְכָל הַפְּרִיאָה מְלֻכּוֹתוֹ, מְלֻכּוֹת אָם
בְּכֻנְסִיָּה עַל בְּנֵה מְכַסֶּה.
וְשִׁמִּי אֲבִי חַו בְּכִתְרוֹ בְּקִצּוֹת -
אֵל שִׁמִּי דְמַעוֹתֶיהָ, הָאֵב.
חַר אֲרֻנָּמֶן הַרְסוּם לְהַבּוֹת -
מִדָּם לְבָבָהּ שְׁנִשְׁרָף.
מִדָּם לְבָבָהּ שְׁאָהֵב וְנִכְמַר
וְרַק לְעִצְמוֹ הַתּוֹכֵר -
מִמֶּנּוּ בְּשׁוֹרֵת הָעוֹלָם תִּבְשָׂר,
מִמֶּנּוּ יָקוּם הַמְּבַשָּׂר!

בֵּין טְמִיעָה לְהַטְמָעָה

מאת יהושע גלבוץ

כידוע, נאחזו דוברים סובייטיים שונים בשנים האחרונות בטענה, כי התרבות היהודית בברית-המועצות מתח מאליה. אפילו לא הכחישו את חיסולם הפיזי של סופרים יהודיים (תצלולי „בריה וכנופיותו“), ביקשו להוכיח כי התרבות היהודית-סובייטית נתונה היתה בתהליך של התאפסות, מאין ביקוש לה, עד שבטלה ועברה בעצמה מן העולם.

הטענות הללו מסמיכות את „התחסלותה“ של התרבות היהודית בברית המועצות ל„אינטגרציה“ של היהודים הסובייטיים בחיי המדינה, ובעיקר להתערותם המלאה בתרבות הרוסית.

תורת האינטגרציה דוחה את ההאשמות בדבר דיכוי התרבות היהודית בבריה"מ. לעומת זאת נוהגים דובריה להטעים, כי בכל מקום נתונים היהודים — וביחוד הדור הצעיר — בתהליך של טמיעה ובהשתלבות בלשון ובתרבות של ארצות מושבותיהם.

יש לציין כי נימוקי ה„אינטגרציה“ של הדוברים הסובייטיים לא נתקבלו אף על דעתם של חוגים נרחבים מקרב הקומוניסטים היהודיים בארצות-תבל. אולם יש ביניהם גם המנסים להוכיח את צדקתם. הללו נוהגים להסתמך על ירידתה של תרבות-אידיש בכל תפוצות ישראל: התחסלותם או התכווצותם של עתוני-אידיש, סגירתם ההדרגתית של תיאטראות יהודיים, התפוצה הנמוכה מאוד של ספרים יהודיים וכיוצא באלה תופעות. בשעת פולמוס הצביעו קומוניסטים ישראלים, למשל, על חלקן המכריע של אנגלית, צרפתית, ספרדית ולשונות אחרות אף בספרות-התעמולה הציונית.

אין להתעלם מתהליך התבוללות לשונית של היהודים בתפוצות ומתופעות אחרות של היטשטשות הייחוד היהודי-לאומי. אבל אין כל יסוד לגזירה שווה מבחינה זו, בין מצבו של הקיבוץ היהודי בברית-המועצות לבין מצבם של הקיבוצים היהודיים בארצות האנגלו-סאכסיות, דרום-אמריקאיות או דוברות-צרפתית שהרי בקיבוצים היהודיים של ה„מערב“ (ובמידה מסויימת אף בארצות הדמוקראטיה העממית) יש הרבה דרכים וזכויות אחרות, מלבד טיפוח התרבות בלשון יהודית, לשמירה ההוויה היהודית-לאומית. אחת מהן היא זכות הקשרים עם ישראל ועם היהדות העולמית. עוד אחת היא הזכות לקיים כל מיני מוסדות וארגונים יהודיים בפנים הארץ. גם מי שדואג דאגת ירידתה של עתונות בלשון יהודית

בעולם, אינו יכול לכפור ולזלזל בעובדת קיומם של כתבי-עת יהודיים בלשונות אחרות, שלא לדבר על המקום הנרחב הניתן לעניינים יהודיים בעתונות הכללית.

כל הגילויים והזכויות האלה נשללו מיהדות ברית-המועצות. נוסף על כך נוטלים ממנה את האפשרות להתבטא בלשון יהודית. לפיכך, הנסיון ללמוד גזירה שווה מן ההתבוללות הלשונית של היהודים בארצות המערב על ה"אינט-גראציה" של היהדות הסובייטית — אם איננו אחיזת-עינים, הוא, לפחות, מנוגד לשכל הישר.

אין כל ספק, כי על הקיבוץ היהודי בבריה"מ פעלו גורמי-טמיעה חזקים. באמרנו "גורמי-טמיעה" מתכוונים אנו לגורמים טבעיים, ובראש-ובראשונה כוח-משיכתה של הסביבה והאפשרויות הצפויות למתערים בתוכה ללא שיוור. אבל בין גורמים אלה לבין התבוללות כפויה משתרע שדה נרחב, שלעיתים מיטשטשת בו ההבחנה בין תהליך של התבוללות לבין מדיניות של התבוללות, או בין טמיעה לבין הטמעה.

בשלהי שנות-השלושים נתונים היו חלקים מסויימים של יהודי ברית-המועצות במצב-ביניים כזה. תהליך הטמיעה נתעודד לא בכוח תקנות אדמיניס-טראטיביות מפורשות, כי-אם בכוח "אתמוספירה" והלכי-רות. באוירת "טיהורים" וציד על "אויבי העם", כשהפחד וההשדות וה"עירנות" נעשים לחס-חוקו של האזרח — אך טבעי הוא, כי מתערער במקצת בטחונם של היהודים, שמצבם המיוחד כאילו מכשיר אותם לשמש אובייקט נוח להחשדות בימי מתיחות מדינית בארצות שונות. שיקולים של זהירות לחשו באותן השנים ליהודים הסובייטיים, כי מוטב לא לגלות קשרים הדוקים מדי ונלהבים מדי עם התרבות היהודית, מה-גם שבין קרבנות ה"טיהורים" — דוקא בין הלוותנים — נמצאו רבים ממוצא יהודי ו"אבי אבות הטומאה" גם-כן היה איש ממוצא יהודי (טרוצקי).

מלבד האוירה, מן הראוי להזכיר מספר הנחות תיאורטיות, שהיה בהן כדי להחליש את הזיקה לתרבות יהודית לאומית.

אף בימים כשנרחב היה, כביכול, היקף הפעילות התרבותית של הקיבוץ היהודי בבריה"מ, ודאי לא הוסחה דעתם של היהודים רבים מההגדרה שנתן סטאלין למהותה של אומה, שממנה נשמתעה בבירור אי-הכרה בשותפות יהודית-לאומית. סטאלין, שהיה לא רק שליטה המוחלט של ברית-המועצות, אלא גם נחשב לאבי ההלכה הבולשביסטית בבעיית הלאומיות — הדגיש עוד בשנת 1913 (במאמר "המארקסיזם והשאלה הלאומית"; נכלל ב"כל כתבי סטאלין" ברוסית, כרך 2, ההוצאה הממלכתית לספרות פוליטית, מוסקבה, 1949) את האומה כ"שותפות-אנשים יציבה, שעוצבה באורח היסטורי והיא נתהוותה על בסיס של שותפות הלשון, הטריטוריה, החיים הכלכליים והמערך הנפשי, המתגלה בשותפות התרבות"

סטאלין הוסיף:

„מן ההכרח להדגיש, כי אף אחד מסימני-ההיכר הנ"ל בנפרד, לא די בו כדי להגדיר את האומה. יתירה מזו: די שיעדר אפילו אחד מסימני-היכר אלה, כדי שהאומה תחדל להיות אומה. — — — רק קיומם של כל סימני-ההיכר, בצירופם, נותן לנו את האומה“.

בין הדוגמאות, שסטאלין הביא להסברת הנחתו, תופסות הדוגמאות היהודיות מקום נרחב: „היהודים הרוסיים, הגליציאיים, האמריקאיים, הגרוזיניים וההרריים אינם מהווים, לפי דעתנו, אומה אחת“. אמנם אפשר, אומר סטאלין, כי יש להם „אופי לאומי“ משותף, אך אין הם מצטרפים לאומה אחת, בהיותם „מפורדים מבחינה כלכלית, חיים בטריטוריות שונות, מדברים בלשונות שונות וכו'“ (כשם שהגרמנים והלטים בחבל-הארץ שעל שפת הים הבלאטי אינם מהווים אומה אחת, למרות שותפות הטריטוריה והחיים הכלכליים, כיוון שהם חסרים שפה משותפת ו„אופי לאומי“ משותף; כשם שהגורבגים והדנים אינם מהווים אומה אחת, כי למרות השפה המשותפת, הם חסרים סימני-היכר משותפים אחרים).

סטאלין התפלמס במיוחד עם אוטו באואר, המנהיג של הסוציאל-דמוקראטים

האוסטריים, המדבר על יהודים כעל אומה — והוא שואל:

„איזו, שותפות-גורל' וקשרים לאומיים יכולים להיות, למשל, בין יהודים גרוזיניים, דאגאסטאניים, רוסיים ואמריקאיים, המנותקים זה מזה לחלוטין, החיים על טריטוריות שונות והמדברים בלשונות שונות?“.

במקום אחר באותו מאמר שוב כופר סטאלין בקיומה של אומה יהודית

והוא חוזר על שאלתו ביתר ביטול:

„איזו, למשל, אומה יהודית היא זאת, המורכבת מיהודים גרוזיניים, דאגאסטאניים, רוסיים, אמריקאיים ואחרים, שבניה אינם מבינים את רעהו (מדברים בלשונות שונות), חיים בחלקים שונים של כדור-הארץ, לעולם לא יראו איש את רעהו, לעולם לא יפעלו יחדיו, לא בזמן-שלום ולא בזמן-מלחמה?“.

וסטאלין מיעד ליהודים, שהוא משיך אותם ל„אומות-הנייר“, עתיד אסי-

מילאטורי לחלוטין:

„ליהודים הנ"ל, בלא ספק, יש חיים כלכליים ופוליטיים משותפים עם הגרוזינים, הדאגאסטאנים, הרוסים והאמריקאים; הם חיים אתם באווירה תרבותית משותפת. דבר זה אינו יכול שלא להטביע חותמו על אופיים הלאומי. אם עוד נשאר משהו משותף ביניהם, הרי זו הדת, המוצא המשותף ושרידים מסויימים של „אופי לאומי“. בכך אין ספק, אבל איך אפשר לומר ברצינות, כי המנהגים הדתיים המאובנים והשרידים הפסיכולוגיים המתנדפים משפיעים על הגורל' של היהודים הנ"ל יותר מאשר הסביבה החברתית-כלכלית והתרבותית החיה?“.

ולהלן, באותו מאמר, חוזה סטאלין במפורש את ההתבוללות כסופה של

יהדות רוסיה: 5—6 מיליוני היהודים המפורזים ברחבי רוסיה משמשים מעיקרם

(מבחינת העיסוק הכלכלי) את העמים ה"זרים", שבתוכם הם חיים, ועליהם בהכרח להסתגל לאותם "העמים הזרים", מבחינת הלשון ומבחינת אחרות. "כל זה — — — מוליך להתבוללות היהודים. הריסת תחום-המושב יכולה רק להחיש את התבוללות".

מבחינה תיאורטית היה הפתרון האסימילאטורי לשאלה היהודית קרוב גם ללבו של לנין. בשאלה היהודית סמך לנין ידו על הרבה מהנחותיו המלצותיו של קארל קאוטסקי והיה נכון לתמוך "בכל מה שעוזר לביטול הייחוד הלאומי" של היהודים. ידוע, כי יחד עם מלחמתו העקיבה והגלויה נגד אנטישמיות, חשש לנין לכל גילוי של ספראטיום יהודי (כדוגמה תשמש מערכתו הממושכת נגד ה"בונד"). טבעי, איפוא, שלנין לא גילה אהדה יתירה לרעיון טיפוזה של תרבות יהודית לאומית, העשויה לשמש משענת להתבדלות יהודית. במאמרו של לנין משנת 1913, "הערות ביקורתיות לשאלה הלאומית" (נכלל ב"כל כתיבי לנין" ברוסית, כרך 20, ההוצאה הממלכתית לספרות פוליטית, מוסקבה, 1948), מצויה גם ה"הערה", כי "תרבות יהודית לאומית היא סיסמה של הרבנים והבורגנים, סיסמת האויבים שלנו" (וזאת על אף דברי האהדה העמוקה לאומה היהודית, "הנרדפת והשסוי ביותר").

לדוגמאות של הנחות תיאורטיות, שלא היו עשויות לשמש מקור-עידוד בשביל זרם משמר, אנטי-התבוללותי, בקרב יהדות ברית-המועצות, נוסף את ניסוחו — בימים הראשונים לאחר המהפכה — של ש. דימאנשטיין, שעמד (ראשון) בראש הקומוסאריון לעניינים יהודיים ("יבקות") שליד הקומוסאריון לענייני הלאום-מים (שבראשו עמד סטאלין), בדבר יחסם של הקומוניסטים היהודיים ללשון-אידיש. הדברים לקוחים מתוך מאמרו של דימאנשטיין ב"דער אמת" מ-12 בספטמבר 1918 (באותו זמן עדיין נכתב שם העתון הזה בכתיב המקורי — "אמת" ולא "עמעס"):

"אנו מקבלים את התכנית הקומוניסטית בשלמותה — — — מהיותנו אינטרנאציונאליסטים, אין אנו נוטלים על עצמנו שום תפקידים יהודיים-לאומיים, אלא תפקידים מעמדיים-פרולטאריים בלבד. — — — אין אנו קנאים ללשון אידיש. היא איננה בשבילנו, אידיש-הקודש, כפי שהיא מקובלת על לאומנים יהודיים. הלשון אינה ערך חשוב בשבילנו. אפשר מאוד, כי בעתיד הקרוב ידחקו בכל ארץ הלשונות העשירות של העמים החזקים יותר את לשון-אידיש. אנו הקומוניסטים לא נויל על-כך דמעה ולא נעשה דבר לבלימת התופעה הזאת".

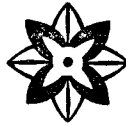
ש. דימאנשטיין עצמו הירבה, בשנות העשרים המאוחרות ובשנות השלושים, להעלות על נס את ההתפתחות רבת-הפנים של התרבות היהודית בברית-המועצות. נראה, כי סוף-סוף גברה המציאות על הנחות תיאורטיות מסוימות — והפעילות התרבותית היהודית בברית-המועצות נצטמחה ונסתעפה, תוך השלמה עם הגבלות רוחניות שונות. אבל עם זאת ברור, כי נודעה גם השפעה

לאותן מסקנות אסימילטוריות, שהודגמו כאן ע"י קטעי-דברים של לנין, סטאלין ודימאנשטיין, וכשנוסיף לכך את ההרגשה, כי ממילא לא נתנה תרבות-אידיש הסוב-ייטית — "הלאומית בצורתה והסוציאליסטית בתוכנה" — סיפוק רוחני ליהודים רבים, ניטיב להבין כי שררה אתמוספירה מסייעת להתרחקות ממנה.

ההתמעטות ההדרגתית של התלמידים בבתי-הספר היהודיים-סובייטיים (שערכם הלאומי-חינוכי ממילא מוטל היה בספק), — היא התוצאה העיקרית של אותה אווירה. שהרי בחירת בית-הספר בשביל הילדים מתבססת גם על "ראיית הנולד" ע"י ההורים, ולא רק על נטיות נפשיות בהווה. עם זאת עשוי בית-הספר, שבו לומדים הילדים, לשמש הוכחה אופטית, גלויה מדי, לזיקתם של ההורים — הוכחה שההורים העדיפו, באתמוספירה של פחד וחשדות, לא לספקה. אבל שליחת הילדים לבתי-ספר רוסיים אינה מעידה, בשום פנים, על התנכרות מודעת לתרבות יהודית, על אדישות לספר יהודי ותיאטרון יהודי, למשל.

מכל האמור כאן מסתבר, כי מדיניות של טמיעה אין פירושה דווקא לחץ פיזי ותקנות אדמיניסטרטיביות במישרין, היא יכולה להתגשם גם בלי בתי-סוהר ועינויי-חקירה.

אולם מה שעשו השלטונות הסובייטיים בשנים 1948 — 1953 הוא לא יצירת "אווירה" או גילוי של מדיניות-טמיעה, כי-אם התקפת-השמד טוטאלית על התרבות היהודית. לפיכך, הנסיון לקשור את מאורעות 1948 — 1953 בתהליכים טבעיים של טמיעה — כמוהו כהעלמת המציאות הטראגית של אותן השנים.

תְּרוּמַתוֹ שֶׁל פְּרוּפ' תַּיִם מְשֻׁרְנוּבִיץ לְחֶקֶר הַהֶלְכָה

טאת מאיר זוכמן

* ב *

הכרך הראשון של "תולדות ההלכה" מניח ומבסס את השקפתו של פרופ' משרנוביץ על ההלכה כורם חשוב של רוח העם, שנבע עוד מימים קדומים. הכרכים הבאים מפתחים השקפה זו בכל פניה. הכרך השני מוקדש בעיקר להשתלשלות ההלכה בתקופת בית ראשון ודן על יוצריה ובונה והתגבשותה בשלשה שערים: שער המקורות, שער הפולחן ושער הכיתות.

בשער הראשון סלל לו המחבר שביל חדש שלא דרכו בו חוקרים קדמונים. הוא הציב שלושה עמודים שעליהם הושתתה ההלכה. עמודים אלה הם: משפט המלוכה, היסוד הדתי-התאולוגי של הכהונה והיסוד המוסרי-החברתי, שעליו מבוססה מסורת הנבואה. במלים אחרות: המלוכה הדגישה את פן הדין; הכהונה — את מושג הקדושה; והנבואה — את היסוד המוסרי-החברתי.

פרופ' משרנוביץ מוצא את שלושת היסודות האלה במשה, כי הוא אחד באישיותו את הסגולות של מלך, כהן ונביא. אולם כאשר התפלגו התפקידים התפלג גם המקור לשלושה. מובן הוא שדין המלוכה התפשט על סידור חי החברה באופן משפטי, בין בעיני נזקים ובין בעיני עונשים על פשעים, בדיני קרקעות ונכסים וכן גם בדיני אישות ומשפחה.

ברשות הכהונה נכללו הלכות איסור והיתר, כמו שחיטה וטריפות, וכן גם דיני זרעים, הלכות קדשים, טומאה וטהרה ואף שבת ומועדים — שעל כל אלה מתפשט המושג "קדושה". הכהנים השתמשו במדרש כתובים כדי להוציא את ההלכות מן המקרא. הוא סומך את דבריו על המשנה בירושלמי (חגיגה פ"א, ח) האומרת, כי "הלכות שבת, חגיגות ומעילות כהררים התלויים בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות". אולם משנה זו ממשיכה להלן: "הדינין והעבודות, הטהרות והטמאות והערייות יש להן על מה שיסמכו והן הן גופי תורה". רוב ההלכות המוזכרות במשנה, שהמקרא שלהן מועט, שייכות לכהנים כמו חגיגות, מעילות והלכות שבת, מפני שכל אלה נכללות במושג קדושה.

בעל "תולדות ההלכה" מוכיח כמורכב ממספר מקראות בכתבי הקודש, כי אחד מתפקידי הכהנים היה לשמש מורי הוראה בסוגים ידועים של ההלכה.

* ראה "בצרון", חוברת תמוז"א, תשי"ט

ככה נאמר, כי עליהם "להבדיל בין הקודש ובין החול, בין הטמא והטהור" (ויקרא י, יא). ממקום אחר נוכל להוכיח, שגם הלכות שבת נכללו בתפקיד זה, כי יחזקאל בהתרעמו על הכהנים שלא עשו את המוטל עליהם, יאמר: "כזהניא חמסו תורתו ויחללו קדשי, בין קודש לחול לא הבדילו ובין הטהור לטמא לא הודיעו ומשב-תותי העלימו עיניהם" (יחזקאל כב, כו). ברור הוא, איפוא, כי הנביא מוכיח את הכהנים שלא מילאו את תעודתם ולא למדו לעם פרטי דיני קדשים, טומאה וטהרה, וגם הלכות שבת, בין מה שנאמר בכתב ובין מה שנאמר במסורה שבעל פה.

מה שנוגע לנביאים כבר הראה המחבר בכרך א', כי הם היו המעתיקים את המסורה הדתית ושומרים על הקבלה. הוא מראה בכרך זה, כי חכמי ההלכה המאוחרת הדגישו את תפקידם הנ"ל. ככה מוצאים אנו במשנה, כי כאשר הת-עורר ספק בהלכה ידועה מהלכות פיאה, אמר חכם בשם נחום הלבלר: מקובל אני מרבי מיאשה, שקיבל מאבא, שקיבל מזוגות, שקיבלו מהנביאים הלכה למשה מסיני" — כי כך וכך צריך להתנהג בענין זה (פאה פ"ב, מ"ו).

אמנם בנדון זה מתעוררת שאלה. מצד אחד נאמר בתלמוד, שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה" (שבת, קד), כלומר — אחרי מתן התורה, ומצד שני מייחסים חכמי התלמוד כמה תקנות והלכות לנביאים, כמו מנהג לקיחת ערבה ביום השביעי של סוכות, גיסוך המים, בעניני שבת ומעשרות ועוד. איך אפשר ליישב את הסתירה? רב צעיר מביא בראשונה דעת ר' צבי הירש חיות ביישוב סתירה זו. הוא אומר, שאמנם אין הנביא יכול לחדש הלכות ודינים בכוח הנבואה, אבל הרי אין לשלול ממנו כוח חכם מחכמי התורה ובכח זה תיקנו תקנות וחידשו הלכות. פרופ' טשרנוביץ עצמו סובר, שהנביאים היו נושאי הקבלה ולא הם שחידשו את ההלכות והתקנות שבספריהם, אלא מקורם במנהגי העם ונובעים ממסורה עתיקה. בזמן ירידה נשתכחו והנביאים חזרו וקבעום, או בלשון חז"ל: "שכחום והנביאים חזרו ויסדום".

חשוב ומעניין הגדרת המחבר את האופי המיוחד של כל סוג ההלכות שהש-תלשלו משלשה מקורות אלה. הוא מציין כי משפט המלוכה הדגיש את המעשה ודן רק על פיו, ולא על המחשבה והכוונה. הוא מביא ראייה משאול שהרג את אחימלך וכוהני נוב על שנתנו לחם וחרב לדוד, אף כי אחימלך התנצל ואמר, כי לא היתה לו שום כוונה לעזור לדוד כנגדו, בכל זאת ראה שאול אותו ואת הכהנים כמורדים ודן אותם למיתה, ומה שיותר תמוה הוא, כי הכתוב לא חשב את זה לעוון לשאול. מוצאים אנו כי בעל ספר דברי הימים, שנמשך בכלל אחרי מלכות בית דוד, מייחס לשאול רק שני חטאים: שלא שמר את דבר ה' במלחמת עמלק ועל אשר דרש באובות (ד"ה א, כג). האגדה עוד מוסיפה כי חטא רק במלחמת עמלק (יומא כב). ממילא יוצא, כי אחרי שהמחשבה אינה ממלאה תפקיד בפשע, אין משפט המלוכה מבחין בין שוגג למוזד, וכן לא ידרוש התראה. גם בשלמה נאמר שהוא דן על פי שיקול דעתו, כמו שאפשר לראות ממשפט הזונות. וכן אומר הוא, מוצאים אנו

שזכריה בן יהוידע נהרג במצוות המלך יואש ללא סדר משפטי*.) אמנם ההלכה המאוחרת לא קיבלה השקפה משפטית זו, אבל בכל אופן ישנם גם בה רשמים ממנה בפרטים ידועים.

במשפט הכהנים יש הלכות המראות שגם המה הדגישו את המעשה ולא את המחשבה. אמנם בענין פיגול, בקרבן שחשבו עליו בשעת שחיטה כי יאכל אחרי זמן אכילתו בקבוע, אומרת התורה לא רק שהקרבן פסול, אלא שהיא מחייבה על כך עונש כרת (ויקרא י, יח). אולם בכל הענינים האחרים, קובע רב צעיר, לא ייחסו חשיבות לכה המחשבה. דוגמה לכך היא דרישת התורה, כי כל קרבן מוכרח להיקרב לפי רצון המקריב, ככתוב: "יקריב אותו לרצונו" (ויקרא א, ג). אולם בספרא נאמר על פסוק זה, כי אם יש צורך "כופין את המקריב עד שיאמר רוצה אני", כלומר, די רק אם המקריב מביע את רצונו באופן פורמאלי ולא בכונה מיוחדת. כמו כן מצויה משנה מפורשת: "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה" (זבחים, פ"א, מ"א). גם פה יש לראות השתדלות להחליש את כח המחשבה ומסתפקים בפשרה: הקרבן אמנם אינו פסול, אבל המקריב לא יצא ידי חובתו.

לעומת זה נמצאות כמה הלכות המתחשבות עם כוח המחשבה. רב צעיר בא איפוא לידי מסקנה, שבכל ההלכות הנובעות ממשפט הכהונה הקדום מצויה ערבוביה של נטיות, פעם נוטות אחרי המחשבה ופעם אחרי המעשה. אמנם בזמן מאוחר, כשהלכות כוהנים עברו מבתי דינים של הכהנים לבתי דיניהם של הפרושים, פשטו צורתן הקדומה ולבשו רוח ההלכה.

הנבואה, לפי טשרנוביץ, החשיבה את המחשבה על המעשה כי הנביאים הדגישו בתוכחותיהם התנגדותם למצוות אנשים מלומדה, כמו שאומר ישעיה "כבדוני ולבם רחק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה" (כט, יג).

אמנם אין לנו הרבה הלכות שאפשר להגיד עליהן, כי יצאו ממשפט הנביאים. הלכות אחדות בענין השליחות מגלות את השקפתם בדבר מחשבה ומעשה, מוצאים אנו מחלוקת בין בית שמאי ובין בית הלל בשליח שהרג את הנפש. בית הלל אומרים שהוא חייב ושולחו פטור, אבל בית שמאי אומרים ששולחו חייב. הם מביאים ראיה ממעשה דוד ששלח את יואב להרוג את אוריה החתי, אולם נתן הנביא אמר לו: "ואתו הרגת בחרב בני עמון" (קדושין מג, א). הלכה שניה מתייחסת למעילה בפיקדון. בית שמאי אומרים, כי אינה צריכה מעשה, אלא בעל הפיקדון חייב גם על המחשבה, כלומר אם רק חשב לשלוח יד, ואפילו לא הוציא את מחשבתו לפועל הוא חייב על הפיקדון אפילו באונסין. בית הלל אומרים, כי הוה חייב רק אם שלח יד. בית שמאי מביאים דרשה

* מוכרח אני להעיר, כי ראיה זו מהריגת זכריה על ידי יואש אינה מעידה על משפט המלוכה, כי מעשה זה היה לגמרי מעשה שרירות ובעל ספר דברי הימים מעיד על זה שנענש מיד על כך, כי לתקופת השנה בא חיל ארם ועשה שפטים במלך. עבדי המלך קשרו עליו בשביל מעשה זה והרגוהו (דברי הימים, כד, כג"כ). האגדה עוד הוסיפה, כי חסא זה נזכר לדורות, כי דמו של זכריה היה רותח בחצר בית המקדש ולא נח עד שנכוראדן-שחט במקום זה מספר גדול של יהודים (גיטין נז).

הסומכת את דעתם. בשליחות יד כתוב: „על כל דבר פשע“ (שמות כב, ה) משמע שרק דיבור, כלומר מחשבה, דהיינו לחייב. בית הלל, מאידך, דורשים דרשה אחרת ומוציאים ממנה, כי החיוב הוא רק על שליחות יד ממש (קדושין מב). טשר“ גוביץ רואה כאן לא מחלוקת בדרשה, אלא בתפיסה משפטית. בית שמאי נמשכים אחרי משפט הנבואה ובית הלל—אחרי משפט המלוכה. מה שנוגע להלכה המעשית, כלומר: המאוחרת, רואה הוא בה כעין הרכבה של שני משפטים אלה. בדרך כלל שלוחו של אדם כמותו, ושאריות מעשיו של השליח היא על השולח. אבל לא בענין שליח העושה מעשה אסור. בכגון זה אומרים אין שליח לדבר עבירה ואין מחייבים את השולח. בכל זאת הוא מראה על הלכות אחרות בענין שליחות שנישתלשלו לפי דעתו ממשפט הנבואה, כמו השולח את הבערה ביד חרש, שוטה וקטן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. מכיוון שהשליח איננו בר דעת ולא נוכל לחייבו על יסוד זה שלא היה לו לשמוע לשולח, קיבלה ההלכה את משפט הנבואה והטילה את האחריות על השולח.

נגעתי בענין זה במאמר שנדפס בחוברת שהיתה מוקדשת לכבוד פרופ' טשרנוביץ בשם „מחשבה ומעשה“. הראיתי שם, כי החכם המנות דן בנושא זה מנקודה אחת ולא השגיח בצדדים אחרים של הענין הנדון, שעלולים היו לשנות את דעתו. מבלי להיכנס בפרטים מסתפק אני בשתי דוגמות. קודם כל יש לנו הוכחה היסטורית, כי המלוכה עצמה דנה במקרים ידועים על מחשבה כמעשה. יוסיפוס מספר (עתיקות, ספר יד, פ' ט), כי הורדוס הובא למשפט לפני הסנהדרין בעת היותו ממונה נציב על הגליל על זה שהרג את הקנאי חזקיה והנמשכים אחריו שמרדו בממשלת רומא. לכתחילה שתקו חברי הסנהדרין, כי יראו לשפוט אותו מפני אימת הרומאים. אולם כאשר קם אחד מהחברים בשם סאמיאס (יש אומרים כי זה הוא שמאי) והוכיחם על יראתם את הורדוס, ניתביישו והרצו עליו משפט מוות, אך הוא ברח בעצת הורקנוס, שהיה אז המושל. ואם כי רואים אנו, שאפילו בעת שהיתה עדיין מלוכה בישראל דנו על המחשבה כמעשה, כי הורדוס לא הרג את חזקיה ואנשיו בידיים ממש, אלא על ידי שליח. בכל זאת חייבוהו הסנהדרין, אף על פי שהיו ביניהם גם מספר חברים שהשתייכו לבית הלל. גם בענין שליחות יד, אין לפרשו רק לפי הנימוק שבית שמאי נהו אחרי משפט הנבואה ובית הלל אחרי משפט המלוכה. אבל גם צד אחר הוא חשוב, והיא הדרשה על „דבר פשע“. בית שמאי מתכוונים להגיד, כי התורה מוציאה שליחות יד מן הכלל של שאר עניני גזילה. לעומת זה מדגישים בית הלל את הפיסקה: „אם לא שלח יד במלאכת רעהו“ בפסוק הקודם, שממנה משמע כי מקבל הפיקדון צריך להוכיח שהוא בעצמו לא שלח יד, וראיה לדבר, כי גם בית הלל עצמם מוציאים שליחות יד מן הכלל של אין שליח לדבר עבירה, וגם הם מדגישים את המלים „על דבר פשע“, אלא שבית שמאי מפרשים דבר במובן מחשבה ובית הלל מבארים דבר — דיבור ממשי, כלומר דיבור לשליח. מעניינת היא הערת רש"י, המראה עד כמה חדר לעומק ההלכה. על הדיון בתלמוד (קדושין מב) „על כל דבר פשע“, אומר הוא בפירושו: „בתר,

אם לא שלח ידו במלאכת רעהו. מה היתה כוונתו בהדגשה זו שהדגיש על סידור הדברים בפסוק? נראה לי שבא לחזק את דברי בית הלל. "לא שלח ידו" וגו', הוא בפסוק ז', "ועל כל דבר פשע" מתחיל פסוק ח'. לפי סדר זה נראים דברי בית הלל, כי אם יבוא "דבר פשע" אחרי "אם לא שלח יד", הרי כאן הוכחה שהעיקר הוא שליחות יד ממש, אלא שיש לפעמים חיוב גם בדיבור, כלומר דיבור לשליח העושה את המעשה.

הערות אלה אינן באות, כפי שהסברתי במאמרי הנ"ל, לסתור את דברי רב צעיר; הן באו רק להדגיש שישנם גם צדדים אחרים למטבעת ההלכה. טשרנוביץ עומד על כך, שאף אם ההלכה המאוחרת נשתנתה הרבה, נש- ארה בה זיקה לדעות קדומות. ככה מוצאים אנו בדיני נפשות, כי המתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור (סנהדרין עט), מפני שמחשבתו היתה אחרת ואף כי נעשה מעשה אין עונשים את העושה. וכן גם בהלכות שבת הכלל הוא, כי המתעסק, כלומר שאינו מתכוון לעשות את המלאכה, פטור. וכן פטור ר' שמעון את האדם העושה מלאכה בשבת, אך אינו משיג על ידה את המטרה שהיא מכוונת לה, אלא אנב אורחא. הוא מציינה בשם מלאכה שאינה צריכה לגופא. וטעם הפטור הוא גם כן שהמחשבה לא היתה אמצעי, או סיבה, למעשה. כמובן מוצאים אנו מספר הלכות הנוגעות לתשמישי הציבור, שמוצאן מיוחס ליהושע, כגון "מרעין בחורשין", כלומר הרשות לכל אדם לרעות את בהמותיו ביערות, מפני שאלה הם נכסי צבור, ולפי המסורה כאשר כבש יהושע את הארץ היתנה על כך ועל שימושי ציבור דומים. והנה, אימר המחבר, כי אם אפילו נפקק שבאמת מוצא הלכות אלה הוא מיהושע, מסורה זו מעידה כי הלכות כאלה, שיסודן הוא הנהגה מדינית והמתייחסות לנכסי צבור, הן קדומות מאד.

בשער הפולחן עוסק טשרנוביץ ביחוד בדחיית השקפת מבקרי המקרא על הלויים, המכחישה בכלל את מוצאם משבט מיוחד, כלומר משבט לוי. לפי דעתם כל זמן שהתקיימו במות, נקרא כל איש ישראל שקיבל עליו את עבודת ה' בבמה ושירת שמה ככוהן בשם לוי. אולם ספר דברים, שלפי שיטת המבקרים נתחבר בזמן יאשיהו, מדגיש את ריכוז הפולחן בירושלים ואז נפסלו כוהני הבמות, שנקראו לויים מלכהן במקדש ונעשו רק למשרתי בית המקדש. והם מוסיפים, כי ספר ויקרא, או תורת כהנים, שלפי דעתם, נתחבר בזמן מאוחר אחרי השיבה מהגולה, הבדיל הבדל גמור בין כוהנים ללוויים. פרופ' טשרנוביץ מראה, ששיטה זו היא דמיונית ואין לה שום סמך בכתבי הקודש. כדאי לציין טענה אחת משלו. אם דעת המבקרים על הלוויים היא נכונה, איך אפשר לבאר את העובדה כי הכהנים המיוחסים קיבלו במתנות כהונה רק חלק עשירי ממה שקיבלו הלוויים? האחרונים קיבלו חלק עשירי מכל התבואה בארץ בשעה שהכהנים קיבלו עשירית מן המעשר או תרומת מעשר.

פרופ' טשרנוביץ מואיל איפוא לבאר את כל ענין הלוויים ולהסיר את כל הקשיים הניתלים בו. הוא קובע, כי לא רק שהיו משבט לוי, אלא היו מיוחדים לעבודת ה' ביחוד לשמירת הארון; ובזמן קדום, כאשר המקום הקדוש נדד

ממקום למקום, לא רק במדבר אלא גם בארץ, משילה לנוב, ומנוב לגבעון, היו המה נושאי הארון, ובכלל שומרי המקום הקדוש. שמירה זו היתה לא רק סתם שמירה, אלא כללה גם הגנה כנגד התנפלות אויבים. בשל חשיבות תפקיד זה קיבלו חלק חשוב במתנות. דעה זו מסייעת לו לבאר את המונח הכהנים-הלויים הנזכר עשרים וארבע פעמים בכתבי הקודש, שנתקשו בו החוקרים. טשרנוביץ מציין שתואר זה ניתן לקבוצה מיוחדת, בין כוהנים ובין לויים, שהיו נושאי הארון וגם שומריו. שהלויים נשאו את הארון הלא מפורש בתורה, אולם מוצאים אנו בספר יהושע ג, ה, שיהושע פנה אל הכהנים ואמר להם: „שאו את הארון.“ וגם בפסוקים אחרים הבאים בפרק זה (ח, י"ג), נזכרים הכהנים כנושאי הארון. המסקנה היא, כי המונח הכהנים-הלויים מציין את קבוצת הכהנים שהיו מוחזקים לשמש לפני הארון, ואלה שבזמן יחזקאל היו מן המיוחסים והחשובים כמו שנאמר: „והכהנים הלויים בני צ דוק אשר שמרו את משמרת מקדשי“ (יחזקאל מד, טו), השם הלויים ניתן להם לציין את עבודתם, מפני שבעת המסעות במדבר היו הלויים בעיקר נושאי הארון, ככתוב בתורה. אמנם במקדש, כאשר לא היה צורך בנשיאת הארון, נמסרה שמירתו והשימוש לפניו לכוהנים המיוחסים. המלים בפסוק ט"ו בפרק מ"ד המובא לעיל: „בתעות בני ישראל מעלי“, מכוונות כנראה לזמן המלכים החוטאים מנשה ואמון, שאו כנראה התרשלו הכהנים בעבודת המקדש, אבל בני צ דוק שמרו על תפקידם בשמירת הארון והשימוש לפניו. קשה להגיד אם באמת ביאור זה הולם כל כ"ד המקומות ששם זה, הכהנים-הלויים, נזכר בהם, אולם מתקבל הוא על הלב כביאור מוצלח לשימוש מונח זה, שרבו בו הדעות, החל מחז"ל עד הרמב"ם ורש"י ועד חוקרי המקרא בזמן החדש. לטשרנוביץ ישנה עוד השערה מעניינת על תפקיד הלויים, לכל הפחות בסוף תקופת בית ראשון ובזמן השיבה מן הגולה. מייחס הוא להם חלק ביצירת ההלכה, כי לפי דעתו התפתח מעמד הסופרים שהיה להם חלק חשוב בהתפתחות ההלכה בראשית בית שני. סומך הוא על זה שהמונח „מבין“ הוא שם נרדף לסופר כמו שנאמר: „יהונתן דוד דויד יועץ, איש מבין וסופר“ (ד"ה א, כ"ז ל"ב). והתוארים „מבין וסופר“ מיוחסים ללויים ככתוב: „ומהלויים סופרים, שוטרים ושוערים“ (שם ספר ב' ל"ד, י"ג). וכתוב אחר אומר: „ללויים המבינים לכל ישראל“ (שם לה, ג). וגם בנחמיה, כאשר קראו את התורה ופרשה נאמר: „והלויים מבינים את העם“ (פ"ח, ה, ט). הלויים בתקופה זו הסבירו את דברי התורה לעם, והם היו ממייסדי קבוצת הסופרים שהרחיבו את לימוד התורה והבנתה על ידי הביאורים וככה לקחו חלק חשוב ביצירת ההלכה.

השער האחרון הנקרא, שער הכתות, דן באריכות על הצדוקים והטרושים. רב צעיר מקדים את זמן הפירוד בין שתי המפלגות לתקופת בית ראשון, ומייחס אפילו את סיבתו לזמן שלמה המלך, שדחה את אביתר מבית עלי מהכהונה בבית המקדש ובמקומו בא צדוק מבני אלעזר. המחבר מניח גם כן שהבמות לא הוסרו זמן רב אחרי בנין המקדש, וכי בני איתמר שנידחו מהמקדש שימשו בבמות שהיו מוקדשות לעבודת ה'. וממצב זה בא, לפי דעתו, השם צדוקים לכוהני

המקדש, על שם ראש משפחתם צדוק, והשם פרושים ניתן לכוהנים שגרו בערי השדה, מפני שנפרשו מעבודת המקדש. שתי קבוצות הכוהנים האלה הושפעו לפי דעתו מאפני החיים השונים במדינה, כלומר החיים בעיר הבירה והערים הגדולות מצד אחד והחיים בערי השדה מצד שני. הערים הראשונות נתהוו למרכזי מסחר והושפעו מהתרבות החיצונית במדינות הסמוכות. לעומת זה החיים בערי השדה הספוגים ברוח המסורה העתיקה. וככה נולד הניגוד בין מפלגת העשירים בערים הגדולות, שלפעמים היו גם עושקי דלים ורודדי אביונים, ובין שאר העם הפזור בערי המדינה והכפרים. מובן הוא, כי כוהני המקדש או בני צדוק, התחברו לאריסטוקרטיה, בשעה שבני איתמר השתדלו לחזק את הרוח הלאומי והמסורה העתיקה.

רב צעיר סובר כמו כן, כי הנביאים באו מהשכבות העממיות. ככה מראה הוא, כי עמוס בא מתקוע, מושב אכרים ובוקרים, והוא התרעם כנגד סדר החיים בכרכים. וגם ירמיה בא מן ענתות, עיר קטנה. מאכן לפי דעת המחבר, הפירוד בין הצדוקים כוהני המקדש והכוהנים שגרו בערי השדה, שהתבטא בין בעבודת המקדש ובין בשינויים בחיים דתיים. הוא מוצא פה ושם רמזים לפירוד זה בספרי הנביאים, ביחוד בספרי ירמיה ויחזקאל. ירמיה לפי דעתו היה בא־כוח כוהני בני אביתר, או הפרושים, בשעה שיחזקאל הדגיש את חשיבות בני צדוק והביע את דעותיה בסדר החוקים הנזכרים בחזון העתים שלו (פרקים מ — מח). שינויים אלה עוררו התנגדות בזמן מאוחר עד כי חפצו להוציא את הספר מכתבי הקודש (שבת י"ג).

הפירוד הזה התחדד עוד יותר בזמן השיבה מן הגולה, והמחבר מוצא רמזים להתנגשות זו בספר מלאכי. כמובן בשעה שהתגברה ההשפעה מן החוץ, בימי ההתייונות, ואחרי כן בימי מלכי החשמונאים, שהיה להם כוח כפול; כוח המלוכה וכוח הכהונה, התגלה הפרץ בצורה יותר חריפה. אולם או לא היה זה פירוד בין כוהנים לכוהנים, כי אם בין כוהנים וחכמים.

קשה לקבל השקפה זו מפני שאי־אפשר לבאר איך זה שאין רמז פחות או יותר ברור על קיום מפלגה כזו בכל כתבי הקודש, וגם בספר יחזקאל אין דבר כזה. ביחוד מתבלט הקושי, אחרי שלפי דעת טשרנוביץ היו הנביאים קרובים לקבוצת הפרושים, כלומר בני איתמר והנמשכים אחריהם. איך זה קרה אפוא, כי אפילו אחד מהם לא הראה שום התנגדות לקבוצת הצדוקים או בני צדוק? אי אפשר גם כן להבין את העובדה, שהנביאים חגי וזכריה לא מצאו שום חטא ביהושע בן יהוצדק, שהיה כנראה בזמנו ראש בני צדוק ומחזקים אותו בהנהגת העם. זכריה משתדל גם כן לנקות אותו מחטא בניו שנשאו נשים נכריות (עזרא י, יח). הוא מרמז על כך במליצתו: „יהושע היה

לבוש בגדים צואים" (זכריה ג, יב) ומעמיד אותו במדריגה אחת עם זרובבל. השקפה זו על הצדוקים מתנגדת להשקפתו של טשרנוביץ עצמו על יסוד הכהונה בהלכה והשפעתה גם על ההלכה המאוחרת, שהוא מדגיש בשער הראשון. אולם אם אפילו לא נקבל השקפה זו, הרי בביאוריו המפורטים על המחלוקות בין הפרושים והצדוקים שהובאו בספרות התלמודית יש הרבה מן החידוש, ומהם שמצטיינים בחדירה עמוקה בהלכה.

הכרך השלישי הוא רחב מאוד, המחבר מתחיל בתקופת הסופרים, תקופה שגבשה והציבה את יסודות ההלכה כולה, ומרובים הם החידושים בציונים על מדרש והלכה, ועוד יותר בשטח ההלכה הנוגע ביסודות חשובים של חיי המשפחה, כמו אירוסין וקדושין, נדוניה, כתובה ירושה, והעברת נחלות מדור לדור. נספחות לזה גם דיונים על חיים חברתיים, כמו מוסד העבדות בישראל ומצב הפועל בחברה היהודית. בדיונים אלה משתדל טשרנוביץ להביא השוואות בין המשפט התלמודי ומשפטי עמי התרבות האחרים, שעמנו בא במגע אתם ומראה על יחודו וערכו של המשפט העברי. אולם אין מסגרת מאמר זה מרשה כדי לעמוד כראוי על חשיבותם וערכם, נסתפק נא במה שהבאנו להדגשת תרומתו החשובה של המנוח לחקר ההלכה, כרכים גדושי חכמה ומדע שהם בבחינת נכסי רוח דלא נידי לדורות.

אִמָּהוּת

מאת ש. ל. בלאנק

א.

מרתה עמדה והדיחה את הכלים במטבח של המסעדה וחבלי-לידה תקפו אותה פתאום. מתחילה היתה סבורה שאין אלו אלא מיחוישים רגילים שיעברו מאליהם. כיון שהגבירו יותר הכירה, לחרדתה, שדברים בגו, שהרי עד שתעשה כה וכה ותכלה לה שעת הריונה, לעיני כל הבריות כאן. מיד הניחה את מלאכתה באמצע וברשות המשגיח שם נפטרה שלא בעונתה וחזרה אל מעונה אשר בסויט סטריט. לאחר שעשתה כל ההכנות, עלתה אל משכבה.

היום נפח את נפשו ועלטה היתה. ואף-על-פי שזוהי לידתה השנייה, אימה נפלה עליה, ואילמלא קולה העמום של חשמלית עוברת אי-שם בסמיכות, כאי שומם היה לה המקום הזה, שנקלעה לילד במצב שם. פעם בפעם, כשאחזוה צירים, היתה מהדקת את שפתיה עד כדי כאב, שמא תתמלט צווחה מגרונה ויגלה סודה לשכניה, פוהחים ושיכורים. לפי שעה, אמנם, שקט במעונם, שלא חזרו עדיין ממשוט בכרך ומהתהלך בו. הרי עד שהם חוזרים צדקה היה הלורד עושה עמה אילו התירה בינתיים מעיבורה.

החדר הפך דיו שחורה.

כל אימת שהקלה באה עליה אחרי התקפה עזה, כאילן הזה כשוך הסופה מעליו היתה, ליאה ומיוגעת ועיניה בחשיכה הדחוסה. מה חזתה שם? כמאליהם היו כל הרהוריה הנידחים מתקבצים אחד-אחד מארבע פינות עולמיה המזוזע — תולדות חיים, שהיו מתחיים לפנייה על קדרותם ומרירותם: ילדות מיותמת; סבתה זעופה הרודה בה במקל וברצועה; מאסר בגניבה; בת שש עשרה הרה לזנוגים. ואחרון-אחרון — עקירה מעיר מולדתה החורגת שלושה ימים אחרי הלידה. אביב היה אז. אילמלא הצידה לדרך, שנטלה מבית סבתה בסתר, היתה גוועת ברעב. היא זכרה לטובה את שמי התכלת, את החורשות הירוקות, שקיימו בה מצוות הכנסת אורחים, את המעיינות העליונים והמפטפטים, שלא מנעו ממנה את מימיהם החיים, אבל שבעתיים בירכה בלבה את הציפורים, שהיו מרנינות אותה שחרית וערבית ומחזקות בה את התקווה לימים טובים מאלו.

לא כעיר המקלט נגלתה עליה העיר פ. מרחוק, אלא כעיר לשטן, המד-
הימה בארכה וברחבה ובשיאה. רוח של נכר נשבה עליה מכל ארבע רוחותיה,
אף מאורה של חמה ברקיע שמגדלי-בבל שמו סתר לה. אימת הבריות היתה
עליה, כושים בני גזעה בכלל, עקב בצד אגודל הפסיעה, כאילו היתה מצודה
נסתרה פרוסה לרגליה. ומשנכנסה לתוך הכרך ראתה עצמה נעזבה לנפשה, לגורלה,
ושיבה אין: לכי! והיא הלכה. יומם חזרה לכאן ולכאן, לילה לנה בכל מחסה
מגשם ומקור, מזון מצאה ממאכל הבתים.

גזירה על האדם שיתרגל לכל התנאים, מכל מקום הרי מכל העוברים
והשבים לא שינתה לרעה אלא את השוטר, כאילו אויב נסתר היה, שפגיעתו
רעה. כן הנשים לבנות-העור, שכל אחת ואחת שרי לה מותר לה לעמוד
ולוון את עיניה בנויים של בגדים ותכשיטים למיניהם המוצגים לראווה בחלונות
החנויות בראש חוצות, חוץ ממנה; עיניהן הוועמות בה הוכיחו.

פעם אחת היתה מהלכת בדרך והגיעה עד שכונת הנהר דליבר, שם נת-
עמדה ליד דירה אחת ששלט עם כתובת "מסעדה" על גבי משקופה של דלת-
הכניסה וריחות שמנים של צלי בשר ותבשילים חמים נתנדפו בתוכה, שהרעידו
את נחירי אפה, משל חיה רעבה ושוקקת. שחקה לה השעה ומצאה שם עבודה.

שתי שנים טובות עברו מאז, לחם לאכול ובגד ללבוש וקורה לראשה, אך
פעם אחת בעת דודים לא עמדה בנסיונה — והריהי מתהפכת עכשיו בחבליה, מאין
בא דודה ואנה פנה והלך לו? באנית-מטען, ונגלה עליה במסעדה ביום בהיר
בשחקים אחד בירח זין, אך שמה עיניה עליו ותהי כנעורת בהריחה אש.

והיא אז כבת שמונה עשרה.

מרתה חלמה חלום בהקיץ.

... היא לבדה במאורה בתוך הז'ונגל אפופה חשיכה חורשת רעה, עם
ערב נמלטה לשם, כי צירים אחוזה, ויהי מצעה אבן וקורתה סלע וחבליה
חזקים ותכופים, עד נטילת הנשימה ואפיסת הכוחות.
ורוחה אין.

היא לא קראה את השם אמא מן המיצר, כאילו לא ילודת-אשה היתה,
אלא אחת מאבני המקום הקיאה אותה, או שימפנוזה הורתה נטשתה בינקותה
באחת מנקרות הצור הזה. לא נשתיירה בה אלא אימה מפני חיות-הטרף האורבות
לה במארב, קולות הז'ונגל המהלכים אימים, והעבור במעיה, המפרכס לצאת. —
צריחה חדה של וולד העירתה מסייטה והחזירה לעולם הזה — מעונה אשר
בסוית סטריט, עולמה הקודם, התורשתי, חלף כצל, לא נשתיירה אלא הסכנה
החדשה, הממשית — הוולד, לפי שעה דממה בבית ודממה בחוץ, כאילו כל החיים
שמקורב ומרחוק שינו זרמתם. עם כל זה נמלאה חשד, שהיה אחד טמיר עומד
על גבה ומאיץ בה למהר ולעשות, על אף הליאות היצוקה בכל אבריה וחפצה
העז למנוחה ולשינה ארוכה, אבל מה? השעה דחקה מאוד, כל רגע נצח.
פתאום הבריק במוחה — השורר, בו ברגע, כאילו באורח פלאי, הופיעה הסבתא

לפניה ונתנה דעה בלבה — כמעשה שהיא עשתה לה בלידתה הראשונה כן תעשה. מיד נזכרה בתשמישים שהכינה מבעוד ערב על הכסא הסמוך, שרוכי-נעל, מספ-ריים, נר וגפרורים — ומילאה אחרי ההוראות של סבתה.

אחרי יציאת השליה, מחלוקת נפלה בה בין שני יריבים. אחד היה דורש מיתה בחנק, הואיל ואין הוולד, המפרפר בתוך שלולת של דם, אלא אבן-נגף לה מעתה; החירות ניטלת הימנה ואתה היכולת להשיג לחם ובגד ודירה — אבר מדולדל, שאין לו תקנה אלא כריתה. מתוך כך היה מציע תכנית הגונת לכך ומשימה להגשימה על אתר; וכנגדו השני עמד ופקח לה עין לראות, עד כמה שאפשר לאורו של נר, את החי המפרפר, המצפצף, והרי היה, שנשלחה אל הוולד להוציא נשמתו מתוכו, הושבה אחר מפני הקול הקורא אליה בלבה — ושמה אחת מאצבעותיה לתוך פיהו. מיד שני סילונות ניבעו בה, אחד של צונין ואחד של חמין, שהציפו אותה פתאום והעלו בת-שחוק על פניה; אם.

אותה שעה הציצה הלבנה בחלון שנסתמא למחצה — ונצרה אוירה של לובן ואופל ומחול צללים ורחש ודממה. ביקשה היולדת לשכב בשלווה ולי-הנות מן התמורה המרהיבה, משל שעשועים לעינים דומעות של תינוקות, קפץ עליה רוגזו של מוחה, שלא פסק מלהעטות את יום המחרת מעטה-שחור; אך הלב לא הניח את עמדתו.

לסוף בעשתה פשרה. —

עכשיו ירדה מרתה מעל משכבה כשהיא תשושה מאוד והדליקה אור. מיד קפצה. המציאות עליה בבת אחת; הכירה בנעשה ובמה שעתידי ליעשות בקרוב. היא היתה תשוקה לשקוע בשינה עמוקה ומשכחת ראשונות ואחרונות, אך אחד ממונה בה היה דוחק בה; והיא נשמעה לו בעל כורחה. הכול בחדרי דומה, כאילו היה תוהה עליה — מה לבת חוה ערומה ומגואלה בדם ולמקום הזה? למה נוע תנוע כאגמון ברוח וידה פשוטה להסתמך במשהו? ומניין זה הקול של וולד? אף בני-הרחש השחורים, שהיו גולשים מעל הקירות המנוגעים אימת האור נפלה עליהם וביקשו להם סתרה, איש איש לעברו. כן העכברונים המשח-רים לטרף עמדו כנדהמים מפני האשה שצילה מחקה את תנועותיה ומפני הציוץ המשונה, שהדממה מטה אליו אוזן קשבת. בינתיים והנועזים בבני-הרחש היו חורים וגחים, אחד כאן ושניים שם, כדי לראות במחזה — בעשות האשה ההכנות לעזוב את החדר, היא עם וולדה. האור כבה פתאום, הדלת נפתחה בחשאי ונס-גרה בחשאי. הס כל בשר! אבל בכל הבית הישן על שלוש קומותיו ודייריו לא שמעה אלא הדממה הכבדה ברדת מרתה מעל המדרגות, וספרה:

אחת — שתיים — שלוש. —

היא בחוץ וצינת הלילה הרוויחה לה, כאסירת-כלא, שיצאה לחירות. ביקשה לעמוד כך ולרוות את אוירו של אביה, להסתכל בלבנה המלאה הצפה בים התכלת בלווית סיעות-סיעות של עביבי-כסף — והניא הממונה, השומר צע-דיה ומעשיה. הבתים שמכאן ומכאן פקחו עליה עינים-חלונות וחזרו ועצמו אותם. הכול עורר חשד, אפילו הקירות הדוממים.

אנה פניה מועדות? לפי שעה היתה שאיפה — לצאת מתוך הסביבה העויינת הזאת. ואחר כך? היא יצאה ונכנסה מסימטה לסימטה ומבוא למבוא. פעם בפעם עמדה לפוש ולהחליף כוח, על אף הממונה הזועם. היא בירכה כל קיר שנסתמכה עליו. כל מעלה שצנחה עליה. שמתוך כך יעלה בידה לאמץ את החבילה אל חיקה, מפני רחמיה הנכמרים על בנה, ולשום אצבע לתוך פיהו — טעם, שלא ידעה כמותו מעולם. מה שלום אחיו הבכור? העודנו חי? ולא נחה דעתו של המקשן הטמיר, עד שהגס לבו להשיאה, שתחזור מיד אל מעונה, היא עם וולדה, ויהי מה. ולמה נתבהלה פתאום עד שטיפות גדולות של זיעה פשו על מצחה? שהאורב בה הצופה כל הליכותיה ומאזין לכל רחשיה, העמידה על רגליה שלא בטובתה וגזר עליה: לכי! אף הוא עמד והחזיר לתוך אפה ריח של גן-רובע סמוך העומד בליבלובו וריח ליל האביב המשכר לבבות רכים. אף הלבנה המתינה לה, כדי לשלחה במלאכותה — לקרוא דרור לעצמה. להיות פנוייה לכל העולם בעונה זו של נביטה ופריחה וחדוות נעורים. ולא עוד אלא חשמלית עברה על פניה באותה שעה, שהמריכה את לבה, ומעשה שפעם אחת, בכניסתה לתוך סימטה, כמעט שפרחה נשמתה מפני אחד שיכור. שהיה מחרף ומגדף בקול. לאשרה נעלם באפילה, כאילו לקחו בכור. השטן ואיננו.

שומר, מה מליל?

לסוף נתעמדה לפני חנות-המכולת של בארני גולדברג אשר בפינת הרחוב. למה בחרה במקום הזה להניח שם את החבילה אשר בחיקה על חסדי אלהים ואדם? לה פתרונים. אותה שעה נסתלקה פתאום הלבנה. השקעה מא-חורי המגדלים שבתוך הכרך, שמא חפרה ובאה בערפל מפני מעשיה של אחת אם בבנות האדם? שכן עלטה היתה, שהעלימה את הכול ממרתה, חוץ מן החי-בילה שעם הדלת הנעולה על מסגר. לא מיד עשתה מה שעשתה. שהיתה כבושה על ידי מחלוקת של מידת הדין ומידת הרחמים. שלא ארכה אלא שעה קצרה, אך חרוצה וללא כל פשרה. או השליכה בעל כורחה את שארית הפליטה לכלבים, אם רגש של חמלה שותת דם, או רגש של נוחם פצוע, ומבלי הביט מאחריה, מיהרה להימלט משם אל מעונה, להשכיח מלבה את המעשה. ולישוך עד עולם.

ב.

מיצי היה שם החתולה.

לא לשעשועים נלקחה בקטנותה לבית בארני גולדברג, אלא למטרה. לבער את העכברים מקרבו. ואמנם משגדלה לא הכיבה את בעליה, שעשתה את מלאכתה באמונה. יפת-תואר לא היתה מיצי מעולם, שחורה ושמנה ועצלה, אבל רכת-מזג, שאפילו מושכים בזנבה ובזיפי שפמה וכיוצא בעינויים קשים, לא היתה נפרעת בכלי-זינה, אלא מתאמצת להימלט מיד מעניה בעור שיניה. אף זו מעלה יתירה בינה ולבין בנות מינה, שלא היתה גונבת דעת גברתה, אלא אפילו כל מעדני חתולים מונחים לפניה ואין עין רואה, אינה יוצאת ידי תאוותה אלא בהרחת ריח ניהוחם בלבד.

ולדנית היתה מיצי. עד כדי חצי תריסר בכריסה לפרקים. ולא עם האמהות הנפטרות מגוריהן בטובתן היתה נמנית, כדי שתהא פנויה לסבוב זכר, אלא אפילו גדולים וחיים נושאים את עצמם, הרי יותר משהם רוצים לינוק היא רוצה להיניק בכל עת ובכל שעה. כיוון שניטלו הימנה אחד-אחד, שוב היתה ממחה ברבים ויללתה הולכת מסוף הדירה ועד סופה, ולא היתה מתנחמת אלא אם כן ניתן לה הריון. ומשהמליטה הרי שוב אותה פרשה של יסורים היתה חוזרת חלילה, מפני יד הטף המשתלחת בגוריה. לכאורה לא היו אלו אלא מתוך חבה ושעשועים, אך אזי לעיניים שכך רואות! ואין מקום נסתר מהם.

אכן גדול עצב הלידה, אבל צער הגידול קשה יותר. כל ימיה של מיצי היתה תלויה במהלך על שתיים, ולא ערערה בדבר כלום. אלא מה? אילמלא נחת-הרוח שהיתה לה בין לידה אחת לשניה, כגון הטיפול בגוריה, חייה לא היו חיים. כן, היא שראתה עוני בשבט עברתה, אך האחרונה הגדילה, עד ששינתה את טעמה לחלוטין. מעשה והיא המליטה ששה במספר, שמעולם לא נתברכה כריסה בכיוצא בהם, שהיה אחד נאה מחברו וחביב מחברו. מי שלא ראה אותה רבוצה מופקרת לששה פיות רכים ויונקים לא ראה אם מאושרת מימיו. לא היה הקוץ באליה אלא הטף, שלא היתה כל פינה חזית בכל הדירה על שתי קומותיה שלא גילו את צפונותיה.

לימים ירדה לתומה לתוך המרתף — ושם מצאה את מבוקשה בהסח-הדעת; הדיר המסויים להסקה היה ריק ופחם אין בו. אכן, אל מסתור כזה התפללה כל הימים! ומתוך שהמציקים הקטנים בבית רבים היו, לא ראתה מיצי שעה כשרה יותר להגשים את רעיונה הטוב שניצנץ בה. מה עשתה? תחיי-לה טילטלה תיבה של נייר לתוך המחבוא שם, ואחר כך עמדה והעבירה את גוריה בפיה אל דירתם החדשה. לאחר שהיניקה אותם והפילה שינה עליהם, עמדה ונסתכלה בששת הכדורים החיים המצטופפים זה אל זה, אם הכול כשורה — ויצאה לראות בעולמו של הקדוש-ברוך-הוא. ועם שהיא עושה כה וכה ועכברון נודמן לפניה, שהרגיש בה ונמלט על נפשו. שכחה מה שקיבלה על עצמה קודם לכן, שלא תשהה בחוץ אלא שעה קצרה, וישבה במארב, כאילו לא היה בעולמה אלא החור וטרפה. עברה שעה ויותר. תוך כדי ישיבה כך קלטה אונה המולה עמומה ונדירה. מתחילה לא השגיחה באותה בת-קול, שכן כמה וכמה דברים מתארעים בחוץ, מעשים בכל יום. מכל מקום לא היה אותו הדירדרור מניח לה ומרגיזה, משל זימוזם של יתוש שאינו פוסק, כאילו היה לבה מנבא ולא ידע מה ניבא. לסוף הניחה את טרפה שלא בטובתה, כאילו היה אחד כוח מלבר ואחד כוח מלגו דוחפים בה; אזי! והיא אצה לה השעה, שכן משהגיעה עד ביתה ומראה מחריד לפניה — שני בני-אדם כהי-עור בעבודתם, אחד כלפי מעלה, בתוך קרן ענקי מלא חומר שחור ומבהיק בחמה, ואחד למטה ומזויזנים במעדרים מזרימים דרך מין מרזב זרם משחיר ומדרדר לתוך המרתף של בית בעליה.

רגע כמימרה ומיצי בתוך המרתף, כאילו קפצה הדרך לקראתה. כיון שראתה את הפינה הגדורה, שמתמלאת והולכת על ידי הזרם השחור הנופל ברעש לתוכה, ואת האבק הפורח באוויר, מיד תפסה את הנעשה, יללה מרה נתמלטה מגרונה, וכחץ מקשת זינקה משם — החוצה. לאנ? מיד טיפסה ועלתה למעלה בעמוד שבא לידה ראשונה, והתחילה מקפצת מגג אחד של דירה אל הגג השני, כאילו אמרה לברוח מן האדמה הזאת, אשר פצתה את פיה לבלוע את דמי גוריה, ומקול הדירדור של הפחם, שמא תיטרף דעתה עליה. היא לא ראתה לפניו אלא אותה גבנונית התופחת ועולה על החיים הרכים הקבורים תחתיה. משכלתה שורת הגגות שוב נתעמדה מאליה, שהגיעה עד עברי פי הרחוב שם מכוניות וחשמליות ובריות, הם ושאונום והמונם. מה מעתה? לא מצאה לפי שעה לגופה טוב ממחסה בצילה של ארובה. שלא היה לה כל מחוץ-חפץ, לא לפניו ולא לאחור. שעה אחר שעה ישיבה כך, שפופה ומכווצה. לא נשתייר לה מכל עולמה המעורער אלא המראה המזעזע בתוך המרתף שם, ויגון שאין לכנותו בשפת אדם. לא, העולם לא חזר לתוהו ובוהו על העוול שנעשה בה, אלא היה נוהג כמנ"הגו, כתמול שלשום, שכן בעלי-כנף למיניהם היו פורחים ממעלה לה, בהם יונים מהגות ומזדווגות לעיניה. אף כמה מבני מינה היו מרדפים כאן זה את זה, שעת דודים להם, ולא הרגישו בהם.

שכולה. —

לא מיצי לא חזרה אל בית אדוניה. היכן היתה שרוייה ומה היה שלומה? היא לא הראתה פניה כלפי חוץ מעלות השחר עד אשמורה תיכונה של לילה, שעה שרגל של אדם כלה מן השוק, כל פרצה קראה לה, כל חורבה סתר לה. דבר לא היה לה לא עם החי ולא עם הדומם, ואפילו עכברונים רוחשים על גבה לא היתה ננערת מסייטה בהקיץ. לא יצאה אלא לשבור את הרעב. היא לא היתה בין הניצים על עצם שמנה, כל שכן לא מן המתייגעים להעביר את המגופות מעל הגרפים מפני הריחות הטובים הבוקעים מתוכם, אלא מסתפקת במועט, כדי שלא תצא נשמתה ממנה. מכאן מראה השחוף, עור ועצמות.

פרישה.

כשהיה זכר גוריה המתים במיתה משונה בא לפניו, שוב לא יכלה לכבוש צערה בלבה ויוצאת לשוט ולתנות את ענותה בקול לשכונה ומלוואה. פחד היה נופל על החתולים ונזורים הימנה, כאילו לא בת מינם היתה, אלא רוח רעה. אף האדם הישן היה מקיץ בבהלה לקולה, מין תאניה מסמרת, מוציא ראשו החוצה לשתקה במאירה כפולה ומכופלת, ולהטיל בה משהו כבד ומכאיב, להנאתו ולקורת רוחו. מכאן פצעה שאינם מגלידים, כיעורה המעורר זעווה.

יש ועד המרתף של בית אדוניה היא מגעת לפעמים ומתעמדת, כאילו לאורו של נר זכרון מעומם ברוחה — קבר בנים. מן האשנב שם היא מציצה. על אף החושך כדורים חיים ומצטופפים זה אל זה גראים לעיני רוחה — ויללתה אימים, כאילו נהי ובכי תמרורים היתה נושאת עליהם באשמורה זו של לילה.

ונענים לה בקללה, בעץ ובאבן וברותחין.

לא. שוב לא הטפחה מיצי את עורה, כאילו נשתכחה הימנה לגמרה אותה מצוות תורשה שמימים קדמונים. היא העדיפה את החושך על האור, את הפרוץ על העומד, ערבו לה מצע של אפר, מקום אשפות ומקום סיריות. עינה אחת כבר נסתמאה, אם בעטיה של הצרעת, או יד האדם שהיתה בה. היא הופיעה כצל וחלפה כצל. איש לא חשף סתרותיה, שכל חור היה קולטה וכל חורבה מקלט לה. אפילו כלבים, אויבים־בנפש מאז, חתו מפניה. לא התרועעו לה אלא כל רימה ותולעה.

מחיתה חיה.

פעם אחת היתה מיצי מהלכת בדרך, אחרי חצות הלילה היה מעשה, נודמנה לה סימטת מולדתה ונכנסה לתוכה. שינה היתה נסוכה עליה ודממה עמוקה, כאילו אותה שעה עמדה בעצם טוויית חלומה המופלא של תחילת האש־מורה האחרונה. לא היתה ערה אלא הלבנה המלאה, היא מלכת הלילה הנוגה והחיוורת, שהיתה שורה לשווא עם השבאים, הלוא הם העבים האופפים אותה, כדי לצאת מן המיצר, להיות עומדת ברשות עצמה. מכאן האור והחושך שהיו משמשים בערבוביה, כשגבר זה הכסיפו הבתים, וכשגבר זה מראה עדרי צאן להם, מאפילים ומנמנמים.

ומיצי בתוך הסימטה, הנתונה בשביה של משמר רודה ומשמר נכנע; יהי אור; יהי חושך. לבדה היתה כאן, היא עם נפשה. לסוף הנחיתה את שילדה החי על הקרקע הלח מרסיסי הלילה, כדי לצנן חומו של עורה המתקרר, להניח לכריסה, משל נאד ריק ומתמעך זרוע פטמות צמוקות, המכבידה עליה את הת־נועה. במה הגתה רוחה באותה שעה? בכבשונה של עולמה. הכול מודים, שהיתה מיצי מקיימת מצוות פרו ורבו של בוראה באמונה. הרי כמה קשה היתה לה הפרידה מגוריה, אבל לעולם היתה מקבלת את הגזירה בעל כורחה. באין ברירה, שכך נגזרה מלפני ההשגחה העליונה מיום היות חיים על האדמה, שיהא כל חי נושא את עצמו ונלחם מלחמת קיומו, זה בכה וזה בכה, על אף הגעגועים העזים של אמא עליהם. אף על מיתה בידי שמיים את מוצאת טצדקה, ומקבלת תנחומים; מיהו מיתה משונה, כאותה שנגזרה בידי אדם — על אלה תבכה עד סמיות גמורה, עד יציאת נשמתה.

למה קמה מעל רבצה? שזכר־מה צף ועלה מתוך תהום הנשיה וקפח על מוחה; והיא שהניעתה לחזור ולהשתרך, לבקש מה שלא תמצא עולמית — מנוחת־הנפש. היא לא נתנה דעתה על מלחמת האור והחושך, המעשה במלכת הלילה, הנרדפת על ידי שבאים פוחחים, הגונבים ממנה ומתחפים בשפעת כספה ובעתירת של פלומה צחה משלג, לא לקח את לבה, שתוגת אם שכולה תוגה לדורות. ולמה עמדה פתאום מלכת? מה שמועה שמעה שסימרה את אוניה? כעין יבבה דקה־מן־הדקה קלטה, כאילו לא היתה מכוונת מלכת־חילה אלא אליה, אל מיצי, שכן פסקה וחזרה ונשמעה חליפות. עמדה והקשיבה רב־קשב. עשתה פסיעה אחת והטתה אוזן, נתעמדה והאזינה, שאותה היבבה המשונה היתה מקפצת מגל אחד של הרוח המצוייה אל הגל השני, כאילו חתרה להגיע אל מחז־הפצה, אל מיצי.

הקול גוריה הוא ? —

רגליה הוליכוה עד לפני הדירה החרוטה היטב ברוחה, שמשם בקעה אותה היבבה הדקיקה, ונתעכבה. שראתה בת אדם נמלטת מכאן והלאה. הא מה? ועד שהיא תוהה עליה, מי היא ומה עשתה כאן בשעה זו של לילה — וכבר נעלמה ואיננה. כישכשה בזנבה המוקרת ופולה עינה הפקוחה בתמהון, הואיל ולאורה של הלבנה נגלה לה משהו חשוד על פתחה של חנות-המכולת. נפתחה להאמין, שהקול קול אחד מגוריה, שניצל ממות באורח פלא ומצפה לה, לאמא. שתחיש לו ישע ופדות. קרבה שמה — וחבילה לפניה. שיצור זעיר מתייבב שם רפות וריף חריף של דם מתנדף מתוכה.

אכן, חושה הטעה הפעם!

מחמת אכזבה ביקשה להניח את החי לגורלו ולחזור לשירוכה ולבכיה, שהרי מה לה ולילוד-אשה בעוזב? ולא געה ולא זעה; אחד טמיר בלבה שינה את דעתה, חמלה שמו. ולא עוד אלא שכפה אותה להמציא לו רווחה, כטוב וכישר לה. צייתה בלא תנאי ובלא יודעים. מה עשתה? התחילה מהלכת סחור-סחור לחבילה, — מציצה ולא מציצה בה, מריחה ולא מריחה בה, כאילו היתה עדיין מהססת וחלוקה בין הן ולאן.

מי הכריע לכף זכות? האם, התובעת פיצוי ושילומים.

לכך סיעע הוולד, שהיה מניז ראשו, פיהו, מתחטא, מתחנן, כאילו היה חש בישועה חיה, קרובה, משל ליונק הנוהה אחרי מקור החיים החם והמוזן של אמא. ונפלא, שאותה שעה נבלעה הלבנה לתוך מעיו של דג-יונה והי חושך, כאילו מאת השמיים היתה זאת — להגביר את רגש החמלה של האם השכולה מחמת הסכנה של נשיאים ורוח וגשם. מיד גחנה על החבילה והטפיחה בלשונה את הפנים המגואלים בדם. את הפה ואת העינים, כאילו שבה והיתה לה עדנה. נתעטשה וניגערה — שווא ומדוחים! שוב ביקשה לעקור מכאן — ועיכבה לבה. אף היצור החי התחיל מחדד את קולו. כאילו היה חושש למלאך הגואל שעומד להסתלק מעליו. רגע מכריע.

בינתיים נדחסה החשיכה יותר וכמה נטפים גסים נשרו מתוכה, בלווית רעם עמום במרחקים. מיד נזדרזה מיצי ועלתה על החבילה — מחסה ממטר ומ-צינה. ריקה בטנה. שלפוחית מעוכה שרוחה יצאה מתוכה. והפטמות כאותן של אתרוגים צמוקים. שוקק הפה הרך לקראתן — ומקורן חרב. תוך כדי רביצה כך עמלה להחיות בה טעמים והרגשות למיניהם של ימים מקדם, אותה נחת-רוח של הנקה ולקיקה ותנומה והויה. ביקשה לרבוץ כך. כדי להזות ולחוש את פירפורי היצור החי תחתיה, וקפץ עליה רוגזה של המציאות — הנטפים היו לגשם דק המסתנן מלמעלה. ערפל מאוש, מדמיע. עם כל זה לא זנחה את האסופי חסר-הישע על חסדי הלילה ותהפוכותיו. אותה שעה ביצבצה מכונית החלבן מתוך הערפל ורעש בקבוקים השבית את הדממה עם עמוד השחר. סבורה היתה מיצי הנייה יעשה כאן החלבן, כמשפטו, וריווח יעמוד ממנו. ולא כן, אלא לאחר שכילה מעשהו יצא לסימטה, הסמוכה.

מי-או! נשאה קולה ביללה. שומע לא היה לה; המהלך על שתיים
ומכוניתו המטרטרת כבר ממנה והלאה. אמנם הגשם חדל, אך החושך והקור גב-
רו יותר. היא שכחה את השעה, בוא האשמורה האחרונה לקצה, אור היום
והחיים הניעורים והמבקשים את נפשה — ולא קמה מעל רבצה, מעל ילוד-
האשה המתפנק תחתיה.

מי-או! וקולה קול קורא לעזרה.

ומענה אין.

דחקה השעה, שאור השחר התחיל בוקע במזרח.

הו-שע-נא! ייללה בלשונה.

והאדם ישן את שנתו המתוקה. אף התולדה, המחדשת מעשי בראשית
לא השגיחה בה. לא הציצה בה אלא הלבנה הנוגה וכאילו היתה אומרת, שכבר
היה כזה לעולמים ואין זה חדש תחת השמש.

סֵפֶר דְּבָרִים וְיֵתֶר סֵפֶרֵי הַתּוֹרָה

מאת צבי קארל (ז"ל)*

המעין בספר דברים ימצא שם לכאורה כמה ענינים המעוררים תמיהה ואומרים: דרשני! בספר שמות למשל מדובר על ענין מפותה ובספר דברים על ענין אנוסה. יש דברים, שהוזכרו בספרים הקודמים והוכפלו בס' דברים, כמו דין הנואף והנואפת הנמצא בפרשת קדושים והדבר הוכפל בס' דברים. וכן אנו מוצאים את האיסור לשכב עם אשת אביו בס' דברים, אף על פי שזוכר כבר בפרשת קדושים. והיותר מפליא הוא, שכל השורה של איסורי העריות, שהוזכרו בפרשת קדושים, הושמטה בספר דברים ורק האיסור לשכב עם אשת אביו הוזכר שם. גם העונש על שכיבה עם אשת אביו, שהוזכר בפרשת קדושים, לא מצא מקום בספר דברים.

בתשובה לשאלות שנתעוררו יש להקדים, שחז"ל לא יכלו לקבל ברגש המוסרי המפותח שלהם כמה דברים הנזכרים בתורה. הם לא יכלו למשל לקבל את הדין עין תחת עין כפשוטו. הם טענו: הרי אפשר אם נבצע את הדין עין תחת עין כמשמעו, הרי עלול הדבר להביא לידי הריגת החוטא והיכן כאן הצדק? גם אפשר שהחוטא הוא למשל עיוור וכיצד נבצע את הדין עין תחת עין? ועוד טענות דומות טענו. משום כך אמרו: עין תחת עין פירושו ממון, שהפוגע צריך לשלם בעד הפגיעה. מצאו חז"ל מקרא כתוב, שהתיר להם לכל הפחות לקבל ממון בעד הפגיעה (בודאי במקרה, שהנפגע מסכים לזה). הכתוב אומר: «ולא תקחו כפר לנפש רוצח, אשר הוא רשע למות כי מת יומת» (במדבר ל"ב, ל"א); מזה הסיקו, לנפש רוצח אי אתה לוקח כפר, אבל אתה לוקח כסף לראשי אבריים.

הדבר השני, שחז"ל לא יכלו לקבל כפשוטם הוא ענין סורר ומורה. הם לא יכלו להסכים, שאב ואם יוציאו את בנם הפרוע, שאינו הולך בדרך הנכונה, לזקני העיר ולספר להם מעשיו הבלתי הגונים ולדרוש מהם שיוציאו אותו להורג, על כן הגיעו לידי מסקנה, שסורר ומורה לא היה ואינו עתיד להיות. ברם יש עוד דברים לא כל כך גלויים, שחז"ל לא רצו לקבל אותם מתוך דברי התורה כפשוטם. אנו קוראים בספר דברים כ"ב: «כי יקח איש אשה חדשה ובא אליה ושנאה. ושם לה עלילת דברים והוציא עליה שם רע ואמר: את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים. ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו את בתולי הנערה אל זקני העיר השערה... ואם אמת היה הדבר

* ממחקריו האחרונים של המנחה. המאמר הגיע סמוך לפטירתו לפני ירחים מספר.

הוּא, לֹא נִמְצְאוּ בְּתוּלִים לְנַעֲרָה. וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָה אֶל פֶּתַח בַּיִת אֲבִיהַּ וּסְקִלוּהָ אֲנָשֵׁי עִירָה בִּאֲבָנִים וּמָתָה, כִּי עֲשֵׂתָה נְבִלָה בְּיִשְׂרָאֵל לְזִנוּת בַּיִת אֲבִיהַּ, וּבַעֲרַת הָרַע מִקִּרְבְּךָ". "לְזִנוּת בַּיִת אֲבִיהַּ" — לְכַאוּרָה מְדוּבָר כֹּאֵן בַּפְּנוּיָה, כִּרְם חו"ל לֹא יִכְלוּ לְהַסְכִּים לְהַנְחִיחָה זֶה, שֶׁאֵשֶׁה פְּנוּיָה, שֶׁזִּנְתָה תִיעַנֵשׁ בְּסִקְלָהּ. לְפִיכֵךְ אָמְרוּ, שֶׁמְדוּבָר כֹּאֵן בְּזִנוּת עִם זִיקַת הַבַּעַל, כְּלוֹמֵר שֶׁהִיתָה כֹּכֵר מְאוּרְסָת.

כִּיּוֹצֵא בִזְוָה אָמְרוּ עַל הַכְּתוּב: "וּבֵת אִישׁ כֵּהֵן כִּי תַחַל לְזִנוּת, אֶת אֲבִיהַּ הִיא מַחְלֵלָת, בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹף" (וַיִּקְרָא כ"א ט'). זֵאת אֹמֶרֶת שֶׁאָמְרוּ כִּי לֹמְדִים גִּזְרָה שׁוֹה מִן "לְזִנוּת בַּיִת אֲבִיהַּ" בְּס' דְּבָרִים, כִּשֶׁם שֶׁשֶׁם מְדוּבָר בְּזִנוּת עִם זִיקַת הַבַּעַל, כִּךְ גַּם מְדוּבָר בְּזִנוּת עִם זִיקַת הַבַּעַל, הִינּוּ, שֶׁבֵּת כֵּהֵן, שֶׁמְדוּבָר בָּהּ כֹּאֵן לֹא הִיתָה פְּנוּיָה, אֲלֵא מְאוּרְסָת, וְר' עֲקִיבָא אֹמֵר, שֶׁדִּין זֶה נוֹהֵג גַּם בְּאֵשֶׁה נְשׂוּאָה, בְּשָׁנֵי הַמִּקְרִים הָאֲחֵרוֹנִים לֹא יִכְלוּ חו"ל לְקַבֵּל, שֶׁמְדוּבָר בָּהֶם בַּפְּנוּיָה וְשֶׁהַפְּנוּיָה שֶׁזִּנְתָה חַיִּבַּת מִיָּתָה.

לְבִסּוֹף נִמְצָא שֶׁחו"ל הַחֲלִיטוּ בְּדַבָּר שֶׁהַתּוֹרָה הַשְּׂאִירָה בְּלִי פֶתְרוֹן, וְעַל יְדֵי הַחֲלִטָה זֶה הִצִּילוּ רַבּוֹת נְשִׁים מִגִּזְיוֹן; כּוֹנְנֵי לְדִין יְבוּם, הַתּוֹרָה קְבָעָה, שֶׁאִם הֵיבֵם מִסֵּרֵב לְקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ, תַּחֲלוּץ נַעֲלוּ וַיִּרְקַה בַּפְּנוּיָה, וּמָה יִהְיֶה אַחֵר זֶה? הֲאִם מוֹתֶרֶת עֲכָשִׁיו הֵיבֵמָה לְשׁוֹק אִו לֹא? הַתּוֹרָה הַשְּׂאִירָה שְׂאֵלָה זֶה בְּלִי פֶתְרוֹן. אֲבָל חו"ל הִיא לְהֵם אֹמֵץ לֵב וְהַכְרִיעוּ, שֶׁחֲלוּצָה מוֹתֶרֶת לְכָל אָדָם, חוּץ לְכֵהֵן, וְתִבּוֹא עֲלֵיהֶם בְּרַכָּה עַל אֹמֵץ לֵב זֶה, שֶׁכְּאִמּוֹר הִצִּיל רַבּוֹת נְשִׁים מִגִּזְיוֹן.

תִּיאֲרֵנוּ אִיפּוֹא עֲמַדַּת חו"ל לְגַבֵּי כֵּמָה דְּבָרִים הַנּוֹכְרִים בְּתוֹרָה, אִךְ יֵשׁ לְזַכּוֹר, שֶׁמְעוֹלָם לֹא תִתְנַגְּדוּ חו"ל לְפִירוּשֵׁים לְפִי פְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, לְהַפְךָ, הֵם עֲצָמָם קְבָעוּ: אִין מִקְרָא יוֹצֵא מִיַּד פְּשׁוּטוֹ. עֲמַדָה זֶה שֶׁל חו"ל בָּאָה לְיַד בִּיטוּי נֶאֱמַן לְכוּנַת הַמִּקְוֶה וְלִרְחוּוֹ בְּפִירוּשֵׁי הַרְשָׁבִים הַפְּשׁוּטִים, הַרְשָׁבִים הִיא אֶחָד מִחֲכָמֵי בַעֲלֵי הַדֶּרֶשׁ הַבּוֹלְטִים, כְּלוֹמֵר נִצִּיג חו"ל, וַיְחַד עִם זֶה הִיא אֶחָד הַפְּשׁוּטִים הַקִּיצוֹנִיִּים, נֹזְכִיר כֵּמָה דּוּגְמָאוֹת מִפִּירוּשֵׁי הַפְּשׁוּטִים, חו"ל קְבָעוּ, שֶׁהַתְּפִלִּין הֵן מוֹרַכְבוֹת מִד' פְּרָשִׁוֹת (קִדְשׁ, וְהִיא כִּי יִבְיֵאֵךְ, שִׁמְעָ, וְהִיא אִם שִׁמּוּעַ), וְהִנֵּה בְּפֶרֶשֶׁת "וְהִיא כִּי יִבְיֵאֵךְ" נֶאֱמַר: "וְהִיא לֶךְ לְאוֹת עַל יִדְכָה". עַל זֶה אֹמֵר הַרְשָׁבִים, שֶׁכָּל זֶה יֹאמֵר הָאֵב כְּתוּבָה לְשֶׁאֵלֶת בְּנוֹ, מִכֵּאֵן שֶׁאִין הַפְּסוּק מְלַמֵּד עַל מִצְוֹת הַתּוֹרָה לְהִיּוֹת סִימָן לְפֶרֶשֶׁת "וְהִיא כִּי יִבְיֵאֵךְ", וְלִפִּי זֶה חֲסֵרָה פְּרָשָׁה אַחַת לְתְּפִלִּין, יֵתֵר עַל כֵּן, הַרְשָׁבִים אֹמֵר עַל "וְהִיא לֶךְ לְאוֹת עַל יִדְכָה": "מִקְבִּיל לְשִׁמְנֵי כַּחוֹתֶם עַל זְרוּעֶיךָ; זֵאת אֹמֶרֶת, שֶׁאִין כֹּאֵן צִוּוּי לְשִׁים אוֹת עַל הַיָּד, אִו בְּמִלִּים אַחֲרוֹת — לְהַנְחִיחַ תְּפִלִּין, אֲלֵא הַתּוֹרָה מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּדְּבָרִים הָאֵלֶּה רַק בְּתוֹר סִמְלָה, וְהִיּוֹצֵא מִזֶּה, שֶׁמִּצְוֹת תְּפִלִּין לֹא הוֹזְכְּרָה כֻּלָּל בְּתוֹרָה, הַרְשָׁבִים הִיא גַּם זֶה, שֶׁקְבָעוּ, שִׁיּוֹם הַתּוֹרָה מִתְּחִיל בְּבוֹקֵר וּמִסְתַּיִם בְּבוֹקֵר הַשָּׁנִי וְעֶרְעֵר עַל הַמְּסוֹרֶת עַל דְּבַר יוֹם הַשַּׁבָּת, עַד שֶׁנִּתְעוֹרֵר עַל יְדֵי זֶה ר' אֲבֵרָהֻם אֲבָן עוֹרָא לְכָתוּב אֶת אֲגַרַת הַשַּׁבָּת הַיְדוּעָה, כִּי צַד אֲפֶשֶׁר הִיא לְקַבֵּל אֶת דַּעַת חו"ל וַיְחַד עִם זֶה לְהוֹדוֹת בְּאִמִּיתַת הַפִּירוּשׁ הַפְּשׁוּט הַסּוֹתֵר בְּאוֹפֵן בּוֹלֵט אֶת דַּעַתָּם — בְּשֶׁאֵלָה זֶה לֹא אֲטַפֵּל כֹּאֵן, אֲבָל טִיפְלָתִי בָּהּ בְּמֵאֵמֵר "הַדֶּרֶשׁ וְהַפְּשׁוּט" שֶׁפְּרָסְמַתִּי בְּשַׁעֲתוֹ בְּ"הַשְּׁלַח" (שֶׁל קְלוּזְנֵר).

ויש להעיר, שספר דברים שינה בכמה דברים שנקבעו בספרי תורה הקודמים בין בעניני פולחן ובין בענינים המשפטיים. בראש וראשונה יש לקבוע, שאחרי מות אהרן הועלה כל שבט לוי לדרגת כהונה. אנו קוראים (דברים י' ח'): "בעת ההיא הכדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה', לעמד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה". ובכן נשאר לשבט לוי התפקיד לשאת את ארון ברית ה', שהיה עד הזמן ההוא תפקידם של בני קהת. אבל התרחב על כל שבט לוי, כולל הכהנים. מצד אחר קיבל כל שבט לוי התפקיד לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו. שהוא תפקיד הכהנים (השווה שם כ"א. ה').

כידוע מדבר ספר דברים על הזמן שבני ישראל כבר נכנסו לארץ כנען וכבר עומד לפנינו מקדש קבוע ולא אהל מועד הנווד עם מחנה ישראל ממקום למקום. במצב כזה התעוררה השאלה מה לעשות אם אדם המרוחק מן המקדש רוצה לאכול בשר וקשה לו להביא את הבהמה למקדש המרוחק, כדי להקריבה כדין הנדרש בוויקרא י"ז. על שאלה זו עונה ספר דברים בהסכמה, שישחוט האדם המרוחק מן המקדש בהמה במקום שהוא נמצא ויאכל את בשרה. אך בנוגע לדמה היה צורך לקבוע, כיצד יתנהגו בו. כי בעוד שקודם לכן אי־אפשר היה לאדם לשחוט בהמה כדי לאכול מבשרה אלא בפתח אהל מועד והיתה איפוא אפשרות ליתן את דם הבהמה השחוטתה, שהייתה קרבן, על המזבה. נמנע מן האדם המרוחק מן המקדש לעשות זאת. לפיכך קבע ספר דברים בנוגע לדם השחוטתה על ידי אדם המרוחק מן המקדש "על הארץ תשפכנו כמים" (דברים י"ב). מעניין הוא גם כן, שבנוגע לבהמה שנשחטה חוץ למקדש מזהיר הכתוב כמה פעמים "הטמא והטהור יחדו תאכלנו". הכוונה, שלא תיזהר באכילת בשר בהמה זו מן הטומאה, כי על ידי זה אפשר שיעלה על דעתך, כי בהמה שנשחטה, היא קרבן וקרבן למעשה אסור לשחטו במקום אחר חוץ למקדש.

השינוי בנוגע למקדש גרר אחריו גם שינוי בנוגע למתנות כהונה. בהיות המשכן מרכז למחנה ישראל קיבל הכהן מזבח שלמים, שמי שהוא הקריב במשכן הקרוב חזה ושוק, ואילו עכשיו כשהיתה אפשרות לשחוט בהמה מחוץ למקדש, נקבע, שכל זובח הזבח יתנו לכהנים הזרוע והלחיים והקיבה (דברים י"ח). עכשיו קיבלו הכהנים חוץ מראשית דגן תירוש ויצהר גם ראשית הגז. יתכן שבמדבר, ששם מספר הכתוב: "שמלתך לא בלתה מעליך" — (שם כ"ט), לא היו לכהנים צורך בראשית הגז. ברם בהיותם בארץ כנען, שעל אותו זמן כאמור מדבר ספר דברים, בלי ספק היה להם צורך גם בראשית הגז. המעשר בשביל הלוויים בוטל, כי לא היה צורך בו רק כשהלוויים ישבו מסביב למשכן ושמרו שלא יגשו שמה זר. ברם בארץ כנען, כשתפקיד הנוכח של הלוויים בוטל, גם המעשר שלהם בוטל. המעשר נמסר להנאתו של בעל השדה, שהיה רק חייב לאכלו, או לאחר שמחליפו בכסף — לאכול את התמורה שקיבל בעד הכסף הזה במקום המקדש. הלוי הרי עלה כפי שאמרנו, לדרגת הכהונה וקיבל מתנות הכהונה בתור כהן. המקום במקדש היה צר מכדי שיהא מקום בשביל כל הלוויים, שיעסקו

בעבודת המקדש. משום כך חלק מהם התפור בשערים וכנראה עסק בכל מיני מלאכות כדי לפרנס את עצמו. והו' הלוי אשר בשעריך, שהכתוב מזכיר אותו כמה פעמים. אמנם ללוי כזה רשות היתה נתונה בכל עת שירצה לעלות למקדש ולשרת בשם ה' אלקיו ככל אחיו העומדים שם לפני ה' ולאכול חלק כחלק (שם י"ח). בדרך כלל עוב חלק חשוב מן הלויים את המקדש והתפורו כאמור בשערים. וכשציוותה התורה בס' דברים על בעלי השדה לאכול במעשר במקום המקדש, הוזהרה: "והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו" (שם י"ד). וכשהיא מצווה להוציא מקץ שלש שנים את כל מעשר התבואה שבשנה ההיא, ציוותה שבין הנהנים מן המעשר הזה יהא גם הלוי בכלל. יש להניח, שהיה שם הרבה כדי להשביע את הלוי ואת הגר והיתום והאלמנה אשר בשערים.

חז"ל, שלא הרגישו בשינוי המעמד של הלוי שעליו מדבר ס' דברים, הניחו, שמעשר לוי נשאר בתקפו ואמרו, שהיו שני מעשרות: מעשר ראשון, זהו מעשר לוי; ומעשר שני, שהבעלים אוכלים אותו במקום המקדש. מצד אחר נשללה מן הכהנים המתנה של הבכורות ואלה נקבעו להיות מאכל הבעלים במקום המקדש, אם אינם בעלי מומים. ואם נעשו בעלי מום — לאכול אותם בשערים (שם ט"ו). למה נשלל מן הכהנים הטוב שבמתנה זו? אפשר לומר שבמקצת באה כאן לידי ביטוי אהדה למצרים, שהתבטאה כבר בכתוב: "לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו" (שם כ"ג). במקצת נעשה זאת תוך הנחה, שלמקדש בארץ כנען יבואו להתפלל גם נכרים, וביניהם גם מצרים, ולא יהא הוגן שתפקיד הכהנים יהא קשור באיזה אופן בכורונות ענשי המצרים. חז"ל גם כאן לא הרגישו את השינוי וחשבו שהבכורות נשארו מתנת כהונה כמקודם. כדאי לשים לב לדברי הראב"ע ולעקוב אחר השתדלותו להתאים את הכתובים לדעת חז"ל, בעיקר בפרשת כל הבכור (שם ט"ו). ברם אין מקרא יוצא מידי פשוטו ולמעשה נמסרו הבכורות לבעלים שיאכלו אותם, כאמור, במקום המקדש, אם אין להם מומים. אין לדעת אם החוקים שלא כוטלו נשארו קיימים, כגון "כל חרם בישראל לך" (— לאהרן הכהן) יהיה" (במדבר י"ח). כאשר החרימו את יריחו כתוב: "הכסף והזהב וכלי הנחשת והברזל נתנו אוצר בית ה'" (יהושע ו', כ"ד).

וכתם שס' דברים עשה שינויים בעניני הפולחן, כך עשה שינויים במקצוע המשפטי. לא אגע כמעט בתוספות, שהוסיף ס' דברים על החוקים המשפטיים שהוזכרו בספרי תורה הקודמים, אלא רק בשינויים שקבע ספר זה לגבי כמה דינים שנקבעו בספרי תורה הקודמים. בספר הברית, היינו בס' שמות כתוב: "וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות ימות". המלה איש כוללת כאן כל אדם, בין אדם מישראל ובין אדם שאינו מישראל, אם הוא נגנב. מות יומת הגונב. לא כן נאמר בס' דברים כ"ד, ז'. שם אומר הכתוב: "כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת האיש ההוא" — זאת אומרת, שרק אם הנגנב הוא מבני ישראל והגונב מבני ישראל, אז הגונב חייב

מיתה, אבל אם הנגנב הוא מעם אחר אין הגונב חייב מיתה. בנוגע לרבית הרי אמרה התורה בס' שמות כ"ב, כ"ד: «אם כסף תלוה את העני עמך, לא תהיה לו כנשה, לא תשימון עליו נשך». נמצא, שהתורה אוסרת לקבל רבית מן הלווה העני, אבל אינה אוסרת לקבל רבית אצל אדם אמיד, שיש לו צורך בהלוואה. כיוצא בזה קראנו בויקרא כ"ה, ל"ה: «וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו, גר ותושב וחי עמך. אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך. את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך». נמצא, שגם כאן מדגישה התורה את איסור הרבית רק לגבי העני, ואינה אוסרת את הרבית לקחת מן האדם האמיד, שיש לו צורך בהלוואה. לא כן דעת ס' דברים. הוא אמר (שם כ"ג): «לא תשיך לאחיך נשך כסף, נשך אכל, נשך כל דבר אשר ישך: לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך». לדעתי, «לא תשיך» פירושו לא תשוד (בקל). אולם יש מפרשין כדעת חז"ל, שלפי שיש לפנינו כאן בנין הפעיל, הרי יש כאן אזהרה ללווה, כלומר אסור ללווה ליתן רבית ולגרום על ידי זה, שהמלוה יקבל רבית. האמת היא, שבין כך ובין כך יש בכתוב שלנו אזהרה שלא לקבל רבית. וכאן הוטל איסור זה לאוו דווקא לגבי עני, אלא האיסור אינו מבדיל בין עני לעשירי, גם מזה וגם מזה אסור לקבל רבית לפי דרישת הכתוב שלנו.

דין אחר אנו קוראים בס' שמות כ"ג: «כי תפגע שור אוֹיֵבך או חמורו תעה, השב תשיבנו לו. כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזב לו, עזוב תעזב עמו». ומה אנו קוראים בס' דברים? שם כ"ב אנו קוראים: «לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם. השב תשיבם לאחיך... וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה, לא תוכל להתעלם. לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם, הקם תקים עמו». כאן מדגיש הכתוב, שדינים אלה שהזכרנו, שמקצתם נזכרו בס' שמות, נוהגים רק בנוגע לאחיך. אבל כאן הוזכרה חובה נוספת, היינו שאסור להתעלם.

אגב חז"ל אמרו: אבדתו (של הגוי) מותרת, וסמכו דבריהם על הכתוב «וכן תעשה לכל אבדת אחיך», היינו שתחזירה. «לכל אבדת אחיך» בא לדעתם להוציא אבדת גוי, שאינך מצווה להחזירה. אך בכל זאת אמרו: במקום שיש חילול השם גם אבדתו אסורה (בבא קמא ק"ג, ב'). לדעתי אי אפשר להסיק מדברי התורה המסקנה האמורה, לפי שהתורה מדברת על האיסור של התעלמות מאבדת אחיך, כלומר אם אתה עובר על אבדת אחיך אסור לך לעבור ולהשאירה ולא לטפל בה ולהחזירה לבעליה. אפשר אולי להסיק מזה שאם תיראה אבדת גוי, אין החובה מוטלת עליך לטפל בה ומותר לך להשאירה במקומה. אבל לזכות בעצמו באבדת גוי, זה כנראה נחשב לגניבה, שהיא אסורה. שמעון בן שטח הבין את הענין לאשורו. כאשר תלמידיו קנו לו חמור ומצאו שבצוארו היתה תלויה מרגלית, שאל אם אותו הגוי שקנו אצלו, ידע שאותה מרגלית תלויה בחמורו ורק בתנאי זה רצה לקבלה. בלי ידיעה זו ראה את קבלתה כגזילה (ירושלמי, ב"מ פ"ב, ה"ה).

ראינו ש' דברים שינה כמה דינים שנקבעו בספרי תורה הקודמים. לא נתפלא איפוא אם נקבע, שבנוגע לזונה פנויה היתה לו דעה מיוחדת. הכתוב אומר: «כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה ושם לה עלילת דברים והוציא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים... ואם אמת היה הדבר הזה, לא נמצאו בתולים לנערה, והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה, כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה» (דברים שם). כלומר נערה פנויה, שזנתה בבית אביה, עשתה נבלה בישראל. לפי זה ענין המפוחה בטל לגמרי, כי המפוחה חייבת מיתה. אבל אפשר שנאנסה ובמקרה זה אומר ס' דברים: «ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה... לא יוכל לשלחה כל ימיו» (דברים שם). דומה, שבזמנים קדומים חשבו, שהמאנס חייב מיתה. כך חשבו אחי דינה, שהרגו את שכם, וכן חשב כנראה אבשלום שהרג את אמנון, על אשר אינס את אחותו תמר. אבל לפי ס' דברים אי אפשר היה לדרוש מיתת המאנס, כי אבי האנוסה לא יוכל להשיאה לאדם אחר, שלא ירצה בזונה. היה איפוא צורך לחייב את המאנס, שהוא ישתה מעציצו וישא את אנוסתו. אך הוא צריך יחד עם זה לפדות את נפשו מחיוב מיתה, ומאחר שקבעו בערכין, שאדם זכר בין עשרים לששים שוויו 50 שקל כסף, צריך המאנס לשלם לאבי האנוסה חמשים כסף. בדומה לזה נתחייב מוציא שם רע, שנתבדה, שאיים על אשתו בחיוב מיתה, לשלם פדיון נפש, כדין אדם שנתחייב במיתה (כעין ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו). וכמה משלם? חמשים כסף. חז"ל רצו להטיל את חובת תשלומי חמשים כסף גם על המפתה. תבוא עליהם ברכה, שעל ידי מעשה זה ייסדו את מוסד הכתובה בשביל אשה גרושה או אלמנה היוצאת מבית בעלה. הכתובים כידוע מבדילים בין מפתה למאנס.

עוד נשאר לנו לפרש את הכתוב: «ובת איש כהן כי תחל לזנות» וכו', שגם כאן מוציאים אותה להורג למרות היותה פנויה (כך הוא לפי הפשט). הכתוב אומר: «כי תחל לזנות», המזכיר לנו את הכתוב: «אל תחלל את בתך להזנותה» (ויקרא י"ט, כ"ט). דומה, שכתוב זה החליף את המלה «תקדיש», שעובדי עבודה זרה משתמשים בה, במלה «תחלל», כלומר: אל תמסור את בתך לזנות לשם קדושה, כמו שחושבים עובדי ע"ז, כי בזה תחלל אותה. כיוצא בזה נאמר «ובת כהן כי תחל לזנות», ז"א: היא תחשוב שהיא מתקדשת בזנות זו, שהיא בשביל המקדש, ובאמת היא תחלל עצמה. אשה כזו מחללת את אביה כהן ודינה באש תשרף (ויקרא כ"א, ט').

לא היה בדעתו במאמרי זה להוציא פסקי דינין. את זה אני משאיר לבתי דינין שבישראל, שלהם יש הסמכות לכך, רצייתי לבאר את הכתובים לפי פשוטם, כמו שעשה הרשב"ם ופשטנים אחרים.

כְּעֶרְגִי לָךְ, אֵל

מֵאֵת אֶפְרַיִם א. לִי־סִי־צִיִּקִי

א

כְּעֶרְגִי לָךְ, אֵל, מִפֶּאֱת תְּלוּף
כִּן תַּעֲרַג לִי מִפֶּאֱת אֵין-סוּף, מִיַּנְע
מִמְשֶׁךְ הַיְוִתָּהּ, אֵין לָהּ פּוּגָה -
זֶה מְשֶׁךְ רֵאשִׁית-עַד בְּאֶפְסֵס סוּחַ.

פִּלְלֵת אֱלִי בְּשֶׁר וְאֱלִי דָם,
לְדַבְּקָה עִמָּם, לְבַעוֹר בְּחוּף רִנְעָם
בְּאֵשׁ רַעֲבַת כְּלִיָּהּ, עַד תְּסִיגָם
אֶת וַצְּחָהּ, הִיאֶפֶס וְתָם.

וּכְדַפְקִי שְׁעָרֶיהָ בְּנֵהִי
כִּן תִּדְפַקֵּם גַּם אִמָּתָהּ, דָּךְ-אֱלוֹהַּ,
בְּקַרְאָהּ כְּמוֹנִי בְּכוֹל נֶהָ:
הַנְּשֹׂאוֹ, פִּתְחֵי-עַד, הַפֶּתַחֹו לִי !

ב

אִם נִנְעֵלוּ שְׁעָרֶיהָ גַּם לָךְ -
זוֹ פְּדוּת ; מִנְפֹּשׁוֹתֵינוּ נִמְחָה כְּלָה
אִישׁ אִישׁ דְּמוּת אֶחָיו, תּוֹכֵן נִאֲצֵלָהּ,
בְּבוֹאֵת יָהּ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּיָהּ.

כִּי יִמַּח אִישׁ וְאִישׁ מִנְפֹּשׁוֹ דְּמוּת
רַעְהוּ - יִמַּח עִמָּה צָלֵם-צָלָה :
צֵל דְּמוּתָהּ הִיא לָהּ תְּאֻמָּהּ, וּמִלְאָהּ,
מִלֵּא תְּהוּמוֹת תְּלִלֶיהָ רֵיקֵת-פְּדוּת.

וּרְבוּצִים אִישׁ מוֹל אֶחָיו פֶּה עַד יָד
שְׁעָרֶיהָ, נִפְשׁ אִישׁ וְאֵל הַפִּיקָה
דְּמוּת עֲצֻמָּה עִם דְּמוּת-מִשְׁנָה מִתְּהוֹם-רִיקָה -
וְשׁוּיִים, קְפוּאִים, נִחְדָּל לְעַד־עַד.

יִדְאִיקָה

מאת אביא אחימאיר

האומה כגעוועיה

ההיסטוריה הרוחנית של האומה שלנו היא היסטוריה של געוועים גיאוגראפיים.

בזכות הגעוועים התקיימה האומה שלנו כמעט אלפיים שנות גלות. שום עם לא החזיק מעמד זמן כה ארוך בתנאי גלות. כבר הדור השני של מהגרים רוסים מתבולל והולך. ובתור דוגמה יכול לשמש המספר הרוסי — נבוקוב, שהתפרסם בזמן האחרון ברומן האנגלי שלו. והן נבוקוב הוא בנו של אחד מראשי הליברלים הרוסיים ונכד של מיניסטר למשפטים רוסי. והוא כבר התבולל. ארמני פיסילוגי אחד הוא סופר אמריקני. וכך הלאה.

העם היהודי החזיק מעמד בגולה מפני שהתגעגע לציון: הוא במערב ולבו במזרח, כפי שהתבטא גאון המתגעגעים, המשורר יהודה הלוי.

כשהאומה שלנו היתה על אדמתה, היא התגעגעה למדבר. ספרות הגעוועים למדבר היא עשירה, יותר מספרות הגעוועים לציון עם הלוי ומאפי בראשם. אליהו הנביא בורח המדברה. ירמיהו זועק וצועק: „מי יתנני במדבר מלון אורחים!“ והרומאנטיקה הנבואית קשורה בתקופת המדבר: „זכרתי לך חסד נעורייך, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה“. בתנ"ך קיימת ספרות שלמה על חיים צודקים והם חיי הרועים והנודדים במדבר. הבל הרועה, איש המדבר, היה צדיק, ואילו קין עובד האדמה, העוסק בישובו של עולם, הוא רשע. האבות והשבטים היו צדיקים, כי על כן הם נודדים. משה רבנו היה רועה צאן. עמוס נוקד.

אבל כאשר נדדו שבטי ישראל במדבר, הם התגעגעו לדגה שבמצרים... בזכות הגעוועים לציון, התגשמה שיבת ציון. קמה מדינת ישראל לכאורה: הקץ לגעוועים. הקץ לנדידה הרוחנית. ולא היא. יהודה הלוי שר: „לבי במזרח ואני בקצה מערב“, כלומר המשורר נמצא באספמיה ומתגעגע לציון. אבל העם, השוכן בציון, בניגוד להלוי שר: „אני בקצה מזרח ולבי במערב“. כולנו חדורים בקורת חריפה למציאות במדינה הצעירה שלנו. כולנו שורלים את המציאות בציון. אבל מאחר ואין באפשרותנו לחזור למזרח אירופה,

הרי אנו "יורדים" לאירופה, מי לצמיתות ומי לחדשים מספר. הגעגועים לגולה מתבטאים בספרות הפורחת, המוקדשת לעירה, האם אין ספרות זו של הגדולים עגנון, אורי צבי גרינברג (מבלי להזכיר את היחס) הוכחה על געגועים לתחום המושב, לטבע של מזרח אירופה? ותנועת "חיבת שפת אידיש" מה פירושה? ומה פירושו של המשבר הרוחני בציונות?

מתי נחדול להיות נודדים גם במובן רוחני?

משה ואהרן

בתנ"ך אינה קיימת אהבת אחים (דוד ויהונתן לא היו אחים, אלא גיסים). לעומת זאת עוברת כחוט השני בכל התנ"ך שנאת אחים: קין והבל, אברהם נפרד מעל אחיו ומעל לוט בן אחיו ("הן אנשים אחים אנחנו"), ישמעאל ויצחק, עשיו ויעקב, יוסף ואחיו. האח הבכור הוא הרשע והאח הקטן הוא הצדיק. ושנאת אחים זו מסמלת את ההיסטוריה של הגזע העברי: הצפוניים מזה והדרומיים מזה; הפיניקיים לעומת בני ישראל, אדום ויהודה, ישראל ויהודה. הניגודים בין האחים משתקפים בתורה. בתורה קיימות שתי שכבות: שיכבת הכהונה ושיכבת הנבואה. ושני אחים מסמלים את שתי השכבות: אהרון אבי הכהנים, ומשה אבי הנביאים. השכבה של אהרון בתורה ידועה בפי "מבקרי המקרא" בשם "תורת הכהנים". שכבה זו תופסת ב"שמות" את החלק, הדין במשכן, רובו של ספר "ויקרא" ורובו של "במדבר". השיכבה של משה בתורה תופסת את כל ספר בראשית; את החלקים ב"שמות", הדנים על שיעבוד מצרים, יציאת מצרים, פרשת העגל והמשפטים; החלקים "במדבר": פרשות קורח, בלעם, כיבוש עבר הירדן. ובאחרונה ספר "דברים": בשיכבה האפית-נבואית של משה אין זכר לקרבנות, אלא אם כן לשלילה. אהרון הכהן מופיע בצורה שלילית ולא רק במעמד העגל.

במהלך ההיסטורי של האומה, וביחוד בראשיתה, מתנהלת מלחמה בין אהרון לבין משה, כלומר בין הכהונה לבין הנבואה וכמובן, שידה של הכהונה על העליונה. נצחונה לא בא לפתע. שמואל מנסה להוריד ערך הכהונה עם הקרי" בנות (פרשת עלי ובניו, יחס שמואל לקרבנות במעמד אגג מלך עמלק), בימי שמואל געלם המשכן והוא אינו עושה דבר על מנת לחדשו. אבל הנה בא המלך ה"אהרוני", הוא שלמה. מלחמת האחים שלמה-אדניהו עבור ירושת כת דוד, היא מלחמה בין אהרון לבין משה. ושלמה האח האהרוני מנצח את אחיו אדניהו "המ" שהי". נצחון זה עלה לעמנו במחיר רב. נצחון שלמה על אדניהו הוא אחד האסר-נות בתולדות האומה שלנו. שלמה בונה את המקדש ועל-ידי כך מעלה את קרן הכהונה משושלת צדוק-אהרון. כל הנביאים נלחמים בפולחן הקרבנות שהתפתח במקדש. נצחון הכהונה על הנבואה מתבלט בראשית בית שני עם נצחון יהושע בן צדוק הכהן הגדול על זרובבל בן שאלתיאל מבית דוד. הקץ לבית דוד, הקץ לנבון אה שזורים עם נצחון הכהונה, נצחון שבא תודות לשיעבוד לזרים.

הנבואה היא אנטי־כהנית. הנבואה היכתה באומה את שרשי המשיחיות. מאז רדת בית דוד, החלה הרומנטיקה היהודית, הקשורה במשיחיות. המשיח צריך להיות מצאצאי דוד, לאחר האכזבה של האומה משושלות הכהונה, הן משושלת צדוק והן משושלת החשמונאי. משה „הגואל הראשון” טושטש. את מקומו יורש אליהו, מבשר המשיח (מענין שגם אצל הנוצרים היה מבשר: אליעזר מבשר בואו של ישוע).

הפוף פסוק

ספר „בראשית” מסתיים עם מותם של יעקב ויוסף. התורה כולה מסתיימת עם מות משה.
 ספר „יהושע” מסתיים עם מות יהושע ואליעזר בן אהרון הכהן.
 ספר „שופטים” מסתיים עם השמדת שבט בנימין.
 ספר שמואל א' מסתיים עם נפילתם בקרב של שאול ויהונתן.
 ספר שמואל ב' מסתיים במגיפה בישראל.
 ספר מלכים א' נפתח עם מות דוד, אכן „חלקי דוד” שייכים בעצם לא לרישא של „מלכים”, אלא לסיפא של שמואל ב'.
 ספר מלכים א' מסתיים עם מפלת־בגבורה בקרב של אחאב מלך ישראל. ומהו „הסוף פסוק” של החלקים ההיסטוריים של התנ"ך? — מלכים ב' (הספר האחרון ההיסטורי בתנ"ך) מסתיים בחורבן ירושלים, עם אסון במשפחת צדקיה המלך ורצח גדליה.
 המוות בתור „סוף פסוק” מקומו בכל היצירות הגדולות הלאומיות בראשית ההיסטוריה שלהם. כך הוא הדבר בהומרוס. עם כל „העפי אנד” של שוב אודיסיוס לארץ מולדתו לחיק משפחתו. המוות הוא סופם של הניבלונגים. המוות הוא סופו של הצבא הרוסי שניגף בפני הפלובצים, כפי שמסופר בפואימה „דבר צבא איגור”. „שירת רולן” — האפוס הצרפתי הקדמון — הכל מסתובב מסביב לנפילתו בקרב של הגיבור הראשי של הפואימה, רולן.

ארבעים שנה

אחר המעשה הטרוריסטי של אהוד: „ותשקוט הארץ שמונים שנה”, כלומר ארבעים כפול שנים.

אחר מעשה הגבירות דבורה ויעל: „ותשקוט הארץ ארבעים שנה”.
 אחר מלחמת גדעון במדין שוב: „ותשקוט הארץ ארבעים שנה”.
 לפני הופעת שמשון: „ונתן ה' (את ישראל) בידי פלישתים ארבעים שנה”.

שמשון „שפט את ישראל עשרים שנה”, כלומר מחצית הזמן של ארבעים שנה.

ארבעים שנות המדבר, בין יציאת מצרים לבין כיבוש הארץ.
 משה חי מאה ועשרים: ארבעים כפול שלש.
 בתלמוד גורסים "ארבעים חסר אחת".

"נביאי שקר"

על "נביאי השקר" ידוע לנו מפי מתנגדיהם: נביאי האמת. המשורר
 מדור אחרון, שאול טשרניחובסקי, רואי ב"נביאי השקר" מטיפים לאולימפוס,
 כשם שנביאי האמת הטיפו לסיני, לד', למשה. אין אנו יכולים לפסוק, באיזו
 מידה האמת השירית של משוררנו התאימה לאמת ההיסטורית.

כפי הנראה היו שתי אסכולות נביאיות. האסכולה שנצחה כינתה את
 עצמה בשם נביאי האמת והצדק ואת מתנגדיהם המנוצחים בשם נביאי השקר.

ברורים לנו הניגודים בין שתי האסכולות הנבואיות בשאלת האוריאנטי-
 טציה הבינלאומית. נביאי האמת היו בעלי אוריאנטציה בבלית. הם הטיפו לשלום
 עם בבל ויהי מה. נביאי "השקר" היו בעלי אוריאנטציה מצרית. בשעה שראש
 וראשון לנביאי האמת, משה, הוציא את בני ישראל ממצרים, הרי נביאי "השקר",
 קורח, הטיפו ל"נשימה ראש ונשובה מצרימה". ההיסטוריון, מחבר ספר "מלכים",
 מתלמידי נביאי האמת היה. הוא מביע מורת-רוח ביחס לשלמה, שנשא את בת
 פרעה. ההיסטוריון הזה מציין את ירבעם בן נבט, שנמלט מצרימה, בה יזם את
 הקרע בעם ובמלוכה. יאשיהו, הטוב שבמלכים לפי ההיסטוריון מאסכולת נביאי
 האמת, נפל במלחמתו עם מצרים ובנו יהויקים הרשע, לפי הגדרת ההיסטוריון
 הנ"ל, מצדד בבירת עם מצרים. בכל אתורה, שנכתבה ברוח הראש והראשון לנ-
 ביאי האמת, ברוח משה, עובר כחוט השני הרעיון על טומאת מצרים. האמנם
 לא היתה טומאה באשור, בבבל?

בזמן אחד היו האב של נביאי-האמת: משה והאב של נביאי "השקר"
 בלעם. משה היה מנהיגם של שבטי העברים-הישראלים. בלעם היה מנהיגם של
 של השבטים העבריים, שלא נכנסו לפדרציה הישראלית: עמון, מואב, אדום,
 מדין. נצחון העברים הישראלים על העברים הלא-ישראלים, היה נצחון משה
 על בלעם. השרידים הבלעמיים מעידים על רוח נבואה כבירה, אבל הוא היה אבי
 נביאי "השקר".

והנה תמה הנבואה. אבל הניגודים בין שתי האסכולות מתבטאים ביותר
 שיהם ביתר שאת. בימי בית שני נתפלגה האומה. החשמונאיות נצחה בארץ ישראל
 ובבל. והמתיוונים במצרים. אצל הראשונים שולטת העברית ויורשה הארמית
 ואצל האחרונים — היונית. כמו שתי תורה: התורה העברית והתורה היונית בתר-
 גום "השבטים". כמו שני מקדשים: אחד בירושלים מקדש זרובבל-יהושע בן
 צדוק ואחד באלכסנדריה מקדש חוניו. יחס סביל ל"בבל" מבטא בספר דניאל.
 והניגודים התבלטו בימי מלחמת החשמונאים לבין "החסידיים" לבין "המתיוונים"

ואולי צודק טשרניחובסקי: הניגודים בין שתי האסכולות הנבואיות, היו ניגודים בין משה לבין הומרוס. ניגודי שתי השקפות עולם. אצל היוונים נצחו נביאי "השקר" שלנו.

גלות הגר

גזע מיוחד במינו מהווה "גלות הגר", כלומר יהדות הונגריה. השפה ההוג' גרית מהווה "חומת סין", המבדילה את העם ההונגרי מיתר האנושיות. העם ההונגרי הוא "עם לבדד ישכון" תודות לשפתו. ויהודי הונגריה נבדלים מיתר שבטי ישראל, "אפרים עוגה בלי הפוכה". יהודי הונגריה מהם החרידים הקיצוניים שביהדות ומהם המתבוללים הקיצוניים בה. הצד השווה של "נטורי קרתא" ושל חסידי סאטמאר ושל מתבוללים, שהם מאדיארים נלהבים. לא היהדות מאחדתם, אלא המאדיאריות. הם מתנגדים לציונות, מפני שזאת היא תוצרת גלות רוסיה ופולין בעיקר. לא דבר שבמקרה הוא והעו"ד הירושלמי המנוח, ראשיתו בתור מיניסטר בממשלה הקומוניסטית ההונגרית של שנת 1919 ואחריתו — העו"ד של "אגודת ישראל". בגדולים שביהודי הונגריה שוכן היסוד האבנטוריסטי. אנו נזכרים בוואמברי, שההרפתקן שבו קדם לבלשן. אנו נזכרים בטריביש-לינקולן, הציר בפרלמנט האנגלי, המרגל לטובת גרמניה, ובסופו הנזיר הבודיסטי. אנו נזכרים בעתונאי והסופר המפורסם ארתור קסטלר. בראשונה ציוני מדיני מאסכולת ז'בוטינסקי, אחרי זה קפץ לקומוניזם בנוסח סט-לין, התאכזב ויהי לאנטי-קומוניסט חריף. ועכשיו מחפש "פטישו" את הסדן אי-שם במזרח אסיה. האמנם סופו של קסטלר בתור נזיר בודיסטי? ... לא מקרה ומגלות הגר קמו אבות הציונות המדינית: הרצל ונורדאו. היתה זאת "העזה" מצידם...

הכשרון למלכות

האם אנו היהודים מסוגלים למלכות? שאלה זו מנקרת במוחו של כל אחד מאתנו בשנים האחרונות. האם העם היהודי מסוגל למלכות או לאו דוקא? ... ואולי אנו מסוגלים ל"שוט בים התלמוד" בתוספת "תוספות" ומהרש"א. ואם תמצא לומר, הרי אנו מסוגלים לרדת לעומק הפלפול של תורת הדיאלקטיקה, הפסיכואנליזה, היח-סיות. אנו מסוגלים, באמצעות המוח היהודי, לעייל פילא בקופא דמחטא בהלכות מרכס. אבל מלכות? האם זה ענין ל"גוי" בלבד? ...

על מלכות שמים

מאת הרב חיים ראובן רבינוביץ

בעיני חכמינו ז"ל נחשבה "קריאת שמע" "יסוד ושורש" של כל התפילות. הם צירפו לקריאת שמע שתי ברכות לפנייה ואחת מאחריה בשחרית; ובמעריב, הוסיפו עוד ברכה גם מאחריה. שלש פרשיות: ואהבת, והיה אם שמוע ויאמר — היו כבר מחוברות יחד עם פסוק שמע ישראל בימי הבית שני (משנה תמיד, ה). וכל כך היתה קריאת שמע חשובה בעיניהם עד שקראו לתפילה זו קבלת עול מלכות שמים (משנה ברכות, ב).

ומפני ערכה הגדול התירו את האומנין לקרותה אפילו כשהם עומדים בראש האילן, אבל אסרו להם להתפלל שם (שם). ורבן גמליאל קרא שמע אפילו כשהיה חתן ואמר: "לא אשמע לכם לבטל קבלת עול מלכות שמים אפילו שעז אצת" (שם).

ואין שום ספק כי קראו את "שמע" בראשונה בעמידה. כל תפילה חשובה נאמרת בעמידה, כמו הלל ושמונה עשרה. ובני רץ ישראל נהגו ככה, אך מפני שנתהוו שינויים כבירים בחיי האומה החליפו החכמים את העמידה לישיבה. הגאונים ביארו את הסיבה שגרמה לחילוף זה — מפני שלא יאמרו עמי הארץ כי "שמע" היא עיקרה של תורה ויתר הדברים הם טפל. ומפני זה המעיטו החכמים את ערכה והנהיגו שקריאת שמע תיקרא בישיבה. הם מביאים ראיה לסברה זו מביטול קריאת "עשרת הדברות" בציבור מפני החשש שעמי הארץ יחשבו כי אלה הם עיקרה של תורה והשאר הוא טפל (אוצר הגאונים, ברכות מ"ה, מובא בספר "יסודות התפלה" לאליעזר לוי דף 142).

לפי דעתי היתה סיבה יותר מכרעת מזו, והיא — "קבלת עול מלכות שמים". אחרי כיבוש הארץ על ידי הרומאים ריחפה סכנה על הזכרת השם "מלכות", ומפני שתיכף אחרי שמע היו אומרים "ברוך שם כבוד מלכותי" — קיים היה חשש שהרומאים ימצאו באמירה זו כוונת מרד במלכות רומי. ודאי שהיו נמצאים מרגלים בבתי הכנסת ומביאים דבת היהודים למושלי הארץ. מפני טעם זה השתדלו החכמים כנראה להמעיט את ערך התפילה וכן גם יעצו להבליע את הפסוק "ברוך שם כבוד מלכותי". ובכדי להוכיח לרומאים כי אין תפילה זו חשובה ביקשו את המתפללים שיאמרו את "שמע" בישיבה. מאותו טעם החליפו

את זמן קריאת שמע משחרית למוסף בשבתות ובימים טובים, כדי לבלבל את הרומאים (עיין מאמרי "תפילה בצבור", הדאר, ש"ז גליון ב').

ונראה לי לבאר את הטעם שהם קראו לתפלה זו קבלת עול מלכות שמים, כי בזה הראו את התנגדותם הנמרצה לתנועת הדת החדשה שקמה אז. המשיחיים הכריזו כי "מלכות שמים כבר באה" (מתיא, ד), ומפני זה כבר אין צורך בקיום המצות המעשיות. דיה אמונה ב"משיח" והמצוות אבדו את ערכם. פולוס מביא ראיה מאברהם אבינו: "והאמין בה ויחשבה לו לצדקה" וזה נאמר קודם שמל את עצמו, ומפני זה אומר פולוס, אמונה היא נחשבת בעיני השם לצדקה ולא המעשה (פולוס אל הרומים, ג, ד).

"המשיחיים" לגלגו על המצוות שהן "עול" ומשא על צואר היהודים — ומפני זה אמרו החכמים שיהודי יכריז על יהוד השם ויקבל עליו עול מלכות שמים. הם השתתפו במושג זה בכוונה, מפני שהמשיחיים הדגישו כי המצוות המעשיות הן עול. האמת היא שלגבי החכמים היו המצוות עונג וזכות ולא עול. רבי עקיבא נפח את נשמתו בשמחה בקראו את ה"שמע" (ברכות כ"א). לפי זה נראה לי לבאר את הטעם שצירפו את הפרשה "ויאמר" לקריאת שמע, אם כי לכאורה אין לפרשה זו שום קשר הגיוני לשמע. פרשת "והיה אם שמע" מצטרפת, מפני שהמלה "שמע" נזכרה בה, אך פרשת "ויאמר" לשם מה היא באה? הטעם הוא, כי בפרשה הזאת נאמר "ועשו", "ועשיתם את כל מצותי". עשיית המצוות היתה סלע המחלוקת בין היהודים והמשיחיים, ואין לך מצוה שתוכל לטפח על פני "המשיחיים" המלגלגים כמו צצית, שהיתה מצווה נראית וגלויה.

ומפני שכאן היתה חגיגת היהדות לתורת הנצרות, יצא רבי יהודה הנשיא מגידרו והביא מעשיות ודברי אגדה שכמעט אין לה מקום במשנה. מעשה בבני ר"ג שבאו מהמשתה והתיר להם ר"ג לקרות את שמע אפילו אחרי חצות הלילה. כמו כן יביא את דרשתו של בן זומא שקוראים פרשת "ויאמר" בלילה אף על פי שאין צצית חובת הלילה, אך החכמים דרשו בנוגע ליציאת מצרים כל ימי חיך — לרבות הלילות. ומביאה המשנה כמו כן, כי רבן גמליאל קרא שמע אפילו בלילה הראשון לחתונתו — כי קיום המצות המעשיות היה סימן המובהק שהבדיל בין היהודים ובעלי הדת החדשה.

ועוד טעם נראה לי שצירפו שלש פרשיות לשמע, מפני ש"המשיחיים" ביקרו קשה את הפרושים שהם מאריכים בתפילות (מתיא כ"ג). תפילת ישו היא קצרה באמת. הוא מזכיר מלכות שמים, קדושה, מחילת עוונות, פרנסה והצלה מיצר הרע (מתיא ו). מפני זה האריכו בקריאת שמע ואמרו: "במקום שאמרו להאריך אסור לקצר" (משנה ברכות א).

אחרי כן התייחסה המלה "עול" גם לגבי למוד התורה: "וכל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות" (אבות, ג). ההפך היה פריקת עול. יכן מובא (תוספתא סוטה י"ד): "ופרקו מהם עול מלכות שמים".

אחרי שחלפה הסכנה חזרו לעמוד בשעת קריאת שמע ובבבל המשיכו את המנהג בישיבה. זמן מרובה אחרי שהנהיגו קריאת שמע בישיבה מפני סכנת הרומים נתעזרה השאלה בימי הביניים אם מותר לקרות את שמע בעמידה. רבני צרפת התנגדו בהחלט לעמוד בזמן קריאת שמע (מהזור וויטרי י"א). פרופ' ל. פינקלשטיין במאמרו המעניין „על תקפם של מנהגים שנתבטלו, ברבעון „יודאיזם“ שנת תרצ"ח, מביא כמה עובדות שאף על פי שההלכה נקבעה כבית הלל שקוראין כדרך, בכל זאת החמירו חכמים שהיו מבית שמאי על עצמן וקראו את שמע בעמידה, ועדותו של רבי טרפון תוכיח (משנה ברכות, א).

בימינו חזרו בבתי הכנסת של „המשמרים“ (קנסירבאטיבים) לעמוד בשעת קריאת הפסוק הראשון של שמע מפני שהוא מביע את קבלת מלכות שמים ואמונתנו באחד. והחרדים מתקיפים עליהם וטוענים כי הם עוברים על דברי בית הלל. לפי דעתי הקפידו בית הלל אך על הפרשה שבה נאמר „בשכבך ובקומך“, אך לא בפסוק הראשון, והטעם שפסקו מלעמוד אפילו בקריאת הפסוק הראשון של שמע, הוא מפני „ברוך שם כבוד מלכותו“, שעורר חשד בעיני הרומאים. עכשיו שאין שום סכנה בדבר, אין לפי דעתי להתנגד לעמידה בזמן קריאת הפסוק של שמע.

נֶסֶח מְנַדְלֵי וְנֶסֶח גְּנָסִין

מאת שלום קרמר

(מתוך המחזור: „שיחות על הסיפור הישראלי החדש“).

עם שאנו מדברים על היסוד המודרניסטי בסיפור הישראלי הצעיר, אין לנו להסיח את דעתנו מתהליכי ההתפתחות בתוך הספרות עצמה. יסוד מודרני מובהק כבר אתה מוצא בסיפוריהם של ברנר, גנסין ושוּפמן, ובעיקר בסיפוריהם של שני האחרונים, ואין צריך לומר בסיפוריו של ש. י. עגנון, אלא שמודרניותו של זה האחרון משמשת יחד עם יסוד ארכאיסטי ולא ניכרה זו בפני זה. זיקה פנימית לו לסיפור הישראלי הצעיר אל הסיפור המודרני שבגולה, ובעיקר אל סיפוריו של גנסין, אהובם ונערצם של דור הסופרים הצעירים בארץ. החידוש שבסיפור המודרני בגולה גירה את יצרם האמנותי של המספרים הצעירים, שלא יכלו להתכחש לו גם מבחינה התפתחותית כממשיכים של קו ספרותי-אמנותי מקורי ומעניין, וגם מבחינה דיאלקטית כמתנגדים לקו הקלאסי המיושן של מנדלי. הם לא יכלו לוותר על דרכיהם החדשות בסיפור של ברנר, גנסין ושוּפמן ועל הישגיהם המקוריים בסיפורת העברית, שעדיין לא נתבססו בספרותנו ביסוס של קבע.

בדין הוא שלא נשכח, שהופעתו של גנסין על דרכו החדשנית-המהפכנית באמנות הסיפור חלה לפני פרוסט, שיצירתו המונומנטאלית „החיפוש אחר הזמן האבוד“, תחילתה בדפוס לא קדמה משנת 1913 ולפני ג'ויס, שספרו „אוליסה“ ראה אור לראשונה בשנת 1922. כל אותם כיבושים מופלאים בניבוש גישה חדשה אל הווית האדם ובסלילת דרך חדשה לסיפור — אתה מוצא אותם בסיפוריו של גנסין, שפירסומם בתחילת המאה העשרים. רוח הזמן היא המאחות יוצרים שונים בסביבות-תרבות שונות ונותנת בפייהם שפה אחת ודברים אחדים. קשה לשער, מה יכול היה גנסין להעניק לנו עוד ולהעשיר את ספרותנו, אילולי נקפד פתיל חייו בדמי ימיו, אבל גם תרומתו שבעין לדרך הסיפור המודרנית עדיין לא הוערכה כראוי לו, אמנם העולם הגדול אינו יודע עליו ולא כלום, אבל אנו מה כי נעלים עין ממנה?

עם הופעתם של ברנר, גנסין ושוּפמן בא הקץ לנוסח מנדלי בספרותנו, נוסח שכולו אומר ריאליסטית של החיים, כלומר הערכה אובייקטיבית אמיתית של הגורמים המרכיבים אותם, התרכזות בתיאור דיוקנו החיצון של האדם על זיקותיו החברתיות, העלאת סביבתו הקרובה וציור דייקני של הגוף וכן סגנון עברי מוצק, סמוך אל המקורות. שלושת המספרים שנקבנו בשמותם

התרכזו בעיקר בתיאור נפשו של האדם, בתיאור הפנים האנושי, זעזועי הנשמה והתלבטויותיה, במסירה מדוקדקת של תודעתו על שלל הרהוריה ושיתופיה-רעיונותיה — ומן העולם הגדול, מן הסביבה החברתית ומן הזיקות של האדם אליה הוסחה דעתם. גישה זו קשורה בהכרח גם בדמויות האנשים שבחרו להם לסיפוריהם, שכן הציגו שלושתם אנשים הולכים בצידי דרכים, אנשים שלא מצאו את ידיהם ואת רגליהם בחברה, וכל נסיון כניסה שלהם לתוכה כרוכה במכאובי נפש, בניקורים ובחיטוטים בלתי פוסקים, אנשים תלושים עד כדי חולניות. כל זה הגביר את היסוד הפסיכולוגי בסיפור, העמיק את תפיסתו הפסיכוכולוגית של המספר, החותר בכל כוחותיו למסור בבואה נאמנה של נפש גיבוריו האינדיבידואליסטיים, להביך להסביר את אזלת ידם ואת תוגתם הגדולה.

בעוד שגנסין וגם שופמן השפעתם בעיקר ספרותית-אמנותית, הרי השפעתו של ברנר, והיא מוגבלת למדי אבל קיימת בלי ספק — השפעה מוסרית-חברתית בעיקר. ברנר השפיע ועוד ממשיך להשפיע על הדור הצעיר באישיותו המוסרית, בשאגתו הכבירה על הסתלפות תורת חייה של אומתנו, בעוז קטרוגו על החברה החדשה שהתחילה להתגבש בארץ ישראל, בתביעתו לשינויים מכל ריעים באדם הישראלי. אפשר לומר שרצונו של ברנר הנועז להערכה עצמית נוקבת נמסר לס. יזהר, אחד ממעצביה החשובים ביותר של הפרוזה הישראלית הצעירה, ובמידת-מה אפשר למצוא ניצנים של השפעה חברתית-מוסרית על מ. שמיר, נתן שחם, א. מגד ועוד.

ניכרת יותר השפעתו של גנסין, והפעם בתחום האמנותי גרידא. גנסין הוא זה שנתן בספרותנו גט-פיתורין לעלילתיות החיצונית בסיפור ונתרכו במ-סירת זרם התודעה ושל התת-תודעה של גיבוריו. חטיבותיו הציוריות הפסיכולוגיות של האינטליגנט העברי בגולה, יפה הנפש ועדין הרוח, המכונס בעצמו והמשוקע בהרהוריו — מאירות באור אמנותי מופלא. בשלושה גדולתו של גנסין: א. במיצוי נפשו של אדם עד לערייתתה, עד לתחתיתה. גנסין הוא שידע להזרים את הסתכלויותיו המפורטות הדקות ואת הרהוריו המעודנות-הממור-שכות באדם ועל האדם באפיק אמנותי; ב. בדיאלוג האישי האינדיבידואלי האבטנטי. גנסין הוא שידע למסור את דיבורו של אדם בכל סביכותו, בכל השתי-וערב של כוונות וכוונות-שכנגד, בכל התשורת של קולות ובנות-קול, של המגולה והמסותר, של המדובר בחריצות ושל המגומגם במבוכה; ג. בתיאורו את הטבע במחול של צייר בעל שאר-נפש. גנסין הוא שידע לעצב מראה-טבע אמנותי, הבנוי על התרשמותו הסובייקטיבית החיונית והחד פעמית שלו או של גיבוריו.

את הישיגיו של גנסין גיבש שופמן, מצד אחד צמצם את זרימת התר-עה ומצד שני החריף אותן הסתכלויות ואותם הרהורים ששילבם וארגם במסכת סיפורו. בסיפוריי הראשונים מסר לנו שופמן בצורה פלאסטית ביותר את מצבי הרוח והלכי נפש של בחורים ביישנים, אובדי דרכים ואובדי עצות המת-

לבטים שעה ארוכה בפרוזודור טרם ייכנסו אל האולם המרווח והמוצף אור. חריפות הראייה וההסתכלות באה בד בבד עם חריפות ההגדרה הפיזית. אלא ששופמן לא הסתפק בהצגת גיבורים מתלבטים מופנמים והרחיב את חוגי דמוי יותיו וחוגי נושאו.

ניתן לומר, שגם מן המספרים העברים המודרניים האלה קיבלו המספרים הצעירים בישראל את תשוקתם העזה למסור את הוית החיים עצמה ולא לעוט על עלילות חיצוניות ועל אפיזודות מפתיעות; את ההתרכזות באחד יחיד ואת ההשתקפות בנפשו פנימה. אבל באו גם באו זיקות ותביעות מוגזרות של המציאות הישראלית החדשה ונצטלבו בהשפעות הספרותיות של הסיפורת המודרנית, הן של העולם והן משלנו.

ועתה הגיעה השעה לסכם אותן נקודות צליבה שעמדנו עליהן בשיחותינו האחרונות, לברר-לסכם אותן האנטינומיות, שבהן נאחו המספר הצעיר מתוך זיקתו הכפולה אל המציאות התרבותית הספרותית בעולם ואל המציאות הממשית של הוית האדם בישראל. אנטינומיות אלה ניתן לחלקן לשני סוגים: הסוג התרבותי-הרוחני והסוג הספרותי-האמנותי. אל הסוג הראשון שייך הניגוד שבין ההכרה המפלגתית הרשמית המפשטת את בעיות העולם תכלית פישוט ובין הרגש הפנימי הקולט את העולם קליטה מסובכת ביותר. כו נסתבך המספר הישראלי הצעיר בין האינדיבידואליזם המופרז, האגוצנטריות והסוליפיזם של העולם המודרני ובין השאיפה הסוציאליות הרעננות של הישוב והקולקטיביזם של תנועת העבודה, שמקרבה יצאו רוב מספרינו הצעירים. בעוד שהסיפור האירורי פאי, וביחוד הסיפור האמריקאי, נוטה לראייה דטרמיניסטית של האדם, יתר על כן לראייה פאטאליסטית, אנו עוד רואים עצמנו בעלי בחירה חופשית, אדונים לגורלנו; אנו בונים מפעל חדש, הדורש אמונה ברצונו החופשי של האדם.

אל הסוג השני שייכת האנטינומיה בין הרצון האמנותי המודרני של המספר בעולם להיעגן בהוית הפנימית של האדם ולשבור את הטכניקה הקלאסית של הסיפור, שני דברים הכרוכים זה בזה, ובין הדרישה הדוחקת של המציאות הישראלית החדשה לתארה כמות שהיא, להעלות את דמות-דיוקנה החיצוני. בארצנו החדשה עוד הכל מופנה כלפי חוץ, עוד הכל עומדים דרוכים כלפי השינויים החיצוניים החלים בה חדשים לבקרים — וכיצד יברח המספר הצעיר, מכל זה? בעוד שהסיפור המודרני בורח מן העלילה, שכן גם החיים וגם המספר שבעו עלילות, שמתחם ויזמתם של החיים ושל המספר נתרופפו ונתפוגגו, הרי המציאות הישראלית החדשה מזמנת למספר עלילות גבורה רעננות, והחיים והמספר עצמו חדרים אקטיביות, מתח ויזמה.

מתוך הסבך הזה לא ייצא המספר אלא אם כן ישליט על עצמו את היסוד האינטלקטואלי המבכר והמסייג, ויגביר עם זה את הכרתו המתודית האמנותית. ראש לכל חייבים המספרים הצעירים להעלות את האנטינומיות שב- הן נאחזו אל תודעתם המוכרת ואחר לנסות לפתור אותן איש-איש לפי אפיו ולפי כוחו.

המאור שבשירת ביאליק

מאת יצחק עברי

„ויהי נגה הצפירה חותם נפשו
ודמדמו השחר שירת היוו...“
(מגילת האש)

חלפו עשרים וחמש שנה מיום שנסתלק חיים נחמן ביאליק, ועדיין תחושת העם היא כאילו מתו מוטל לפניו, וכאבו ככאב הפצע אשר עוד לא הגליד, גם אם קם דור חדש אשר חלק ניכר ממנו לא ידע את ביאליק, או אשר ידעו כמשורר מקובל ונערץ של „האבות“. ויש גם אשר לא ידעו ולא הכירו את ביאליק ואת בשורתו אלא מכלי שני ושלישי.

תאמרו: ביאליק תורגם ללשונות הרבה, אך אין לך עוד משורר שהוא כל כך „קשה לתרגום“ כביאליק, המוצלח ביותר שבתרגומי שירתו — בידי זאב ז'בוטינסקי נעשה, ואפשר שסוד הצלחתו הוא בשיתוף ששיתף עצמו ביאליק בעבודת המתרגם. ביאליק כתב שירים גם בידיש, בתקופתו הראשונה, אך צאו וראו, ששירים אלה בידיש, עם כל חנינם וקסמם העממי, פשטות לשונם ונגינת תיות ניבם, אין להם אותו מימד של עומק ואותו משקל סגולי ואותה עשירות של סמלים וצירופי לשון מופלאים, שאתה יכול לגלות בהם תלי תלים של חידושים ורזי רזין — כדרך שאתה יכול לתלות בשירת ביאליק העברית. משל לאמן הכינור הפורט על פסנתר, שאף שפריטתו נכונה ונעימה אינה דומה כל עיקר לנגינתו עלי-כינור.

אין זה גורע מכבודו של משורר גדול, שאין שירתו גדולה באמת אל בלשון אחת בלבד. ובודאי שאין זה גורע מכבודן של לשונות אחרות, או של שאר לשונות. אך משורר שהוא כה קשה לתרגום — מטבע הדברים הוא שלא יוכר כמשורר אוניברסאלי, גם אם רבו מעריציו בעולם הלא-יהודי. והלא כמה מסופי-רי רוסיה הגדולים קשרו כתרים לראשו, אף חשו בגדלות נפשו ובזוהר שירתו. אולם, ביסודו של דבר, נשאר ביאליק בתחומו עמו היהודי אשר אותו אהב כנפשו, את כאבו כאב ועם גורלו הזדהה ללא סייג ושירר! הוא כונה על ידי אחיו בני-דורו „משוררנו הלאומי“ לא על שום הטפה לאומית, או על שום „תעמולה ציונית“ שבשירתו, אלא על שום היות שירתו התגלמות כל הרגשות הלאומיים וקיפול כל ההווייה היהודית בת אלפי השנים; יציקה חדשה של מטבעות עתיקות של עם קדמון, או כביטוי הממצה של אורי צבי גרינברג — שאנת כל הדורות ב„אחד“.

צא וראה, שאהבת ארץ ישראל וציונות לא שימשו, כמעט, נושא לשירתו. אל הצפור, „ברכת עם” ו„תחזקנה” — שלושה שירים הם כל הרכוש הכמותי על נושאים אלה. עם זאת, כלום יש לך עוד משורר מתקופת התחייה, ששירתו היתה יותר גורלית, יותר משפיעה ויותר מכרעת בכיון ההתעוררות הלאומית-ציונית ובדרך ליבוי אש האהבה לציון? מעולם לא נטה לקיצוניות מדינית ולא גילה עניין יתר בפוליטיקה מפלגתית או אחרת. אחד העם היה קרוב לרוחו תמיד יותר מהרצל, ובימי אוגאנדה אף לא ראה עצמו קשור להרצל כאל מנהיג. רק בשנות חייו המאוחרות, כשהתיישב בארץ ישראל, החל מחשיב יותר את הציונות המדינית ואת רעיון העצמאות היהודית במדינה אחת. ואין כל תימה בדבר, שהרי מעולם לא התעניין בצורות במידה שבה התעניין בתכנים, ומעולם לא האמין בתרבות שאין עמה מסורת, כשם שלא האמין בלשון הנוצרת בבחינת יש מאין ובמלים חדישות ומחודשות המיוצרות באורח מלאכותי לסיפוק צרכי יום-יום. התפתחותו של העם, כהתפתחותה של הלשון, לא היו בעיניו אלא כצמיחה אורגנית וכצירופן של חוליות רבות בשלשלת הדורות, ומיזוגם של רבדים רבים מתקופות שונות בתולדות העם עתיק הימים.

בין משוררי התחייה היו כמה בעלי כשרונות גדולים, שהיו אף „משוררים אוניברסליים” — כביטוי החביב על פרופ' י. קלוזנר. אף אחד מהם לא הוכיח את עמו קשות במידה שהוכיח את עמו חיים נחמן ביאליק. אף על פי כן היה ביאליק האהוב והנערץ שבמשוררי התחייה. את תזכרתו קיבלו, ואילו את תזכרתם — ספק אם היו מקבלים. בזכרונותיו של ז. שניאור על ביאליק אתה מוצא ערעור כלשהו על דברים קשים כגידיים שהשמיע ביאליק לבני עמו ב„עיר ההריגה” ועל הביטויים והדימויים הנוקבים שהשתמש בהם ביאליק. שניאור שהיה חריף בלשונו, כידוע, הקפיד יותר על הצד האסתטי שבשירתו. אבל ביאליק, אשר בשבילו השירה לא היתה מעולם בגדר פרחים כי אם בגדר פרי, יכולה היה להעיד על עצמו כירמיה הנביא בשעתו: „והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי ונלאיתי כלכל ולא אוכל”...

בסוף ימיו חזר ביאליק למעגלות ילדותו בכפר הווליני הנידח ואת אביו ראה בטומאת בית המרזח כראות קדוש מעונה. הן כה יאמר בשיר „אבי” במחזור שיריו „יתמות”:

„המו שכורים מסביב וסבואים ספקו בקיאם
מפלצות פרצופים נאלחים זורמת לשון שקוצים
נעו הכתלים משמוע, חלונות חפו פניהם,
רק אל אזני לבדה, אוזן ילד לא-מטומאה
נזל ויפכה חרש לחש שפתים טהורות,
לחש תורה ותפלה ודברי אלהים חיים.”

כל המבדיל כך בין קודש לחול, בין ישראל לעמים — מותר ומותר לו להיות גם מוכיח לעמו. כך תפס העם היהודי בגלויות אירופה את שירתו וכך

קיבל את נבואתו. המשורר ידע זאת. הוא לא נרתע ולא חת, וכה נשא את דברו
ב"דבר" (תרט"ד):

„ואשר ישים זעם אלהים בפיך — אותו קב

ואל תחרד שפתך;

ויהי דברך מר כמות, ויהי הוא הוא המות“.

אך הנביא-המוכיח הוא גם חוזה-עתידות — לא רק „נביא האחרית“ אלא גם מבשר-העתיד, וחזונו הוא חזון התקווה והתחייה, חזון ההתחדשות וההתנערות מעפר. המשורר דבק בעמו ונושא בסבלותיו; נפשו היא כינור לקינות-יסוריו, ותוכחתו, כתוכחת ירמיה, היא מוסר-אב רצוף אהבה ומבשר בשורת גאולה ופדות.

כי כה יבשר ביאליק (בשירו „אגדה“):

„אבינה אחריתו כי עם זו תולעת

עוד ישר ויוכל ענקים“...

וביצירתו הפרומיטאית „מגילת האש“ יאמר העלם בהיר העינים, בשאלו

ברחמים:

„— אחי, ואת שיר הנחמה והאחרית ידעתם?...“

אכן, גם את השיר הזה — את שיר הנחמה והאחרית — שר המשורר „בהיר העינים“ לעמו. הוא ידע על הכפילות ועל חוסר האחדות בנפש האומה, הנאבקת בנכר על קיומה ועל גורלה, ותוך כדי כך גילה גם את הפרובלימטיקה והכפילות שבנשמתו הוא, את המאבק שבין חומר ורוח; בין אהבת חיים ובין סיגוף הגוף ברוח המסורת הדתית היהודית.

וזה דבר העלם בהיר העינים בהסתכלו לתוך תהומות הכפילות הזאת

בנפשו:

„ואירא יראה גדולה מפני. מפני התהו ומפני כף הקלע יגרתי,

כי ראיתי את נפשי והנה היא שחורה ולבנה כאחת, ערב אור עם-

חושך. ואת לבבי ראיתי והנה הוא מאורת צפעוני וקן נשר. העל

כן צמאה נפשי לשחר כל הימים ולבי לנשף יהמה?...“

אך ניגודים אלה שב„מיקרוקוסמוס“, בנפש הפרט, מזכירים לנו שוב את

הניגודים במ„מאקרוקוסמוס“, שבנפש הכלל, העם היהודי כולו.

העלם בהיר העינים הבא בשערי ירושלים, עינו נמשכת אל אילת

השחר ונפשו בין קרניה נאחזת. ובתקופ אותו כליון נפש גדול מנשוא, יקרא:

„אלהים! גם את האש אשר בלבבי הנני נותן קדש לשמים!“

שוב מתמזגת נפש המשורר בנפש העלם בהיר העינים, וגורלו חתום

בגורל תעודתו. לידי חיסול הניגודים שבנפשו מגיע המשורר ביצירתו המאור-

חרת „אגדת שלושה וארבעה“, כשהרוחני והחושני, השמים והטבע, שוב אינם

נוגדים זה את זה, והפרט והכלל מאוחדים ודבקים. המשורר מגיע לפתרון חידת

חיי ולשלוות נפשו שלו. המצא גם את המפתח לשלוות נפשה של האומה?!

לשון שירתו של ביאליק — כמה היא קרובה ללשון התנ"ך, וכמה היא, בו בזמן, עצמית ומקורית! מטבעות שטבע בלשון, כמה הם נראים לנו עד היום הזה כחידושים מפליאים ומזהירים, מזה, וכדברים פשוטים וטבעיים בתכלית, מזה; נשגבים ומלאי-תעלומה כחביוני-רקיעים ובהירים כשמיים בצהרי יום! סגנונו השירי — כמה מעורה הוא בשירה המקראית ובדברי הנביאים! ועם זאת — כמה נקי הוא מכל רבב של מליצה ומכל שמץ של התהדרות בנוצות לא-לו!

המשורר שהחיה את הלשון העברית, הרחיב תחומיה לאין שיעור והחזיר לה נעוריה, אף חידש גאונה והדרה מימי קדם, ידע שלא כל "הרחבה" היא לתועלת הלשון, ובמאמרו "חבלי לשון" הזהיר: "לא כל מללי וגללי רשאי להרחיב את תחומי הלשון!" קודמת להרחבה כזאת ידיעה נכונה וברורה על דבר כמותו ואיכותו של הרכוש הלשוני מכל הדורות, ואין רשות החידוש נתונה אלא לאמן-היוצר!

ה. נ. ביאליק ראה את שאיבתו ממעיינות הלשון של האומה ואת יציאתה המטבעות של סגנונו כראות חידת היצירה, שאין עמה הסבר המתקבל על הדעת, כשם שאין הסבר למתת-יה זו, ששמה כשרון. ב"משהו על מגלת האש" אמר:

"אבקשכם להאמין, כי לאחר שנכתבו הדברים מצאתי אותם כך. בשעה שכתבתי אותם לא נתכוונתי לכתוב פסוקים כאלה, אבל יצא כך... נוצרה אפשרות לכתוב בעברית עתיקה על עניינים מודרניים... ואולי זהו האינסטרומנט הטוב ביותר לכתוב דווקא דברים שהם מודרניים...".

"אולי" זה של ביאליק היה בינתיים לוודאי, וספק שלו — לברי. היעלה על דעת מישהו לכפור בתפקיד המכריע שהיה לביאליק בתהליך זה של תחיית הלשון והתרבות, הסגנון וערכי הרוח, הקודמת — לדעתו — לכל תחייה אחרת? הוא היה שליח-ציבור של העם היהודי, במובנה הנעלה ביותר של מלה זו, והוא היה לפה לעם הזה ולדברו בלשון שהיא "צירוף נשמות כל הדורות בישראל" מיום היותו לעם, בלשונו של שר-האומה, אשר הפכה בידו למכשיר הנפלא ביותר מימי הנבואה והנביאים.

ביאליק האמין, כי יצירותיו הגדולות של עם ישראל אינן מעשי ידי יחידים, כי אם יצירות משותפות של העם כולה, הוא ראה את גדולי האומה ואפילו אלה שבהם שגדלותם היתה מובלטת באינדיבידואליות שלהם, כרמב"ם וכרש"י, כראות דבריה של העדה כולה, אשר השכינה של האומה מדברת מתוך גרונם.

כיום, אחרי ימי דור, מחזור לנו, כי אף שירתו של ת. נ. ביאליק אינה רק זעקת דור תועה, רדוף ונתון למשיסה, כי אם זעקת דורות רבים, שירת העם לדורותיו, אשר בצל כנפי השכינה של האומה נועדו לה חי נצחים.

באספקלריה זעירה

תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל

ריו של הרב זכריה כהן, בן העדה התימנית, רבה הראשי של תנועת המור שבים. "מכת המפלגתיות" היא לדעת הרב, אחת הסיבות לליבוני היצרים העדתיים:

"כל איש הרוצה לקצור איזו הצ'חה מפלגתית בקרב העדות מוצא לו שדה לפעול בתוכן והלעיט את האנשים חומר תעמולה, הסתה, והרחיקם עוד יותר מהדרך הנכונה, דרך הגאולה ה' נכספת לבנות ולהיבנות ולהיות לעם אחד בשם ישראל. את העובדה שב'ימי קדם היינו עם אחד עם תורה אחת, בני אל אחד בארץ אחת — עובדה זו לא הזכיר איש. כולם, בלי יוצא מהכלל, גירו בבני עדות המזרח את היצר העדתי, את ההתבדלות".

בסוף דבריו העלה הרב תכנית נר'חבת, בת י"ב סעיפים, לתיקון המצב.

✠

ושוב באותה בעיה, שאין עתה חשוי בה ממנה במדינת ישראל ואשר עוד ימים רבים לא תתן לנו מנוח. אורי קיסרי תולה את קולר הניגודים הע'דתיים בפער הסוציאלי ("הארץ", י' אב):

"שום ואדי לא היה יוצא להפגין, לזא ידע כי כל הארץ הזו חיה על פרוטות, אוכלת פרוטות, שוכבת על יצוע'שבפרוטה ומקיצה לפרוטה. שום ואדי לא היה מדבר על הפליה, לזא היתה הדמוקראטיה הישראלית מוש'תתת על שלוש המלים השחוקות והמ'חוקות ובכל זאת מלאות התבונה: חר'פש' אחווה ושוויון".

אני מציע לכל אחד מכם להקים ועדת מחשבה של יחיד. אתם תגיעו, אולי בדרכים אחרות, לאותן המסקנות עצמן, ואין זה מעודד לומר: המסקנות מובילות לרחוב חדיסטרי, רחוב שאין מוצא מתוכו, אלא בסלילת רחוב חדש".

✠

ידועה מטרתה של המפלגה הדתית: שמדינת ישראל תיכון על פי התורה. חבר'כנסת ז. ורהפטיג, שהוא מומ'חה לחקיקה, נשאל ע'י סופר "זרעים" (חוב' אב), בטאון בני עקיבא: — ה'נוכל איפ'עם להגיע לשלטון? הנו'כל, במידה ונגיע, "לכפות" את החוקים

מלאכת הביקורת זקוקה לטיפוח. דן פ'נס מתווה את הדרכים לכך, ואחת מהן: הקמת "חוגים של בעלי קריאה" ברחבי הארץ, אשר בהם "יהיה דיון על ספרים מבחינת שונות ואחריו יבוא סיכום מפי אחד מומחה ורגיל" ("דבר", ג' אב). במה חשיבותם של חוגים אלה?

הם עשויים למשוך המונים אל הספר העברי, לפתח חיבה ללשון ולי'צירה שלנו, להעלות את תרבות'הק'ריאה וכושר'ההבנה, לעודד סופרים וגם לעורר את תאבון הביקורת והכ'תיבה הספרותית. חוגים' אלה יזמינו סופרים ומחזאים לדיונים על יצ'רותיהם — וכך יקום קשר חי ותת'פתח השפעת'גומלין מבורכת בין היר'צר לבין הקורא. שיקנה לו גם הרגלי ביקורת. כינוסים אזוריים של "חוגים" אלה, ואולי גם כינוס ארצי, יזרימו לתוך הציבור זרמי התענינות חיה לביצירה הספרותית".

✠

בשולי המאורעות במדינה, שרקעם עדתי, מתנהל עתה בעתונינו ויכוח על בעיה מסובכת זו. ב"מעלה", בט' און הנוער העובד והלומד (ג' אב) מת'פרסמות תוצאות של מישאל בין נערים עובדים ולומדים, המסקנה העיקרית היא: יש "ק'יבוץ גלויות", אבל אין עדיין "מיזוג גלויות". משה שלו, חבר המערכת, מסכם את המישאל ואומר: "עלינו להתקיף את החזית העדתית מכל הכיוונים: השוואת רמת החיים במדינה, העמדת כלים תרבותיים לר'שות כל העדות, הפגשה הדדית על בסיס שווה בעבודה ובחברה, עירבוב' הנוער בבתי ספר, במחנות, בטוילים, אירוח הדדי, התאמת החגים, האירור'עים, צורות הבילוי והבידור למיכלול הגוונים של עם מתמוג. באחת — פי'תוח מאבק מקיף לתודעה עדתית ה'דדית. רק עם שבירת המחיצות הנפ'שינת תפתח הדרך לבניין אומה אחת ואו'ידה".

✠

על נושא זה עצמו מתפרסמות גם ב"אומר" (י' אב), תוצאות המישאל שערך סופר, ג'ורא שמים, בין יוצאי עדות שונות. אסתפק פה בציטוט דב'

חב"י, כ"ד אב). הוא מפריך את ההנחה בדבר הזיקה בין מכירת נשק לגרמניה ובטחונה של ישראל, ומסיים:

«את ההתנגדות לעיסקה ולכל המש"תרג ממנה יש לכלכל ולהמשיך בלי רתיעה. בטחון ישראל וזיון גרמניה נתונים ביחס הפוך זה לזה ואין הם מתיישבים במציאות אלא בשגיונם של מהיבני העיסקה ובתקות השוא שלהם. בהתנגדות לעיסקה יצוקה אמת יהודית עזה. יש בה ריאליזם מדיני וחזקה לב"טחון המדינה במובנו העמוק והכולל של מושג זה — והיא תמשך ותגבר».

✠

לעומת זאת מגן על העיסקה חיים רמבנ"י, הרואה אותה כהכרח לא יגונת. בחתימת מאמרו נאמר («מאזנים», אב אלול):

«אילו היו בני עמנו מנעיים מעשיית עסקים עם גרמנים ומן הכנסיה לגרמניה כשם שגורו פעם טומאה על ארץ העמים ועל המשא ומתן אתם, כי אז היתה ההתנגדות לעיסקה דבר טבעי ומובן. אבל מכיוון שכל זה לא נעשה, אלא נעשה ההיפך (ולא מתוך אדישות, כפי שרבים חושבים, אלא מתוך השתנות המנטאליות, — — —) ממילא אין הרעש הגדול, שהקימו הדוגמאטיקאים המושבעים אלא מפעל מלאכותי ביותר, אם גם יש בלי ספק יחידים, שנפשם תאבל במסתרים למראה כל הפורעניות, שאין בידנו להשתלט עליהן ושכולן כאחד אינן רצויות, שהרי כל ענייני הנשק והמלחמות מתועבים ומשוקצים הם, אלא שאין דברים אלה עניין לכאן, כל זמן שעולם כמנהגו נוהג, אין ברירה ועלינו לעשות הכל כדי להגן על קיומנו».

✠

בסידרת מאמרים תוהה ד"ר חיים חמיאל על «דרכי החינוך הדתי» ונר"ג על בין השאר ביחסים שבין תרבות ואמונה («שלוחות», ירחון לנוער הדתי, אב-אלול). הוא מערער על הדעה שיש בכוחה של התרבות לתפוס את מקומה של האמונה.

«אפשר לעורר באדם התרבותי ביותר את היצרים השפלים והפראיים ביותר — יצרי האדם נשארו מה שהיו. כלום הצליחה התרבות להמציא אמצעים משופרים לחינוכו ולתיקונו של האדם? מהי אפוא תקוות האדם ומהו

שנחוקק על כל אזרחי המדינה? — על כך השיב:

— נוכל ונוכל. דרכנו איננה דרך הכפיה. עלינו לעשות כמיטב יכלתנו ולהביא את הכלל לתשובה ולהכרה. מאמצינו הם, בעיקרם, לתת למדינה צביון דתי כללי, ואינם מכוונים כלפי היחיד. בעניינים פרטיים, שאדם עושה לעצמו ובתוך ביתו אין צורך ואין גם חיוב להתעסק — כאן הדרך היחידה היא דרך החזרה בתשובה!

✠

ש. י. קרויטנר מסייר בתפוצות שונות ומספר ברשמי על מאבק לקיום לאומי. לדעתו צפויה ביחוד סכנה של «מיתה בנשיקה» לגלויות הקטנות. לדוגמה הוא מביא את הישוב היהודי בדניה. לאחר שהמחבר סוקר את תולדותיו של ישוב זה, בהסתייעו במיס"פריים מחכימים, הוא מסכם («העובד הציוני», חוב' אב):

«ישוב שאין בו נוער וילדים, במידה המבטיחה גידול אורגאני וביולוגי ת"קין; ישוב החסר רחוב יהודי; ישוב אשר מגורי שתי משפחות יהודיות ברחוב אחד, ולא כל שכן בבית אחד, משמשים יוצא דופן — קשה להעלות על הדעת שהוא ייפטר מבעית נישואי התערובת והדילדול».

✠

נסתיימה ההרשמה לחידון התנ"ך השני, שיערך בחול המועד סוכות. היחידון הראשון עורך, כידוע, התלהבות רבה, אך לא חסרו גם הסתייגויות של אנשי-רוח חשובים (א. שטיינמן, למשל). כותב חיים מ. י. גבריהו, מראשי העורשים והמעשים של היחידון («הצופה», כ"ד אב):

«המחזה הנהדר של עם שלם מקדש לם מדן ועד אילת, ממאה שערים ועד משמר העמק, מרותקים ומשתתפים יחדיו בלימוד ספר הספרים, כל זה מראה שאמנם העם הוא ביסודו אוהב תורה, דווקא שעשוע בפסוקים מתוך ספר הספרים הוא מאורע גדול של שנת העשור, שמכה גלים ומשפיע השפעה מבורכת בארץ ובחול».

✠

עיסקת הנשק הידועה מוסיפה להעסיק את עתונינו. א. צופה מגלה דעתו בניסוח הכותרת של מאמרו: «ההתנגדות לעיסקה תמשך ותגבר» («למר»

רים שכתב... קרמר עצמו במקום אחר. ולאחר ההפרכה — קביעה: "מן הסופרים הראשונים ועד האחר רונים בספרותנו החדשה — — — כל הפמליה הזאת של משוררים ומספרים הלא הם מבטאי המציאות שלנו והם בעלי זיקה פנימית חזקה לתודעת האומה והווייתה. — — — שאלת מיזוג הגלויות ומתן ביטוי ספרותי לה, הרי פתרונה הגורלי נעוץ בתהליך המערכה הכללית למען ליכודנו כעם אחד מושרש באדמתו והנושא סימן ריבוי נותן. יש איפוא לקוות ולהאמין, שבקרוב הימים יקומו לנו סופרים מבני העדות עצמן".

ולקינוח — צימוק מתוך המדור "עו" דד גור מספר" בשבועון המצויר "פנים אל פנים" (א' אלול): "התלונן באזני ידידי, הסופר חיים הזז, כי לצרכי כתיבת סיפור על עולי כורדיסטאן מרובה הוא לבקר בבתייהם של הכורדיסטאנים ובבתי הכנסת שלי הם ולהיכנס עמם בשיחה. אבל, דא עקא! כל אימת שהוא מצליח לקשר שיחה עם אחד מבני העדה מיד מתחיל הלה לדבר עברית מודרנית. נוסח יוצאי אירופה, ואינו רוצה בשום אופן לנהל את השיחה בביטויים ובניבים בהם משתמשים יוצאי כורדיסטאן...".

ב. י. מ. — י.

עתידה של האנושות בשלטונה של התרבות ללא אמונה, ללא תורה ומצוות, ללא שכינה וקדושה, ללא חזון ונבואה וללא סיכוי לתיקון עולם במלכות שדי? התרבות כשלעצמה אינה עומדת בניגוד לתורה בתנאי שתשמור על תחומה, שלא תתיימר לדחות את התורה ולתפוס את מקומה".

הדברים ידועים גם ידועים, אבל אינם חלקים כפי שהמחבר מבקש להציגם.

ב"מעריב" (א' אלול) מספר מ. מ.: "כשמצא ראש הממשלה מר ד. בן גוריון על סיפון "ירושלים" בדרכו חזרה לישראל מן הריביירה הצרפתית, השתוללה במשך שעות אחדות סערה בים. רוב נוסעי האניה לא חשו עצמם בטוב ושכבו, ואילו ב. ג. התהלך על הסיפון אנה ואנה כאילו לא קרה דבר. שאלוהו, כיצד הוא מסוגל להתהלך בנוחיות בשעה כזו? השיב ב. ג. בחיך: "אני רגיל לסערות".

ב"ידיעות אחרונות" קיטרג שלום קרמר על הסופר העברי, ביחוד על הצ"בר, שאין לו "זיקה פנימית ממשית לעם על עדותיו, לחייו, לכלכלתו ולתרבותו" באברהם ברוידס באותו ע"חון (א' אלול) ומפריך דעה זו בדב-

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בְקָרָת

„עַל אֲדַמַּת אַמְרִיקָה“

מאת שלמה דמשק

בספרו (על אדמת אמריקה¹) מספר ש. ל. בלאנק תולדות שכונה אחת, שישבו בה מקודם נכרים, ועקרו משם אחר, אחד משהחלו יהודים לדור במקום הזה.

שכונה חדשה, שאננה זו, ששמה „ארלינגטון“ מצוינה בנופה: „יושבת בגבעה וצופה פני בקעה, מכוסה שיחים וחורשה, ואמת מים עוברת בה.“ יפה נוף זה לקח לבם של היהודים העשירים; רובם יוצאי בסראביה, שהיו תושבים בסיקונד סטריט שבכרך פ., „שכונה מאוכלסת יהודים, איטלקים וכושים“, מקום „שהאוכלוסיה צפופה ומלאה שאון והמולה מבוקר ועד ערב“, משל „חנוונים, תגרנים ורוכלים למיניהם“.

בפרקים הראשונים מספר בלאנק על כל זוג וזוג משל הדיירים היהודים, שהיו מעשרה הראשונים לתקוע יתד בשכונה החדשה. כל זוג, איש ואשתו, עוברים לפני הקורא על מוצאם — עיירת מולדתם ומשפחתם מעבר לים — ועל קורות חייהם בכרך הגדול, שהוטלו בו בבואם לארץ החדשה, המחבר מספר על סבלם ותלאותיהם, על ראשיתם הדלה והמצערה, מי כבעל מלאכה, מי כחנווני פשוט, ומי כרוכל, ומתאר את גלגולי עסקיהם וסיבות עלייתם בסיקונד סטריט, עד שעשו עושר ועברו לדור בשכונה השאננה „ארלינגטון“.

מציור היחידים עובר המחבר אל ציור הכלל — של השכונה כולה. הוא מתאר את החיים השוקקים והתוססים בה בנוסח יהודי-אמריקאי על מעלותיהם ומגרעותיהם.

* ש. ל. בלאנק „על אדמת אמריקה“ — סיפור, היצאת אברהם ציוני, תל-אביב תש"ח, 172 עמודים.

בין הטיפוסים הרבים שבסיפור, שכל אחד תואר בדמותו ובצלמו ובדרך לשונו המיוחדת לו, מתבלטות — מבין הגברים — הדמויות המרכזיות, הדוד מנשה, איצי מאיר שבתא טבא (איזידור מיציס) וראבי בראדי. מנשה בראדי, יליד עיירה בבסראביה, מרוכל פירות וירקות עלה לגדולה ונעשה בעל תעשייה למי-סודה, שנתעשר ממנה. הוא נקרא "הדוד" מנשה, משום שהוא "מעורב עם הבריות, יוצא ונכנס בכל בית בסיקונד סטריט ויודע גם את הנעשה מאחורי הפרגוד בדברים שבינו לבינה, והיה מכנה כל בריה בשם לוואי. עוסק בצרכי ציבור באמונה ואינו מחזיק טובה לעצמו, כאילו לכך נוצר". הדוד מנשה, בעל השפם של פראנץ יוזף, אוהב החיים ותענוגותיהם, ששרשיו וגזעו נעוצים בבסראביה, נופו נטוי בסיקונד סטריט וצמרתו בארלינג-טון, נשאר בעצם איש "עמך" בסראבי על רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו. הנהו אחד בכל גילוייו, ברגשותיו, בהלך-מחשבתו, בפשטות-עממיותו ובניב שפתיו. שיחתו גדושה משלי-עם ואמרות המוניות, הן כשהא מזכיר בהתלהבות את מאכלי התא-וזה בבסראביה, את הפאסטרומה, את המאמיליגה וגבינת הכבשים; הן במלאו פיו דברי שבה על ידידו, אוהב נפשו, איצי-מאיר שבתא טבא; והן בתארו את בן-הזקונים שלו, — את "בן הפקועה" בלשונו, — את ראבי בראדי, — שמי מילל ומי פילל, שהוא, מנשה יזכה לשכמותו, — כיצד הוא יושב ושונה על גבי הספרים עבי-הכרס בביבליותיקה שבביתו. שיחתו מעידה על גילוי-הלב ועל פשטותו הטבעית, שבהם חונן.

את ה"אני מאמין" של הדוד מנשה אפשר לציין בדברי הפיסוק: "לא לתוהו בראה — לשבת יצרה" — לחיות ולהחיות גם אחרים. הדוד מנשה, בעל השפם של פראנץ יוזף, אוהב החיים ותענוגותיהם, ה"דודים", שיש למצוא בכל שכונה יהודית, אשר בעמלם ובמסירות נפשם, ובעי-קר בלבם הטוב, השפיעו על החיים. אלה הם הדודים הטובים, שהמהגרים היהודים זוכרים להם חסד התקרבותם והדרכתם בימי הירקות, בהיותם אובדי עצה, תועים וזבוכים בכרכים הגדולים בארץ החדשה. אלה הם הדודים, שעמלו בבניין השכונות היהודיות ובייסוד בתי-כנסיות ומוסדות התורה והחסד שבהן. איצי מאיר (בשם הלואי "שבתא טבא" יזכהו הדוד מנשה על היותו שומר שבת מתוך מסירות נפש למופת) — תחילתו נגר, שכיר יום, או שכיר שבוע. שמשכורתו זעומה ומקופחה מאוד על שמרו את יום השבת. וסופו — בנאי קבלן, בעל פירמה גדולה, ששלט מכריז עליה: "ריעל עסטייט של איזידור מיציס ובניו".

איצי מאיר לא הניח מידו את סידורו "בוצינא קדישא", שהביאו עמו לארץ החדשה מבית אבא, מלמד דרדקי בעיירה קטנה בפולין, בסידורו זה שפך את נפשו ומצא תנחומים בימי הרעה, עת רעב ללחם ולן באורוות, ובו התפלל והודה לבוראו בימי הטובה, עת ראה מנוחה ועונג בצל קורת בית-ארמונו בחברת רעייתו העדינה והאהובה ובקרוב בני משפחתו.

איצי מאיר התם וישר-הדרך, עדין-הרוח ויפה-הנפש, הנהו סמל איש הבטחון והאמונה בין היהודים המהגרים. הוא קיים: "שכן ארץ ורעה אמונה" לפי הדיוק של הרבי מקוצק: "ליג אין דער ערד — און שפיז זיך מיט אמונה". איצי מאיר טולטל בארץ החדשה בכור עוני, תלאות ויסורים, ועמד בכל הנסיונות — וסופו שזכה לעושר ולנחת.

ראב"י בראדי, הוא הבן השביעי, בן זקונו של הדוד מנשה, וולול. הוא לא היה דומה לששת אחיו הגדולים, שהיו כאביהם גבאי קומה וכתפנים, ונפשם רחוקה מלימוד התורה. הוא, וולול-ווילי, היה דומה לאמו, סרל הליט-אית — גוף, דק ושחרחר, פזיז וזריז. כנראה עמדה לו גם זכות שלשלת ייחוסה של אמו, מהגר"א מוילנה, ונתקיים בו: "תורה מחזרת על אכסניה שלה".

מכל המסופר בסיפור "על אדמת אמריקה" על ראב"י בראדי שבו נתאחדו מעלות הרוח של אביו ואמו, — על התמדתו בלימודיו, על כשרונותיו העילויים, על אורחות חייו ודרך הנהגתו עם אנשי סביבתו, וכיצד מילא את השליחות, שהוטלה עליו מטעם "האיאס" אחרי מלחמת העולם הראשונה, להיות ציר משלה לחקור ולדרוש את מצב הפליטים, נגועי המלחמה, כדי להגיש עזרה לאחים הנדכאים ולהציל את היתומים, שנשארו אחרי הפרעות שבאוקריינה — מצטייר ראב"י בראדי בדמיונו של הקורא כדמות אידיאלית של רב ומורה דרך. הנהו תלמיד חכם אמיתי, בעל מידות ומעשים טובים, הכורך תורה, השכלה ובקיאות בספרות ישראל ובספרות הכללית, וגם בדברי אמונות, כאחת. הוא מכניס מיפי פתו של יפת באהלי שם.

שלוש הדמויות — של הדוד מנשה, של איצי מאיר שבתא טבא וראב"י בראדי — הן מעין אנדרטות, שפסלן פסל-אמן, מחונן בעין מעמיקה ראות ובחון. וביד אמונה לפסול, לחרות ולחשוף את קוי האופי הדקים שבדקים.

כנגד שלוש הדמויות המרכזיות, מבין הגברים, אנו מוצאים בסיפור "על אדמת אמריקה" שלוש דמויות מרכזיות גם מבין הנשים. כל אחת נחרתה בזכרוננו של הקורא באופיה המיוחד ובדרך התיאור, שתארה בלאנק, סרל הליטאית הזריזה, השחרחרת והחיננית, הגוצה והצנומה («רביעית העוף» — בלשונו של בעלה, הדוד מנשה) היא אשת חיל טובת שכל, המכלכלת דבריה ומעשיה בחכמה ובדעת.

כוחה וסוד השפעתה על שבעת בניה ועל בעלה מנשה, הנכנף ובא לפרקים לידי התבטלות היש בפניה, כמו על סביבתה בכלל, הם בחסינות רוחה, במעלות הנפש שבה, ובעיקר במידת היושר הטבוע בה. חסינות רוחה של סרל מורשה היא לה ממוצאה הליטאי ומשלשלת ייחוסה מהגר"א.

מיני — אשתו של איצי מאיר — בעור פניה הצח ופורה שושנים, בעיניה תכלת, המלבבים את איש שיחתה, ובידיה הענוגות — הרי היא

הווייה של אצילות, שחוננה בנפש פיוטית, אוהבת יופי. משרה היא סביבה רוח של נקיון וטוהר.

אהבתה לתורה ולדברי ספרות ויפי נפשה — שילומים הם על הליקוי בגופה, על היותה פיסחת ברגלה האחת.

במרי פרידמן השכיל ש. ל. בלאנק להעלות דמות של אשה ואם, שעם שהיא מגיעה לעושר, הרי היא מכוונת בחכמתה, הגובלת לפרקים בערמה, כל מעשה ומאורע, בין בחייה הפרטיים ובין בחיים הציבוריים, שיהיה שלב נוסף לאותו סולם-הצלחה, עליו יעלה בנה מילטון, עורך הדין, מעלה מעלה למטרה שהיתוותה היא בעדו. ובכבודו — גם לה כבוד "ותימלא משאת נפשה כל הימים לעמוד במקום גדולים".

אף יפיה וחינה עומדים לה לקחת לבבות, וגם בכוח זה היא משתמשת לתכליתה הנכספת. קושרת קשרים עם הפוליטקאי גולד ועם העורך והכתב של העתון "דאס פאלק", לעשות פירסום לבנה.

"אמא מרי" היא המעוררת ומלהיבה את בנה ("עורכת הדלקה", בלשונו של המחבר) ואחר זה הוא דולק ומאיר מאליו.

הסיפור "על אדמת אמריקה" משקף חיי היהודים באמריקה על גילוייהם השלילים והחיוביים.

כמגלה תופעה שלילית — יוזכר פה הפרק המתאר את ה"בום של ריעל עסטייט" בארלינגטון, — את הבולמוס שאחז את יהודי השכונה להוסיף עושר על עשרם, כמעט כולם היו שטופים בקניית מגרשים וקרקעות בשכונה זו, שעל-תה וצמחה, ולהחזיק בהם, כדי למכרם אחר זה בריווח רב.

כנגד זה יצויין פה הפרק היפה המספר על התעוררותם של יהודי ארלינגטון, כשהגיעו אחרי מלחמת העולם הראשונה השמועות האיומות והמוזעזעות על חורבן קהילות רבות במזרח אירופה, ועל נגועי הפרעות באוקריינה.

דוגמא נאה לרוח ההתנדבות שעברה את היהודים בארצות הברית לקום לעזרת אחיהם המדוכאים מעבר לים, הוא הקטע המתאר את האסיפה של יהודי השכונה בביתו של איצי מאיר, שנקראה על-ידי ראביי בראדי, שעוני אחיו נגע עד לבו והיה מוזעזע עד תהום נפשו.

היענותם של היהודים העשירים ותרומותיהם הגדולות לטובת נגועי המלחמה והפרעות, באו מלב שלם ומתוך נפש אחים — שותפים לגורל.

כמו כן ייזכר לטוב הפרק האחרון בספר המתאר את האסיפה של בני השכונה (גם היא בביתו של איצי מאיר) לשם הרמת תרומות לבנין בית-הכנסת בארלינגטון, ויצויין פה במיוחד הנאום שנשא ראביי בראדי, נשיא האסיפה, על תעודת בית-הכנסת, שעליו להיות "תלת-לפיות של ארלינגטון, לבה ורוחה, ועל בית תלמוד תורה (אגף נוסף לבית-הכנסת) — בית יוצר לדור הרך, שיגדל לתורה ולמעשים טובים, חוליה של שלשלת הדורות מסיני ועד עתה".

ויפה עשה המחבר בלאנק, שסיים את הספר במעשה רב שעשתה סרל, אמו של ראביי בראדי. היא תרמה באותה אסיפה, לשם המקום שעליו ייבנה בית-הכנסת, את המגרש הגדול והנאה במרכז השכונה, שקנתה בימי ה"בוס", ולא הפצה למכרו בכסף מלא, לתמהון לבם של שכניה ומיודעיה.

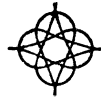
"לבה הגיד לה שבית אלהים יתכונן במקום הזה. הילכך לא מכרה את כברת האדמה. עתה הגיעה שעתה — תרומה ממנה ומבעלה יחיה. אלא שתנאי התנתה במעמד כל הנאספים... שיהא שם בית אלהים נקרא "שערי אליהו" על שם אבי משפחתה מצד אביה — הגר"א ז"ל".

אכן, זכתה סרל לכך, הן בזכות עצמה ובעלה מנשה, הן בזכותו של בן זקונה, ראביי בראדי, ויותר מכך — בזכות ייחוסה, שאצל גם עליה ועל משפחתה מהודו ומזיוו.

סגנונו של ש. ל. בלאנק בסיפורו "על אדמת אמריקה" הוא הסגנון האגדי עשיר הניבים, הגמיש והפיוטי. דומה ששפת מדרשי האגדה נבלעה בדמו, שפה זו נעשתה טבעית ועצמית לו, כשם ששפת התנ"ך נעשתה לסגנונו העצמי של אברהם מאפו.

הקוראים העברים, ובייחוד בישראל, יקראו בעניין רב את סיפורו הנאה של ש. ל. בלאנק: "על אדמת אמריקה". הם ימצאו בו כבואה אמנותית משל חיי היהודים באמריקה, על גילוייהם השונים. הם יתודעו אל חבלי הסתגלותם והתאקלמותם של אחיהם המהגרים בארץ החדשה, עד שהיכו בה שורש, עזרו לכנותה ואף ניבנו בה.

חיבת ציון ברומניה

וההיסטוריון ד"ר ישראל קלוזנר
נר, ממנהלי הארכיון הציוני המרכזי
בירושלים, שמוגת עתה לפני. אנב, הספר
הזה זכתה פרס עירי ת
חולון.

הד"ר ישראל קלוזנר אינו חדש בספ-
רות ההיסטוריוגרפית שלנו. עוד לפני מל-
חמת העולם השנייה פרסם ספרים על ווילנה
בתקופת הגאון אחר כך פירסם חוברות
ומחקרים שונים ועתה התרכז בחקר תול-
דות התנועה הציונית.

מן המוסכמות היה לפני שנים כי
"חיבת ציון" הופיעה כאילו בראש זרא-

לפני חדשים מספר יצאו לאור בהוצאת
"הספריה הציונית" ספרים אחדים המיו-
עדים לספר לדורנו אנו איך החלו אבותינו
בתנחת אבן היסוד למדינת ישראל, או
להקמת "הבית השלישי". ומוב עושה
ההנהלה הציונית, הנותנת יד לספר לדור
רנו מה פעלו אבותינו בכדו שנוכל לשבת
"איש תחת גפנו ותחת תאנתו" באין מת-
רוד ובאין פוצה פה ומצפצף.

ספר מסוג זה הוא ספרו של התוקר

* חיבת ציון ברומניה: מאת ד"ר
ישראל קלוזנר, ירושלים,
"שיצ", "הספריה הציונית", תשי"ח, 377 עמ'.

נ א ט ו נ א ק , ונשאו עיניהם דוקא לציון. עוד בשנת 1872 פורסם בעתון ישראל-רומני מאמר בארבעה המשכים על בעיות היהודים, ברומניה וההתישבות בא"י. המאמרים האלה עשו רושם והתפתח ויכוח בעתונות, וכתוצאה ממנו התארגנה קבוצה של מאה משפחות בעיר ניקרשט לשם עליה לא"י. זה היה בשנת 1873. השמועה על דבר הקבוצה הזו עשתה לה כנפים, ועד מהרה התחילו להתארגן קבוצות כאלו בערים ובעיירות רומניות אחדות כגון איוושט, גאלאץ פיאטרה. רישא, סונישמי, באקאו וכו'. אפשר על כן להניח, כי התחלת העליה לא"י מרומניה התחילה בשנת 1873.

אמנם המלחמה שהיתה באופק בין רומניה, רוסיה וטורקיה החלישה את הממפון של העליה אך מכיון שנפלה תהבת על דבר העליה לארץ אבות כבר לא השתתקה, ואחרי שנסתיימה המלחמה, התחילו להתארגן אגודות לשוב א"י בעזרתו של אלעזר רוקת, שהגיע לרומניה מצפת לשם ארגון, ובשנת 1881 התחדשה העליה לא"י, והתעוררות לשוב א"י הלכה וגברה כיום.

הד"ר ישראל קלוזנר מרצה בארבעים וחמישה פרקים איך הלכה ההתפתחות הזו וגדלה, איך נוסדו המושבות הראשונות של יהודי רומניה בגיאאובי, יסוד המעלה, ראש פינה וזכרון יעקב. המתבר מספר על עזרתו של סיר לורנס אוליפנט להתישבות זו בקושטא ואגב אורחא הוא מספר, כי אוליפנט גילה בסוד למר ש. פינ" לש שאנגליה מעונינת בהתישבות יהודית בא"י, וכי היא תתמוך במובן הדיפלומטי בהתישבות זו בכל האפשרות.

המתבר מתאר את כל חבלי הלידה של חו"צ ופעולתם התיישבותית, יסוד עתונות של חובבי ציון ברומניה, ומספר איך עברו המושבות הג"ל לחסותו של הבארון אדמונד די-רומטשילה, אבי הישוב העברי. להלן הוא מספר בפרשיות איך השתלכו

שונה ברוסיה. ככה היה מקובל לחשוב. [אין פלא: לתולדות "חיבת ציון" ברוסיה הוקדשו שני ספרים חשובים — אחד מאת ש. ל. ציטרון שהופיע באודיסה בתרע"ה, והשני של "ציטרון", שיצא לאור כעבור עשר שנים, אך מסתבר, כי הרושם שנתקבל משני הספרים הנ"ל היה מוטעה: "חיבת ציון" ברוסיה החלה למעשה אחרי פרעות 1881, שנקראו בשם "סופות בנגב", אבל כפי שמוכיח זאת הד"ר י. קלוזנר החלה התנועה של "חיבת ציון" מספר שנים לפני כן. התנועה החלה ברומניה, מכיון שמצב היהודים בארץ זו היה יותר קשה במובן הציבורי ותחומרי מצב היהודים ברוסיה, ברוסיה התחילה והתגברה השנאה ליהודים בקשר עם השתתפות הנוער היהודי בתנועה המהפכנית, בעיקר אחרי שנצא אלכסנדר השני, ובין רוצחיו היתה גם היהודיה הלפאנד.

ברומניה היה המצב יותר גרוע. שם היתה השנאה ליהודים מורשת מקדמת דנא, ואין פלא שיהודי רומניה חשו להימשך לחם מקלט, ביהוד גבר הרצון אחרי שסופחו חלקים מטורקיה, והיהודים שגרו בה לקים האלה יצאו כאילו מחירות לעבדות. טורקיה לא הפלתה את היהודים לרעה, בה שאין כן רומניה. בגולה החדשה הרגישו היהודים את עצמם כמו במחנק, וביחוד גבר הרצון לעזוב את "עמק הבכא" אחרי שראש ממשלת רומניה, בראמיאנו, אמר למשלת יהודית שהופיעה לפניו, כי יש צורך להוציא מרומניה עשרת אלפים משפחות יהודיות, שהן מיותרות במדינה הנ"ל, לפי דעתו.

כמובן, שגם כאן התעוררה השאלה הנצ' חית: "לאן?" — לאמריקה או לארץ-ישראל? המתבוללים לגמרי ו"החסידים" מענו, כי היהודים צריכים לצאת לארצות-הברית, אך היהודים ברובם שמעו לקולם של הרב קאלושר ור' יהודה אלקלעי, שנתמכו ע"י הרב יוסף

ל"משיח" ולעת עתה להסתפק "בשב ואל תעשה" ולא לאסוף כספים עבור ישוב א"י, כדי לא לפגוע ע"י כך בכספי ה"חלוקה". ומובנת על כן הצטרפות חו"צ ברומניה בלי כל תנאים לתנועת הציונית המדינית של הרצל.

פרקים מרתקים בספר הם הפרקים בהם מסופר על ההתישבות בראש פינה ובזמרין (זכרון יעקב). מענין בעיקר הפרק שבו מסופר על נסיון לתקוע יתד בגולן שעשו עולי רוסניה — יחיאל ברקוביץ וחבריו — בשנת 1896, אם כי הבידואים הבימו על התישבות זו בעין טובה, כי מצאו אצלם תעסוקה, הרי הממשלה הטורקית הבימה על זה בעין רעה והוואלי של דמשק שלח ביום אחד תיילים והם הוציאו את המת-יושבים באכזריות ובכות הזרוע ממקום התישבותם והם הוכרחו לחזור לעבר הירדן המערבי, וחלק מהם השתתף ביסוד המושבה יבניאל.

ישנו גם קוריוז בספרי הד"ר קלויזנר מספר כי הסופר א. חרמוני רשם זכרונות מפי ש. פינלש בשנת 1929, בה בשעת שהזכרונות הללו נחפרסמו ב"העור לם" מיום השני בנובמבר 1928!

בספר באים גם ארבעה נספחים: 1. תק-נון הועד המרכזי להקלת הגירתם של היהודים מרומניה; 2. חזון של הועד המרכזי בפוקשאן; 3. שלושה כרוזים מאת הועד בגאלאץ ו-4. מכתבו של ש. פינלש אל הד"ר תיאודור הרצל.

בסופו של הספר אנו מוצאים מפתח שמות האנשים שזוכרים בספר ו-81 תמונות ותצלומי תעודות. הספר יצא בהידור וניכרת בו, כי גם המו"ל, כלומר ההסדרות הציונית, התיחסו לספר ברצינות ובהקרה, כמו מחברו.

יוחנן פוגרבינסקי

חו"צ ברומניה בארגון הכללי של חו"צ והשתתפותם בוועידת קאטוביץ וגוסר את הרצאתו בהצטרפותם של חו"צ ברומניה לציונות המדינית והשתתפותם הערת בקונגרס הציוני הראשון בבזל.

בדרך כלל מתגלית בספר תמונה רבת ערך של התפתחות הרעיון הציוני, החל משנת 1872 עד הופעתו של הרצל. למרות ההיכוכים שפרצו לא פעם בין הנושאים את נפשם לציון, הרי הלכה ההתפתחות חלון והתגברי. ניכרת זכות ראשונית של יהדות רומניה לא"י עוד לפני עליית ביל"ו מרוסיה.

הדרישה של בראמיאנו להוצאת עשרת אלפים משפחות יהודיות מיותרות לא היתה דרישה בודדת שנשמעה רק ברומניה. כעבור שנים אחדות נשמעה אותה הדרישה ברוסיה מפי הגראף איגנמיוב בהודעת סתמית כי "ג ב ו ל ה מ ע ר ב פ ת ו ח". וכעבור הרבה שנים שמענו מפי מנהיג ציוני כי צהק ג ר י נ - ב ו י מ, כי בפולין נמצא מיליון יהודי מיותר

אין ספק שעל "חובבי ציון" של יהדות רומניה השפיעה האנטישמיות שהשפיעה בכיוון זה גם ברוסיה ואחר-כך בפולין. זו היתה לא רק השפעת החוגים השלישיים, אלא אנשים שיוצאת ציבורית ממש. היא היתה לא רק המצאה של גוים רשעים, אלא תהליך אוביקטיבי-ארגוני, כמו שקראו לזה זאב ז'בוטינסקי: "אנטי-שמיות העובדות".

מודגשת יפה בספר בידותם של חו"צ ברומניה בשחם מוכרחים לנהל מלחמה בשתי חזיתות: נגד המתבוללים, הטוענים שהיהודים צריכים ללכת לארצות-הברית, ונגד ה"חסידים" שמענו, כי צריך לחכות

אורח חיים למורה

פי תכנית מעובדת, אלא במתינות, צעד צעד, במהלך עקב בצד אגודל.

בספרות הפדגוגית שלנו אין כתיבה זו מצויה ומחכמת. יחיד הוא בכך: כתיבה שברפרוף אגב הדירה לעומק, תפיסת העי-קר אגב הבלמת הפרט — מעין כתיבתו של שופמן וכדוגמתו.

חינוך צריך כוונה, אל תלמד מתוך שיגרה, אל יהא הלימוד כמצוות אנשים מלומדה, אל תהא כמורה הממלא חובתו הקצובה והולך לו — רעיונות אלו, בני-סוחים שונים, חוזרים בתוך הרשימות ומקשרים אותן לחמיבה אחת. ביטוי נאה לתפיסה זו הוא ביחוד הקמע שבסוף הספר — תפילה למורה, כעיתרת צבי שרפשטיין. תפילה מקורית זו היא תחינה שהמורה יכול לכווין בה עובר לתורתו, כעין תפלה זכה הנובעת מתוך תמות-נפש של אדם הרואה כל עולמו בחינוך.

נוגעת ללב רשימה אחרונה: „אחרית דבר“ — שהמתכר מוסר בה מהגות רוחו, סיכום-עראי משנתו עד כאן, מנסיון-חיו העשיר. נאים הרבים לאומרם. עדיין אין כאן תימה וסוף-פסק. צמא-חיים המ-חבר וחפץ-חיים ועדיין כל מלאכתו לא עשויה.

76 הרשימות סמל הן לפרשת חיים, פרשה שנפתחה לפני יובל שנים בשדמות אוקראינה ובערי גליציה, ונמשכה כאן בכרך גדול של ארצות-הברית, בתקופה שבה עלתה להיות ראש הגולה. „כיוונתי לפרסם את החיבור הקטן הזה לזמן מלאה לי שבעים וחמש שנים“ — אומר המחבר ב„אחרית דבר“, והרו זו תשרה נאה שזיכנו בה, כסמל לפרשת-חיים ברובה, שנתמצתה מיצוי רב ועדיין השפע נמשך הימנה ומאיר לנו באורו המצותצת.

ברכתנו שלוחה למחבר בשנת יובלו, שיזכה לעמוד במחיצתה של תורה עוד שנים מרובות ויאציל עלינו כזיוו והודו, וברכת כשרונו תפרה את מעשיו.

ג. צ. מיימון

ספר קמן מלא הן וגעומות יצא מתחת ידו של צבי שרפשטיין. כלולות בו 76 רשימות, תרונות כפנינים במחירות אחת, גרצות ומבריקות ושופכות אור על פר-שיות שונות בחינוך. שנים מרובת עדר המחבר בשדה החינוך בפועל ממש, כמורה לתלמידים וכמורה למורים, ואת נסיונו קיפל בספר נחמד זה הקרוי „אורח חיים למורה“*.

חובות המורה, הנהגות ישרות, נפש יולד, משמעת, שכר ועונש, הברלי יחי-דום—אלו אחדים מו"ג המדורים שבספר. מלחמתו של המחבר לחינוך מודרני מכאן ומלחמתו לתרבות עברית מכאן. פשטשות יסוד לכל הגותו. הוא עוקב אחר מעשיו של המורה, מתלווה עמו לכותתו, בוחן את התנהגותו ומוסר את מסקנתו בעצה טובה. תוויה אחר תוויה נפרשת לעינינו, פירוש ומוסר השכל. את שיטתו בתורת החינוך אפשר להעמיד על פלל אחד: הבנת נפש הילד. על פיו הוא שוקל ומלמד הנהגות ישרות למורה.

הרשימות קצרות הן, כל אחת תופסת עמוד וחצי בממוצע, אבל מרובה התועלת שופיק מהן המורה. קצתן נספרסמו ב„שבי-לי החינוך“, מקצתן חדשות הן ויתקבלו ברצון. יודע המחבר את סוד הכתיבה ומ-ציוות בו סגולות הדרושות לכך: עיו צופיה, הגיון ישר, רגש ברוא, רוח טובה ושליטה גמורה בנושא. סגנונו נאה, כזיו שיחת שהמתכר מסיה עם הקורא. הדבריה ימראים מאליתם, בקלות וברחישות, כמעיי בהעלם אחד. וכדי שלא יהיו המרגליות נושרות מתוך מסגרתן ומתפורות, מדריך המחבר את הקורא ומלמדו פרק קריאה: „בנתנתם (של הדברים) כך צריכה להיות קריאתם, לא בהעלם אחד ובנשימה אחת, ולא כסדר, כדרך העיון בספר המתוקן על

* „אורח חיים למורה“, עיונים בנפש הילד וברכני הלימוד, כאת צבי שרפשטיין. הוצאת ועד החינוך היהודי בניו-יורק, ניו-יורק, תל-אביב, תש"ט.

רשימות וסקירות

מחודש לחודש

רבו, ואחד הגדולים שבהם הוא עצם קיומה של סין הקומוניסטית כמעצמה צבאית מהפכנית וכובשנית, שאין לה מתחרה מבחינת מספר אוכלוסייה-חיי-ליה.

השאלה המסוככת ביותר

כשנשאל כרושצ'וב במסיבת מועדון העתונאים בואשינגטון למה מצא לנחוץ להחליט על ביקור בפקין סמוך לגמר ביקורו באמריקה, השיב, כי זוהי "השאלה המסוככת ביותר" שנשאל. מטעמים מובנים לא הרחיב את הדיבור, אך אילולא חשש מפני עינא בישא היה אומר שאלמלא קיומה של אותה "שאלה מסוככת" אפשר שלא היה רואה צורך דחוף כל כך לבקר בואשינגטון. עכשיו שביקר בואשינגטון, מן הדין שעליו לשוב ולבקר בפקין. כללו של דבר: אף הדיקטאטור של שלישי כדור הארץ, בשטח ובאוכלוסין, אין שליטתו בלתי-מוגבלת, מכל הבחינות, ואחת המיגבלות הקשות היא בגבול הסיני-סובייטי — בסיביר ובאסיה.

מה בין מהפכה שנתגבשה

ומהפכה בשלב ההיולי

יתר על כן, אם המהפכה הרוסית כבר נתגבשה, מקץ ארבעים ושתיים שנה, והיא עכשיו בשלב הדאגה להס-

ביקורו של דיקטאטור

ביקורו של כרושצ'וב בארצות הברית עודנו מכה גלים בעתונות ובטל-וויזיה האמריקנית, אך עדיין אין מי שידע להשיב תשובה המניחה את הדעת: למה רגש כרושצ'וב כל כך ולמה ביקש לבוא למדינה זו. אך כבר עם כתיבת שורות אלה מחזור בהחלט כי יותר משבא הלה ללמוד נתכוון ללמד, ויותר משבא לראות ולשמוע בא להיראות ולהשמיע. במלים אחרות: את מסעו ראה בעיקר לא כמסע לעשיית שלום, כי אם כמסע לעשיית תעמולה, ולא כאמצעי למו"מ, שיש עמו ויתורים יסודיים, כי אם כאמצעי למו"מ שיש עמו ויתורים חד-צדדיים מצד ה"מערב, אמנם, ללא איזמים גלויים מצד המזרח, אם זאת היא הפשרת-יחסים ב"מלחמה הקרה" — אפשר ליחס לביקור זה הצלחה חלקית. אך אם המטרד העיקרית, צמצום מירון ההזדיינות ופתרון שאלת בריקין, לא תושג, ספק הוא אם הפשרה כזאת תהא בת קיימא. אותו נאום מפוצץ שנשא כרושצ'וב בעצרת האו"ם יש בו כדי להעיד על עיקר המגמה של נסיעתו כולה: תעמולה ועשיית רושם! ההצעה על פירוק נשק גמור ומוחלט תוך ארבע שנים, היא הצעת ליטבינוב משנת 1927 בחיבר הלאומים, כמעט ללא שינוי תוכן, ואף כי בדור האטומי היא נראית פחוף דמיונית מבדור קודם, הרי המכשולים בדרך מימושה לא נתמעטו אלא נת-

המדינות הקומוניסטיות שוחרות הש"לום" גם אם כרושצ'וב לא יודה בכך בפומבי, או אפילו בשיחה פרטית עם מדינאי מערבי (ראה הכחשותיו הנמרצות לפירסום שניתן לראינו עם סי-נאטור האמפרי) הריהו מבחין יפה כי כמה עובדות דימוגרפיות וגיאופיסיות הן יותר חזקות מ"אחוזה אידיאולוגית". מכיוון שהוא משוכנע שסופו של המש"טר הקומוניסטי לנצח את הקאפיטליזם, הרי המסקנה הנובעת מזה היא, כי אמריקה, עם כל היותה מעצמה תעשייתית אדירה, סופה להפסיד, בין כך ובין כך, במירוץ ההתחרות עם מעצמה קומוניסטית כברית-המועצות. למה לה, איפוא להסתכן במלחמה אטומית עם מדינה ש"סופה להסתאב"? מלבד זאת, הרי המלחמה האטומית אינה מניחה מקום למנצחים ולמנוצחים, דבר שאינו נהיר כל כך לסין הקומוניסטית, שעדיין לא זכתה לפצצה אטומית משלה. יתר על כן, סין העממית סבורה, כי תקופת-ביניים זו של פחד הדדי מפני מלחמת עולם אטומית, היא שעת-כושר מאין כמוה להתפשטות צבאית משלה, בדרך ה"מלחמות הקטנות" וה"מו"מ המבוסס על תביעות וסחיסות באיומים צבאיים (ראה פרשת טיבט, הודו ולאוס). נמצא שקרבן הסחיסה הצבאית הקשה ביותר היא ברית-המועצות הגדולה והאדירה החייבת להיגן על סין הקומוניסטית בכל עת, אך אין בידה לכוון את מדיניות החוץ של פקין במידה שתמנע סכנת הסתבכות סובייטית במלחמה אטומית עם המערב.

מה שניתן לפירסום

בשיחות אייזנהאור-כרושצ'וב ב"מחנה דיוויד" נעשה ללא ספק, נסיון מצד נשיא ארה"ב לנגוע בנקודה כאובה זו, אך גם אם תהינה תוצאות כלשהן לנסיון זה, ודאי שלא יהיו בנדר מה שניתן לפירסום. לעומת זאת הושגו הישגים פורמאליים אחדים במו"ם היגע על פירוק גשק אטומי ועל עתיד ברלין. מכיון שהשליט הסובייטי הוא חסיד מובהק של "ועידת-פסגה", היה מעונין לאפשר ועידה כזאת על ידי ויתורים אחדים, כגון הבטחה למערב שמוסקבה עדיין מכירה בזכויותיו המיר-

פקת מצירכם ראשוניים, מעונות. דברי נוחות, ואף מותרות לאוכלוסיה, הרי המהפכה הסינית היא עדיין בשלב ה"היולי המוקדם של הקומונה הצבאית, של התסיסה הפנימית במחנה האיכרים הסיניים המשועבדים, ושל ההתפשטות הטריטוריאלית והכיבושים ה"צבאיים, הגלויים או המוסווים. מכיוון שעם כל העזרה החומרית הרבה המורשת על ידי ברית המועצות לסין, אין היחסים ביניהן מושתתים על קשרים שבין מעצמה וגרורה, כעם מדינות מזרח-אירופה הקומוניסטיות, אלא על יחסי "שויון חיצוני גמור" במובן של אי-התערבות בענייניה הפנימיים של סין בחלוקת אזורי-השפעה ביניהן ב"אסיה, וכו' וכו', אין כרושצ'וב יכול, על אף כל הסתייגויותיו, בפומבי ושלא בפומבי, להורות הלכה בפני מאור-ססה טונג, לא בענייני פנים, בענייני המש"טר הקומונה הצבאית (שכרושצ'וב רואה אותו כשלב פרימיטיבי ומיושן בהתפתחות המדינה הקומוניסטית) ולא בענייני חוץ, כגון: עידוד סיני להתפשטות של צפון-ווייטנאם הקומוניסטית לתוך לאוס וכיבוש תחנות-גבול על ידי הצבא הסיני בגבול הודו וטיבט.

עניינים הנוגעים, לצד שלישי"

כשראה הנשיא אייזנהאור צורך להדיגיש אחרי נסיעתו רבת הרושם למערב אירופה, כי לא יעשה עם כרושצ'וב שום הסכם על חשבון מדינה אחרת ובלי הסכמתה ודאי נתכוון להרגיע את אדנאואר ואת דה-גול, אך כרושצ'וב ראה בהכרזה זו ברכה מיוחדת לעצמו, ולמד ממנה גזירה שווה בנוגע ל"צד השלישי" שלו — הוא מאור-ססה טונג, הרואה עצמו כאחד "הראשונים" בה"לכה הקומוניסטית, אשר לא לו ללמוד לקח במארכסיזם מאחד "אחרון", על בעיית ההלכה המארכסיסטית העיונית והמעשית נוספה בעיית מירוץ ההז"דיינות האטומית. כרושצ'וב יודע גם יודע, כי ה"מעדון" האטומי ילך יותרחב במהירות, אם לא תצומצם החברות בו מיד. דומה שהוא חושש פחות מפני פצצת-מימן בידי לונדון ופאריס מאשר בידי פקין, כל כמה שזה נוגד, לכאורה, את ההנחה התעמולתית ה"מקובלת על החזית המאוחדת" של

אתו לידי הסכם, מתוך ההנחה המשוּוּתת, כי שתי המעצמות יגיעו בקרוב לנקודת רווייה במירוץ ההזדיונות הא-טומית, שבה תהא כל צבירת פצצות מימן וזאטום נוספות חסרת טעם. הק' ליע הרוסי שנקלע לירח אין בו כדי לשנות מצב של קפאון זה, או לערערו.

ארגון האומות

מחוץ לדיונים המכריעים

בכל הדיונים המכריעים בין הג' דולים חוזרות המעצמות לכלל הישן, שיפה סודיות לדיפלומטיה ובמקום שנחוץ מגע אישי — אין טוב ממגע ישיר בין בעלי הדעה העיקריים, כלו' מר: ועידת פסגה. עובדה היא, כי גם ועידות פירוק הנשק בו'נבה וגם ועידת הפסגה העשויה לצמוח מביקורו של כרושצ'וב בארה"ב מעמידות את ארגון האומות "מחוץ לתחום", ולבעלי הברית הבינוניים של שני הגדולים לא נותר אלא לקוות, שהאינטרסים שלהם לא יופקרו. מכיוון שאין סיבה להניח, כי ברית-המועצות תזוז מעקרון ה"ווטו" המקודש במועצת הבטחון, תוסיף המור' עצה להיות חסרת-אונים בכל הסכ' סוכים, הנובעים במישרין או בעקי' פין מן המלחמה הקרה, ולא תשמש אלא במה תעמולתית לנאומים נמלצים ואמ' צעיי לערר בו את דעת הקהל בעולם, אמצעי שאין לזלזל בו כשלעצמו מכל וכל.

שלווה יחסית במזרח הקרוב

דוקא בחדשים האחרונים גברה הה' כרה, כי לעת עתה אין נקודת-המוקד של המתיחות הבינלאומית עתידה לה' יות מוסטת למזרח הקרוב דוקא. מטעם זה דיבר מזכיר-המדינה הרטר על "של' וזה יחסית" באיזור. המחנה הערבי מפולג לחלוטין, למרות כל מאמציו של גאמל עבדול נאצר לחדש את שמו ותהילתו כראש תנועת השחרור הער' בית על ידי הצקה יתרה לישראל בהס' גר סואץ ובכל דרך אחרת, פרט למל' חמה, שמפניה הוא חושש. ברור, כי במאבקו להשתלט על מדינות-ערב

חדות בברלין המערבית בתקופת ה' כיניים של המור' על עתיד ברלין, ללא קביעת מועד אחרון לדיונים קביעה שריח של אולטימטום נודף ממנה. כן תיתכן מעתה הסכמה הדדית על הימנעות לעתיד מפיצוץ פצצות אטום ופצצות מימן, שלא להעריל עוד יותר את ארית כדור-הארץ, והסכם פורמאלי על מו"מ לפיקוח הדדי ולביקורת בינלאומית על ייצור נשק אטומי ונשק כבד, כשלב ועידת פיסגה הוא מכאן ואילך, דבר הוודאי, ואם תוכתר בהצלחה, תהא חשיבות כפולה לביקורו של איזנהאואר ברוסיה באביב — הן מבחינה תעמול-תית והן מבחינה מעשית.

מלחמה קרה בלי איומים

גם אם כל המטרות החיוניות האלה לא יושגו בשלמותן, תהא לביקור כרושצ'וב השפעה חיובית אחת: הוא ילמד לדעו' כי אין אמריקה מוכנה לחזור על מיסגה מ'נכנ של מערב אירופה; כי הדברים שאמרו לו עושי-דברו על חוסר האחדות בקרב האומה האמריקנית אינם קרובים לאמת, ומ' שום כך אין מוסקבה יכולה להשיג מטרותיה באירופה על ידי איומים של עשיית דין לעצמה בברלין. בין שני' כונות התרועות בעתונות הסובייטית, כי "קרה המלחמה הקרה לא זו בלבד שהוא מפשר אלא שהוא מתפורר" מכוח מסע-הפלאים של כרושצ'וב, ובין שהן מוגזמות ביותר, דבר אחד ברור: גם אם המלחמה הקרה תימשך, היא תימשך בשינוי נוסח ניכר ובלי איומי מלחמה חמה מצד מוסקבה.

מן הצד השני, יחול שינוי ניכר בגישת המערב אל חזית המדינות הקו' מוניסטיות. כשם שמוסקבה מבחינה בין מדינות הקאפיטליזם המערבי ומב' קשת להרחיב את הפרצות ביניהן, כן תנסה ואשינגטון לטפל בכל "מקרה" של מדינה קומוניסטית לגופו. היחס ליוגוסלביה של טיטו ולפולין של גומול' קה ישמש תקדים ותדריך בכיוון זה, עם כל הבדלי הדרגות שביחסי בלגר' אד ווארשה עם מוסקבה. במידה שכ' רושצ'וב ירצה וגם יוכל למלא הב' שחותיו, תהא ואשינגטון מוכנה לבוא

מזכיר-המדינה כרישצ'ין הרטר דיבר רק על "עקרון חופש המעבר שאושר על ידי אר"ם". אין צורך לומר, כי לא הבדלי ניסוח קלים במחאות סתמיות יקבעו כאן, כי אם העמדה של ואשינגטון בנידון המילוה המצרי מ"הבנק העולמי" ותלותו, או אי-תלותו, בקיום אותו עקרון על ידי נאצר.

אם מעצמות המערב לא יעשו את חופש המעבר בסואץ לתנאי בלי-עכור, ומדינת ישראל תצטרך להסתפק בהחלטה בלתי יעילה נוספת של אר"ם ובהשתדלויות בלתי-יעילות נוספות של המזכיר הכללי האמריקני — אין להניח, כי תשלים עם מצב זה לאורך ימים.

גם האופן שבו תיפתר שאלת אלג'יריה מעניין את מדינת ישראל במידה חיונית. לכאורה, אין בידי עצרת ה"אר"ם לקבוע את גורל אלג'יריה על ידי החלטה זו או אחרת. אבל החלטת עצרת אר"ם, הכפרת בצדקת תכנית דה-גול לפתרון שאלת אלג'יריה והדורשת מצרפת לפנות את אלג'יריה היתה גורמת, במקרה או במאוחר, לבידודה של צרפת נוכח דעת-קהל בינלאומית אחידה ומאוחדת. אך דווקא הכרזת דה-גול על תכניתו החדשה, ערב פתיחת העצרת, שלא הוציאה מן הכלל אפילו מתן עצמאות לחלקי אלג'יריה הערביים, באה כדי למנוע החלטה שלילית כזאת בעצרת ה"ד. הרוש הוא, כי במשימה זו עכ"פ עתיד דה-גול להצליח. בזאת יוציא לא רק סיסמה ונשק יעילים מידי נאצר, אלא גם יבטיח את אספקת הנפט לאירופה (ואף לישראל) ממעיינות הנפט של מדבר סהרה (מלאי הנפט בסהרה נערך בשלד שים בליון חביות!) ויטול גם מחשיבותה האסטרטגית היתרה של תעלת סואץ לעמי מערב-אירופה, וגם מתלותם בסחנותו המתמדת של הדיק-טאטור המצרי.

המערכה בניו יורק ובואשינגטון

המערכה של הדיפלומטיה הישראלית תהא נטושה גם בניו-יורק, על במת אר"ם, וגם במזכירות המדינה באר"ם ינגטון. על החשיבות שמייחסת ממשלת ישראל לדיוני העצרת ה"ד תעיד השתתפותה של שרת-החוף בפתחת העי-

השתלטות מדינית ודיפלומטית — נחל תבוסה קשה בוועידת ה"ליגה", בקאסאבלאנקה. בורגייה, נשיא טורקיה, וקאסם, שליטה של עירק, הודיעו שלא יקבלו ולא יקבלו הנהגתה של מצרים, והאשימו את נאצר בחתימת פנימיות בארצותיהם ובארגון המרידות וההתנקשויות בחייהם. הועי דה היתה איפוא כשלון מוחלט, אם נתעלם מהדיבורים העזים נגד ישראל, הנושא היחיד להסכם כללי מדומה גם התפיסותו של נאצר עם חוסיין מלך הירדן ועם מלך סעודיה לא היתה שקולו כנגד ההפגנה הגלויה של פירוד וקרע מוחלט במחנה הערבי הגדול. בתנאי אלה של התרחקות מצרית ממוסקבה — מובטחת הערובה הסובייטית לקיום משטרו של קאסם, עם או בלי הסכמת הקומוניסטים המקומיים. לפיכך רואה נאצר כדרך הטובה ביותר להאדיר שמו את החמרת הסגר סואץ ואת שיתוקו של סחר החוץ הישראלי עם אסיה ואפריקה; שאלת הפליטים הערבים, שאלת סואץ, ושאלת אלג'יריה, העומדות כולן לדיון בעצרת ה"ד של האר"ם, שהחלה בדיוניה, הן בעלות חשיבות ממדרגה ראשונה למדינת-ישראל.

סואץ ואלג'יריה בעצרת ה"ד

בשאלת הפליטים כבר השמיעו מדינות ערב דעתן, שהן דוחות כל פתרון קונסטרוקטיבי של השאלה בתוך גבולותיהן. בזאת שמו לאל את הצעות המזכיר הכללי בנידון זה. המצב בנוגע למעבר בתעלת-סואץ הוא כזה, שרוב מדינות האר"ם תומכות בעמדה הישראלית, ובמסכות מסוימות אפ"שר שתתקבל החלטה נוספת (שלישית) הקוראת את נאצר לחזור בו מדרכו. אם מוסקבה תסיר את חסד ה"וטו" מנאצר היא טעם להעלאת השאלה לדיון גם במועצת הבטחון, ועדיין אין סיכויים מרובים לכך. לתמיכת אנגליה ואמריקה בעקרון חופש המעבר בסואץ, כבר ניתן ביטוי רשמי בעצרת על ידי קברניטי מדיניות החוץ שלהן. הגדיל לעשות השר הב"ריטי, סלווין לוי, שתבע במפורש "חופש מעבר לכל האומות", בעוד אשר

בעצרת. ברור, שאין ישראל מוכנה להפסיק את משלוח מטעניה דרך סואץ ואין היא מוכנה להשלים עם המצב החמור שנוצר בסואץ, והוא מצב של "מלבד ישראל".

הפעולה הדיפלומטית בואשינגטון תתנהל בעיקר על ידי השגריר הישראלי החדש, מר. א. הרמן, שהתחבב על הציבור היהודי בארה"ב בזמן שירותו כקונסול כללי ישראלי בניו יורק, במשך שנים אחדות. הצלחה במאמצים אלה תביא ברכה ורווחה לא רק לישראל אלא גם לכל מדינות העולם הקטנות והבינוניות, שאינן יכולות להשלים עם מדיניות של פירטים ושל סחטנים, ותבוא מצד מי שתבוא. ומכיוון שאין שמירת השלום וחופש השיט הבינלאומי ניתנת להתחלק לשיעורין, לא תוכלנה גם המעצמות הגדולות להתעלם מהגנתן ימים רבים ללא נזק חמור למידת אחריותן המוסרית ולשמן הטוב.

י. מישאל

צרת ובחלק מהדיונים. נאומה על הסגר סואץ עשה רושם גם בעזו ההנמקה וגם בלשון המתונה שבה הובלטה רצינות הבעיה של הפרת עקרון חופש השיט בסואץ וסכנתה לשלום העולם. עד כה כבר חיוו דעתן בשאלת סואץ, בוי"כוח הכללי בעצרת, 46 מדינות. 13 מהן תמכו באורח כמעט "טבעי" בעמדת נאצר (מדינות ערב ובעלי בריתן) ואילו מבין יתר 33 המדינות הצהירו 20, כי הן תומכות בתביעה הישראלית מי בלשון נמרצת ומי בלשון פחות נמרצת. מותר להניח כי עד סוף הויכוח תישמע תביעת רובה הגדול של משפחת העמים לשמור על העקרון המקודש של חופש השיט בסואץ. לפני צאת שרת ה'חוץ הישראלית מארה"ב נפגשה עם מזכיר המדינה ודנה אתו בשאלה זו וב'עמדת אמריקה לפי הצהרת קודמות של הנשיא אייזנהאואר והממשלה האמריקנית.

ממשלת ישראל תצטרך, מעתה לעיין בדרכים לשבירת הסגר סואץ לאור דעת הקהל העולמית כפי שבאה לידי ביטוי

למכתבי זאב דובנוב

הביל"ויים ורב את ריבם מידי הירש, הפקיד ב"מקוה ישראל", הקדיש בספרו "יסוד המעלה" (מיינץ, תרמ"ג) פרק מיוחד ל"חברת ביל"וי", ובעמוד 174 יכתוב: "ויקומו בקיץ העבר (תרמ"ב, — א. ר. מ.) ויעלו מהם בזמנים שר נים כעשרים ושמונה איש לבוא לא"ה"ק".

לפי הערת המתרגם, ליבונטין הנו"כר במכתב ו' (27 בדצמבר 1882), הוא זלמן דוד ליבונטין, אבל המכוון כאן על צבי הירש ליבונטין, דודו של זלמן דוד, כי הוא קנה את אדמת ראשון לציון, ואחר-כך מכר חלקת אדמה לא"חרים.

האגודה למען תחיית ישראל" ש"נזכרת באותו מכתב, היא אגודת"הסתר, תחיית ישראל" מיסוד פינס ובני-יהודה.

במכתב ד' 4 (1 ביאנאר, 1883), שנכתב בירושלים, יספר דובנוב על בן-יהודה ש"לפני חצי שנה בא הנה עם אשתו, שניהם מדברים רק עברית ומדברים רק עברית עם בנם הקטן — ילד בן חמש". הילד הוא המנוח איתמר בן-אב"י והוא הבכור להוריו, שהתחתנו באב או באלול תרמ"א, וכיצד היה יכול להיות בראשון ביאנאר של שנת 1883 בן חמש?

באותו מכתב נזכרים הד"ר קאנ"טור כעורך ה"וואסחוד", אולם הוא היה עורך "הרוסקי ייבריי". ש. לוריא, עורך ה"ראסזוויט", הוא המשורר העברי ש. ז. לוריא, והוא לא היה זקוק להתנצלות שאיננו מתנגד לרעיון ישוב ארץ-ישראל וכו', כי ה"ראסזוויט", היה ערוך במגמה לאומית, מראשי נושאי נס ציונה בימים ההם, ונלחם במתנגדי די רעיון ישוב ארץ-ישראל.

במכתב י"א (כ"ז סיון 1883) ישנם כמה ערובויות. באותם הימים אין עסקו בשם האמבורג, ובוודאי כיוון ליהודה (ליאפולד) האמבורג, סוחר במטבעות עתיקות בפראנקפורט דמיין, שבשנת תרמ"ג עשה בארץ-ישראל לא כעסקן ולא כשליח צבור, כ"אם כחובב הארץ וחובב עתיקות עלה אליה עליית רגל לחוג את חג הפסח בירושלים. אולם התערב גם בעניני הישוב, התקרב לבני ביל"וי, השתדל

מכתבי הביל"ויי לשמעון דובנוב של. שפאל תירגם מרוסית ופירסם ב"בצרון" כרך כ', חוברת ו' (אייר-סיון, תשי"ט). פורסמו במקורם הרוסי גם "בכתבים לתולדות חיבת ציון" לא. דרויאנוב, כרך ג', עם הערות מאת עורך ה"כתבים". ובעת של. שפאל רוצה לנחש ש"הקרוב" שכתב את המכתבים לדובנוב "הוא אחיו של ההיס"טוריון בכבודו ובעצמו", מזכיר דרו"יאנוב בפירושו את שם בעל המכתבים, והוא זאב, אחי שמעון דובנוב. דרו"יאנוב גם פירסם בירחוני "מימים ראשונים" כרך א', חוברות א', ג' (יוני, אבגוסט, 1934) ציור מכתבים "מארכיונו של זאב דובנוב" (של הבי"לויים ישראל בלקינד ודוד יודלר-ביץ). בצרוף מבוא והערות ואף נתן את תמונת זאב דובנוב מהתקופה ה"ביל"וית שלו.

במכתבים של. שפאל תרגם ופרסם ב"בצרון" ישנם כמה אי-דיוקים. שיש צורך לתקנם. כן לא זיהה שפאל שמות אנשים שנזכרו במכתבים (אמנם העיר על אחדים מהם, המפורסמים וידועים, כגון קארל נטר, רי"מ פינס, וויל"הלם הרצברג, ז. ד. ליבונטין וכיוצא), והגני להעיר בזה על קצתם.

בתאריך המכתב השני (21.19.83) בוודאי נפלה טעות. במקום 19, בוודאי היה כתוב 9, כלומר: החודש התשיעי — דצמבר, אבל אם המכתב כתוב יום אחרי פטירת נטר, כפי שנאמר בתוכו, צריך להיות 10, 82, כי נטר מת בחשון תרמ"ג (אוקטובר 1882).

לא יתכן גם דברי בעל המכתב שב"מקוה ישראל" נמצאים 81 חברים, כי מספר העולים מבני ביל"וי היה פחות הרבה ממספר זה, וכמה מהם עזבו את הארץ עוד לפני שנטר התחיל להתעניין בביל"ויים, וקיבל אותם לעבוד ב"מקוה ישראל". ממקורות ראשונים ידוע שמספר העולים הראשונים היה בערך עשרים ושמונה — שלשים ושנים איש. מלבד הצירים ושלוש העלמות (שתים מהן — האחיות אולגה ופאני בלקינד), עורך ה"לבנון" יחיאל בריל שעלה בראשית תרמ"ג עם האכרים מרוזשני, אהד

בב וחובב הארץ, ביקש חופשה מעבודתו למשך שלשה חדשים, ועלה לחוג את הפסח בירושלים. בשנות התשעים נתמנה פקיד המושבות באר-גנטינה מיסוד הבארון הירש. נציג היבארון הירש היה ווינציאני, שבמכתבו של דובנוב הוא נזכר כ"נציג האלי-אנץ".

במכתב י"ב (16 יוני 1883) נזכר השם עלינגר "שליח יהודי ארצות הברית". עלינגר הוא אישיות ידועה ביהדות אמריקה, עסקן ועורך העתון "דזשואיש טיימס" שהתחיל להופיע בניו-יורק בראשית שנות השבעים באנגלית ובגרמנית (ואחר-כך שינה שמו ל"די רפורמר"). אחרי הפרעות ברוסיה בראשית שנות השמונים, אמנם יצא עלינגר לאירופה כשליח יהודי ארצות הברית לעזור בסידור המהגרים לאמריקה, אבל כי היה גם בארץ-ישראל—מכתבו של דובנוב הוא המקור היחידי לידיעה זו. וייתכן כי נתחלף לו עלינגר במיכאל ערלינגר, מראשי "חברת כל ישראל חברים", שבאותה שנה אמנם ביקר את ארץ-ישראל בעניני הישוב. האדמה שעמדו לקנות "למען המשפחות שנשלחו הנה על ידי הרב שמואל מוהליבר", הם י"א האכרים מראזשוני שהעלה יחיאל בריל, והנדיב הידוע קנה בעבורם את האדמה שעליה גוסדה המור שבה עקרון.

א. ר. מלאכי

לעשות שלום בין היריבים בראשון לציון תמך בידי אחד האכרים ונתן לו הלוואה והעניק מכספו לצרכי קדושה במושבה זו. הוא גם התעניין במצב בעלי המלאכה בירושלים, ובשובו לעירו ייסד שם אגודה של חובבי ציון לשם הפצת תוצרת הארץ בגרמניה. בריל ביקר אותו קשה בספרו "יסוד המעלה", ועשה אותו למשוגע. אולם פינס כתב (במאמרו "סחר הארץ" ב"הצבי" של בן-יהודה): "לחנם שפך עליו ידידנו בעל 'הלבנון' במחברתו 'יסוד המעלה', ויתנהו למשוגע. משוגעים כאלה מי יתן והיו רבים בתור-כנה" (האמבורגר מת בשנת תרס"ג). ניקרולוג עליו כתב חיים ליפקין, ב"השקפה" שנה ג', גליון י"ב; כיו אדר ב', א. תתל"ג).

הקולוניאל אלברט גולדסמיט מלונדון, שנזכר במכתב זה, לא היה בשנת תרמ"ג, נציג הבארון הירש, כי-אם שר אלף בצבא בריטניה. יהודי גלי-

(*) כך נזכר, באחד המכתבים באותו זמן, אולם סטולנסקין במכתב לאפרים דינארד, משנת תרמ"ב או תרמ"ג, כותב: "זה האיש עלינגער נראה בעיני כאיש שלוח במלאכות חברת האניות, איש אשר יקוה לשכר טוב ולא יותר".

(ראה, דברי הימים לתנועה הלאומית" לדניארד "הפסגה" שנה ו', גליון 8; כ"ה כסלו, תרנ"ט).

ידיעות

דוד פינסקי ז"ל

בחיפה נפטר מגדולי הספרות האידית דוד פינסקי, שנתפרסם בשנות התשעים למאה שעברה בזכות מחזותיו וסיפוריו ("משפחת צבי", "האוצר", "יענקל הנח", "היהודי הנצחי", "ארנולד לווינברג", "בית נח עדן" ועוד). ביצירותיו הראשונות עדיין התבלט היסוד המש-

כילי, אולם עם התגברות התנועה הסוציאלית, נענה לה פינסקי. אף התנועה הלאומית כבשה את לבו וכן פינה מקום רב ביצירותיו לנושאים היסטוריים מתקופת התנ"ך ומאבקי הגאולה המשיחיים ("המשיח האילם", "שלמה מולכו ודוד הראובני") והנסיון החלוצי בימינו ("הכח הכונה", "אבני האהבה"). בן פ"ז היה במותו.

חדש ושם למד אצל רב העיר. בשנת תרע"ד בא האלקין עם משפחתו לאמריקה. כאן למד קודם בבית ספר גבוה וגמר חוק למודיו במכללה.

בתרע"ה פירסם האלקין את שירו הראשון. מאז הופיעו שיריו, מסותיו, תרגומו וסיפוריו בכל הבמות העבריות החשובות באמריקה ובארץ ישראל. בין ספריו: "על האי" (1946) — קובץ שירי רים; "יחיאל ההגרי"; (1929), "עד משי" בר" (1945) — נובילות; "עראי וקבע" (1942) — קובץ מסות; "הספרות העברית המודרנית — זרמים וערכים" (1950, באנגלית). בין התרגומים החשובים: "הסוחר מוונציה" לשקספיר; "הצפור הכחולה" למטרלינק ושירי וואלט ווהיטמאן.

האלקין הקדיש מכתרונותיו להוראת אה. הוא לימד בבתי המדרש "תרבות", במכון ללימודי היהדות מיסודו של ס. וויין וב"הרצליה" באמריקה ומשנת 1949 — באוניברסיטה העברית. תלמידיו באוניברסיטה הוציאו כמה מן הרצאותיו בפרס (סטנסיל) בשם "מבוא לספרות העברית". מערכת "בצרון" מאחלת למשורר והסופר הדגול שנים רבות של יצירה פורייה.

ישראל רוקח ז"ל

בתל-אביב הלך לעולמו בגיל של ג' שנה ישראל רוקח, ממנהיגי הישוב העברי ומראשי בונייה. במשך ט"ז שנה שימש רוקח ראש עיריית תל-אביב ושיקד על הרחבתה ופיתוחה.

רוקח נולד ביפו, למד הנדסה חשמה לית בציריך ובאנגליה. כבר בשנת 1922 נבחר לחבר המועצה של תל-אביב. מאז עד מותו היו כל מעייניו נתונים לקידומה של העיר בפרט ולבני צורו של הישוב בכלל. שנתים שימש כשר הפנים במדינת ישראל ועשר שנים היה חבר הכנסת. — שלום לעפרו.

בוועידה הציונית הס"ב

הוועידה השנתית הס"ב של ההסתדרות הציונית באמריקה נתקיימה ב-10 13 בספטמבר בוואשינגטון. מראבריהם א. רדליהיים נשיא ההסתדרות, מסר דינ"וחשבון על פעולותיה במשך השנה שעברה והדגיש את חשיבותה של התנועה ותפקידיה בשעה זו. אחד מעיקרי משימותיה של הציונות באמריקה היא תחיית הלשון והתרבות העברית. בין הפעולות מנה מראדליהיים גם הפצת ספרים והעתונות העברית באמריקה כ"בצרון" ו"הדואר".

בראש ההנהלה החדשה של ההסתדרות הציונית נבחרו: מראבריהם א. רדליהיים נשיא; ד"ר עמנואל ניומאן וד"ר אבא הלל סילבר — נשיאי כבוד; ד"ר מאכס גוסבוים — יושב-ראש וועד הפועל הארצי; מאכס ברסלר — יושב-ראש משנה; שלום עטינגר, הרב י. אשר קירשבלום, ד"ר מורטון י. רובינס ויעקב טורטשינר — סגני יושב-ראש ההנהלה; צ'ארלס וואולף — גזבר; יעקב גודמאן ושמואל סאול — גזבר משנה; וויליאם ק. דורפמאן — יושב-ראש וועד הכספים; הארי ל. לאנדי — סגן יושב-ראש; ד"ר סידני מארקס — מזכיר ארצי; מילטון פולאק — פרקליט כבוד; אהרן ריש, מילטון י. סילברמאן, השופט סימון א. סובלוף, וויליאם ה. סילק ומוריס וויינברג — סגני נשיא-כבוד.

שמעון האלקין — בן ששים

בחודש חשון ימלאו ששים שנה למראשורר ולסופר הידוע, שמעון האלקין, המשמש פרופסור לספרות עברית חדשה באוניברסיטה העברית בירושלים וחבר מערכת "בצרון" בארץ ישראל. האלקין נולד ב"ב חשון, תרנ"ט, ב"דובסק שבפלך מוהילוב. שמונה שנים לאחר כן עברה משפחתו לגור בביטוב

על הביטויים החדשים בכרך המילואים לא. אבן-שושן

(מכתב אל המערכת)

אנו כמעט את כולן כבר במילונו של מאיר מדן („מאלף עד תו, מלון עברי שימושי“, אחיאסף, ירושלים תש״ד). התפתחותו המהירה של אוצר המלים (וכן של הטכניקה) ניכרת בסקירת המלים מקבוצה א', שהן מופיעות באמת לראשונה אצל אבן-שושן וחסרות במילון השימושי של מידן: כמה ממונחי התחבורה, המלה ימרה, שתי מלות משקל „תפעיל“ (תח-ביב ותקרית — המחודשת על ידי משה שרת), וקליע מוגדר אצל מדן בתור „קלע של כלי ירייה קל (I)“ (כיום: קליעים בנייבשתיים). אין מדן רושם צורות נקבה של משקל „קטל“ (פתח-דגש-קמין) כערכי מילון נפרדים מצורות הזכר (הערכים נהג, דייר, מקיפים גם דיירת, נהגת וכיו״ב) ולפיכך כלולה גם המלה דיילת בערך דייל שבמילונו.

אף על פי שאין מדן מרחיק לכת כאבן-שושן ברישום צירופי סמיכות, אם משמעות הסמיכות נובעת במישרין ממש-מענת הסומך והנסמך, הרי נמצאים מרבית צירופי הסמיכות הזכויים ברשימת מר מימוץ רשומים כבר במילון מדן, אך תחת הסומך (ולא תחת הנסמך). שתקבל הרושם שעם התרשמותו העזה מהתעשרות אוצר המלים העברי, לא היטיב המבקר לח-פש במילונים שקדמו ל„כרך המילואים“.

בכבוד רב

ה. אריך

אדוני העורך,
אודה לך מאוד, אם תואיל לתת מקום
ב„בצרון“ להערה הבאה.

בביקורת על כרך המילואים למילונו של א. אבן שושן („בצרון“ ל"ה, עמ' 196—200) מציון מר ב"צ מיימון את שפע הביטויים החדשים הכלולים בכרך המילואים שלא היו כלולים בכרכים המ-קוריים, ומדגים אוצר מלים מחודש זה ברשימה קטנה, משתמע מדבריו שמלים אלו מופיעות עתה לראשונה במילון עברי.

את הרוגמאות המובאות אפשר לחלק לש-תי קבוצות:

א. ביטויים שימושיים הנחיריים לכל דובר עברית בישראל: אשרה, כנאום, דר-כון, שטח-הפקר, אלוף-משנה, סגן-אלוף, רב-אלוף, דיגל נשק, כותפת, מטוס-סילון, עוצבה, קליע, דיילת, הד-סטרי, מדחן, משאית, נחיתת-אונס, בוקר אור, גיסן, ימרה, תחביב, תקרית.

ב. מלים הלקוטות מכתבים ספרותיים ושהכללתן במילון גדול בשל אבן-שושן דרושה לשם הסברת מובנן לקורא הישראלי (שכן אינן שימושיות ויש לעתים במקומן מלים שימושיות אחרות): טרפדת, מלחמת-מנע, אריך-נגן (השימושי הוא: ארוך-נגן או מאריך-נגן), שעון-עצר, מצאי.

בלי ספק צריך מילון חדיש בלתי לקוי לכלול את מלות קבוצה א'. ואכן מוצאים

הוצאת שילה ניו-יורק

שער לספרות

מאת צבי שארפשטיין

פרקי משנה

מאת יוסף בראגין

הפרקים החשובים ביותר מתוך: ברכות, צאה, שביעית, ביכורים, שבת, פסחים, שקלים, ראש השנה, יומא, סוכה, תענית, מועד קטן, בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא, סנהדרין ופרקי אבות. — כל הראוי לבני הנעורים מצד גילוי המאור שבתורתנו ומצד הכרת חוקי חיינו. הביאור נכתב על יסוד הפירושים המסודרתיים, והוא מפורט, בהיר וקל. בסופו מלון מנוקד.

מחירו \$1.25.

ספר הכמיויים

מאת צבי שארפשטיין

מכיל ניבים וביטויים לתועלת התלמידים במחלקות הגבוהות שבבתי תלמודי-התורה, בבתי-הספר התיכוניים ובבתי-המדרש ל- מורים. בסופו צורף מפתח אנגלי, למען יקל על התלמיד שידיעותיו העבריות מ- צומצמות למצוא את הניבים הדרושים לו להביע מחשבותיו. בכתב. מחירו 90 סנט.

ג מ ר א

המסכתות מתלמוד בבלי שהופיע בהן צאת "שילה" נדפסו באותיות ברורות מאד עם פירוש רש"י, ותוספות, והגהות וחכמת שלמה וחינוכי מהרש"א ומהר"ם. הנייר הוא משובח ביותר. לא שהוא מכריק אלא חזק ויתקיים שנים רבות ולא יבלה ולא יצהיב ולא ייקרע. בכל מסכת יש מלון ה- טרמינולוגיה של התלמוד בעברית ובתרגום אנגלי. הכריכות חזקות.

הופיעו מסכתות: **בבא קמא,**

בבא מציעא, כתובות,

יבמות וקידושין.

מחיר כל מסכת \$3.50; קידושין \$3.00.

לפנות אל ההוצאה:

SHILO PUBLISHING HOUSE

310 West 105th Street

New York 25, N. Y.

ספר מקרא זה מיוחד במינו הוא. הוא כולל דברי יצירה קלים מטובי הסופרים לשם לימוד וקריאה לתלמידים מפותחים. שידיעותיהם העבריות מועטות. כל החומר מנוקד ניקוד שלם. לפני כל סיפור או שיר תבוא הקדמה קצרה באנגלית, המוסרת ראשי-ידיעות על רקע הסיפור ועל הסופר. אחרי כל פרק יבוא מלון עברי-אנגלי מפורט. שאלות ותרגילים שונים. בסוף הספר יבוא מלון אנגלי-עברי כולל. הסיפורים כולם מעניינים ומושכים את

הלב בעלילותיהם. כולם נתקבלו אל הספר אך לאחר נסיון (בצורה מימוגרפית) ב- בתי-הספר הגבוהים הציבוריים בניו-יורק. ואלה הם מדורות הספר:

1. דלות החומר ועושר הרוח (סיפורים ושירים מן החיים בעבר הקרוב).
  2. געגועים לארץ אבות (סיפורים ושירים).
  3. בארץ-ישראל (מחיי החלוצים); באמ"ר יריקה (סיפורים, שירים ותולדות אנשי שם מישראל בארץ החדשה).
  4. אמריקה בשירה העברית.
- הספר נתחבר לשם תלמידי השנה השלי- שית לעברית. בבתי-הספר הגבוהים הכל- ליים בהשתתפות איגוד המורים העברים בבתי-ספר גבוהים ציבוריים, ויצא בעזרת ועד החינוך בניו-יורק.
- ספר-מקרא זה מתאים למחלקות הגבוהות של בתי-הספר העברים.
- מחירו בכריכת בד חזקה 1.50

לקומי אנדה

מן התלמוד ומן המדרש.

האגדות באות בלשונן המקורית והן מודגות מבחינת התוכן והלשון. החלק הראשון מנוקד כולו, והשני והשלישי מנוקד- דים ניקוד חלקי. מלים קשות מתפרשות. בסוף כל חלק מלון עברי-אנגלי.

- חלק א': משלים ומעשיות 75 סנט.
- חלק ב': על תורה ונביאים 75 סנט.
- חלק ג': על התנאים והאמוראים 75 סנט.

אנחנו מברכים את קוראי ה"בצרון", את
הסופרים והמחנכים העברים וכל ישראל

בשנה טובה ומאושרת

שנת חיים ושלום, בנין ויצירה

HEBREW PUBLISHING CO.

79 Delancey Street

New York 2, N. Y.

ב"ה

הנהלת
הישיבה והמתיבתא

תורת חיים

631 בעלמאנט עוועניו
איסט ניו יורק, ברוקלין

מברכת

בשנה טובה ומוצלחת

את הרבנים והעסקנים, הרמ"ם,
המנדכים, המורים ותלמידיהם,
אגודת הנשים ואגודת התורים

כוח"פ לכל ידידינו

הרב יצחק שמידמאן הרב ניסן טעלושקין
ראש הישיבה ראש ועד התנוך
יחזקאל בראנד, יו"ר ועד הפועל
Yeshiva and Mesivta Toras Chaim
631 Belmont Ave. Brooklyn, N.Y.

ברכת שנה טובה לכל לקוחותינו!

From

KOSHER DESSERTS, INC.

MANUFACTURERS OF

KOJEL

תנו יד למוסדות התורה הנצרכים
אלה הם המוסדות הנקראים בשם
מוסדות התורה והחפד המאוחדים
מירושלים

הדואגת יום יום לספק את צרכיהן של
אלפי משפחות התלויות בהם.
הישיבה המפורסמת "עץ היום" עם 18
תלמודי תורה ובתי התמחו של המגוישים
נורחות-חינם וכן גם בתי החולים "ביקור
זולים" עם המחלקות המודרניות שלו נאבקים
קשה על קיומם ומצפים לעזרתכם. מלאו את
בקשתם ושלתו את תמיכתכם הנדיבה והרחופה
בשכיל 18 המוסדות, המתקיימים כבר 120
שנה ושנשארו עד היום חומיה שדרה של
הישוב בשדה התורה ותחסד.
בזכות עזרתכם תברכו בשנת חיים ושלום,
ברכה והצלחה שלתו את תרומותיכם ל-

UNITED CHARITY INSTITUTIONS
OF JERUSALEM
154 Nassau Street, New York 38, N. Y.

דוד ל. מקלר, נשיא
יצחק בניאמין, גזבר
משה אליאך, מנהל

L'
Shomo
Toro

GROSSINGER'S
GROSSINGER, N.Y.

שנה טובה

הנני מאחל לכל ידידי, קרובי
ומכירי בישראל, בארצות הברית
ובכל אתר ואתר
שנת בריאות ושלום והצלחה

משה ב. ניומאן

מיכאל לופטמן

עורך-דין ומגן-נשיא של ה"בצרון".
שולח לכל קרוביו וידידיו, עורכי "בצרון",
סופרינו, קוראיו ותומכיו

ברכת שנה טובה

MITCHEL LUFTMAN

1440 BROADWAY

New York 21, N. Y.

א כתיבה ותמימה טובה צו אונוערע פריינד
אין אַמעריקע בכלל, און צו אונוער משפחה
אין ישראל בפרט

רָאָע און אברהם גערש

ארתור א. וגולדה רייכמאן

מברכים את כל מכיריהם וקרוביהם
בישראל ובכל אתר ואתר

פילדלפיה, פא.

שנה טובה ומבורכת

לכל קרובי וידידי ולכל בית ישראל.

משה שוואגער ומשפחתו

יעקב קעסמענבוים ורעייתו ומשפחתו

מברכים את קרוביהם וידידיהם בשנה טובה
ומעושרת. תהא השנה הבאה עלינו שנת גאולה
וישועה לכל היהודים. תכלה שנה וקללותיה
ותחל שנה וברכותיה.

ברוקלין, נ. י.

ברכת שנה טובה

לכל בני משפחתי ומיודעי בכל אתר ואתר.

שמעון עוזר קאמענעצקי

650 Ocean Ave., Brooklyn, N.Y.

ברכת שנת ברכה והצלחה, אושר ונחת לכל
קרובי, ידידי ומכירי, ולכל ישראל, ובפרט
לידידי היקר באדם, ר' יעקב צוזמר בפילדלפיה
הרב ס. יהושע כהן

טרנטון, נ. דזש.

הנני מברך בברכת שלום ושנת גאולה את כל
חברי ואת כל העברים בכל אתר ואתר העובדים
באמונה למען שפתנו, עמנו וארצנו
מרים וזאב אגרנוב

שנת גאולה וישועה לעמנו וארצנו.

יעקב צוזמר

פילדלפיה, פא.

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative—used for over 50 years.

Buy the Economy 79c Size

Save as much as 41c

Also available in 37c and 15c sizes.

When Nature "forgets"... remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

הנהלת
**בית ספר גבוה
 לבנות ישראל**

שעל יד ישיבה אוניברסיטה

בברוקלין, ניו-יורק

YESHIVA UNIVEHSITY
 HIGH SCHOOL FOR GIRLS
 2301 Synder Avenue
 Brooklyn 26, N. Y.

מברכת את נשיא ישיבה אוניברסיטה

ד"ר שמואל בלקין ומשפחתו

החורים, המורים והתלמידות

**בכוח"ט ובשנת גאולה
 שלמה לישראל**

לצבור המורים, לעסקני התרבות והחנוך
 הלאומי בכל אתר ואתר, למנהיגי תנועת
 ישראל העובדת, לפרנסי המגביות, למדינת
 ישראל ושריה והסתדרות העובדים ולכל
 עם ישראל

שנת ברכה, בצרון ושגשוג

הועד המרכזי של בתי ספר עממיים יהודים
 בארצות הברית וקנדה

ש. שאפירא   ל. רובינשטיין

יושב ראש   מנהל

אגודת המורים העברים דניו-יורק

שולחות את ברכותיה הנאמנות לכל הבריה,
 חמורים והמנהלים. יהי רצון ותהא השנה
 הבאה עלינו שנה טובה ומבורכת,

Community & Social Agency
 Employees Union
 A.F.S.C.M.E. —
 A.F.L. — C.I.O.

149 West 28th St., N. Y. 1, N. Y.

**ספרי למוד ומקרא
 ומכשירי-עזר
 למורה ולתלמיד
 בהוצאת**

**ועד החנוך היהודי
 בניו-יורק**

ח ו מ ש

מסודר לפי פרשיות השבוע, השורות רוו-
 חות, האותיות גדולות ומאירות עינים. ה-
 סידור המיוחד של הטכסט מקל את הקריאה
 והלימוד על התלמיד הצעיר.

א. סדרת "בראשית";

ב. סדרות "נח" ו"לך-לך".

מחיר החוברת הבודדת — 50 סנט.
 לבתי ספר של העיר ניו-יורק הקונים
 בבת אחת 25 טפסים — הנחה בגודל
 שליש המחיר. לבתי-ספר שמחוץ לניו-
 יורק — הנחה של 25 אחוזים.

תרגילים לחומש

ולנביאים ראשונים

מעובדים לפי שיטה פדגוגית
 עקיבה ויעילה.

א. בראשית ב. נח ג. לך-לך

ד. זירא ה. היישרה ו. תולדות *

ז. יהושע ח. שמואל ב' *

* (יופיע בקרוב)

מחיר כל תרגילון — 40 סנט. לקונים
 25 טפסים ומעלה — הנחה של 25 אחוזים.

ספרית "לדור"

ספרי-מקרא משובחים לילדים ולבני-הנעור-
 רים, הספרים האלה זכו לתפוצה והוקרה
 רבה בבתי-הספר העבריים בארצות-הברית
 ובקנדה. עד עכשיו הופיעו 22 ספר.

מחיר כל ספר של ספרית "לדור" —
 דולאר אחד. לקונים בבת אחת 25
 טפסים ומעלה — הנחה של 25 אחוזים.

בהזמנות יש לפנות לפי הכתובת:

JEWISH EDUCATION
 COMMITTEE,

426 West 58th St., N. Y. C.

BEST WISHES FOR
A HAPPY NEW YEAR
from a Friend of
DR. M. E. CHERNOWITZ

NEW YEAR GREETINGS
TO ALL OUR FRIENDS
ROOF HEALTH CLUB
SHERATON McALPIN HOTEL
Broadway at 34th Street
New York City

ברכת שנה טובה ומאושרת לאחינו בכל
מקום שהם.
דבורה ויצחק באקשט

שנה טובה לכל קרובי בישראל ובאמריקא
הרב מרדכי באום ומשפחתו
ברוקלין, נ. י.

ד"ר אהרן דובנוב
מאחל
שנת גאולה שלמה, שלום, בריאות והצלחה.
2115 W. Grand Boulevard
Detroit 8, Mich.

שנת שלום ושלוח, ברכת והצלחה לכל
קרובינו וידידינו.
יעקב גודמן ורעייתו
336 West End Ave., N. Y.

ד"ר משה איינהורן
עורך "הרופא העברי"
מאחל לכל קוראי "הרופא העברי" וקוראי
"בצרון" ועורכיו ומשפחותיהם שנה טובה
ו מ ב ר כ ת .
ניו-יורק.

אני מברך בשנה טובה ומוצלחת
את כל ידידי ומכירי.
נ. אזולין
Los Angeles, Calif.

שנת ברכת והצלחה, גאולה שלמה וישועה
לאחינו די בכל אתר ואתר.
יצחק רבינוביץ
סוואמפסקוט, מאס.

אנו מברכים את כל חברינו בשנה טובה ומצלחת
הקבוצה העברית של מולידו, אוהיו
בן ציון סמירין, נשיא
זלמן מוסטוב
שלמה סמולין
סגן נשיא
ראש ועד התכנית
גדליהו שאפנעק, גזבר
זלמן מגדלסון, יצחק שילער, מזכירים

הנני מברך את כל בני משפחתנו, את כל חברי
המרכז היהודי דברוקלין ואת כל ידידי וחברי
בברכת שנה טובה ומתוקה, שנת שלום וגאולה
שלמה לעמנו בארץ-ישראל ובכל תפוצות הגולה

הרב ישראל חיים לוינטל
ורעייתו

ברוקלין, נ. י.

שנת ברכת והצלחה
יעקב ליפמאן
ניו-יורק.

ש. צ. זעצער
מברך את כל קרוביו, ידידיו וקוראיו בתוך
שאר כל אחינו בני ישראל בשנת חיים,
שלום וברכה.
ניו-יורק.

אנו מאחלים לכל קרובינו וידידינו ולכל
ישראל, שנה טובה ומבורכת.
יעקב ופיילג קניגסברג

ברכת שנת טובה ומוצלחת, שנת בנין, עליה
ושלום למדינת ישראל, שנת אושר ובריאות
לכל קרובינו וידידינו בכל אתר ואתר.
חיים ליה וביתו

שנה טובה וכוה"ט
למשפחותינו וכל מיודעינו ומכירנו
ד"ר מ. גרבר ורעייתו
לייולאנד, אוהיו.

יהודית, יעקב, רפאל ואילנה יוליים
מברכים את משפחותיהם, ידידיהם ומכיריהם
בארצות הברית ואת משפחתם בישראל
בשנה טובה ומוצלחת.
105 Arden Street New York 40, N. Y.

קהילה משכני ישראל

מברכת את כל חבריה ואת הרב ד"ר ישראל י. קייזיס ואת כל העברים באמריקה בגמר התימה טובה בשנת חיים טובים, ברכה והצלחה בוסטון, מאס.

שנת שלום וברכה
לקרובי וידידי בכל אתר ואתר

יעקב אברהם עפעל

דיטרויט, מישיגן

ברכה לבנית לכל חברי הרבנים ולקרובינו בדיטרויט

הרב משה חיים אדלר ורעיתו

דיטרויט, מישיגן.

ברכה לחברי מערכת "בצרון" ולבני משפחת מיסדו הגדול הפרופ' ר' חיים משרנוביץ ז"ל העברים העומדים על משמרת התחיה העברית.

ד"ר שמעון ברנשטיין ורעיתו

ניו-יורק.

אנו מברכים את כתנו ד"ר גיטה לוין-רוזן ואת בעלה משה רוזן ואת בניהם דוד בן ציון ויונתן, את כתנו פרומה ואת בעלה ד"ר חיים מרדכי בלום ואת בניהם משה וישראל ובן ציון ובתם חיה סימי ואת כל קרובינו ומיודעינו די בכל אתר ואתר.

מ. ב. לוין ורעיתו מרים

ניו-יורק.

הנהלת המתנה משה הם

אגודות בני ציון

בפילדלפיה

מברכת את חבריה

בשנה טובה ומאושרה

יעקב צוזמר, נשיא כבוד

מאיר לוין

גובר

מאיר ווייציל

מזכיר

יעקב שמעון

נשיא

מורים רוזומוף

מתאם הפעולות

החברותא בפילדלפיה

לחצי יובל לקיומה

מברכת את מערכת ה"בצרון", קוראיו ותומכיו

לקראת השנה הבע"ל.

תחזקת ידי הנשאים בעול התרבות העברית

באמריקה והשואפים לשיתוף הכוחות היוצרים

במדינת ישראל.

יעקב צוזמר, נשיא כבוד

חיים ראזין, יו"ר

מאיר לוין, גזבר-מזכיר

אני מברך את ידידי מר יעקב צוזמר

מפילדלפיה ובית לחם ב"ה בברכת

שנה טובה וגאולה שלמה לעמנו

ולארצנו.

פראנק קעסטר

מאמפאן, מאס.

ד"ר ת. גומברג

מברך את בית ישראל

בברכת שנה טובה ומוצלחת

שיקגו.

ד"ר חיים הרים ורעיתו

מברכים את מנהל מערכת ה"בצרון", הר"ר משה משרנוביץ ומשפחתו וכל תומכיו ה"בצרון" וקוראיו, בשנה מאושרת.

לכל קוראי "בצרון",

לעורכיו, עסקניו וסופריו,

לד"ר משה משרנוביץ ומשפחתו

למדינת ישראל ושריה

ולכל עם ישראל בתפוצות

שנה טובה ומוצלחת

אברהם בן יוסף קבינמקי

LO 7-8735 M. Mistakos
DYCKMAN FLORIST
"Flowers by Wire"
212 Dyckman Street
New York 34, N. Y.

לשנה טובה תכתבו
BELFORD DAIRY
148 Dyckman Street
New York 40, N. Y.

LO 7-6100
L E W I S
"Everything for the Home"
Large assortment of hand
made pieces from Israel
Specially Priced
122 Dyckman St.,
New York 34, N. Y.

Lorraine 7-2144
Complete Beauty Service
ALBERT'S
BEAUTY SALON
Permanent Wave Specialists
4732 Broadway
New York 40, N. Y.

LO 7-8700
INWOOD WINE &
LIQUOR CORP.
Call Us For Service
4765 Broadway
(Cor. Dyckman St.)
New York City

GLENN'S
HABERDASHERY, INC.
"Men's Wear for Men
Who Care"
178 Dyckman Street
Tel LO 9-4470
New York 40, N. Y.

WORLD DRUGS
Prescription Specialists
M. Rosenblatt, PhG.
172 Dyckman Street
New York
Phone: Lorraine 7-1282

לשנה טובה תכתבו
RALPH SINGER
Optometrist
Contact Lenses
200 Dyckman Street
near B'way, New York 34
Eye Examinations
Lorraine 7- 6793

LO 7-2770
FOR STYLE AND FIT
COME TO THE
DYCKMAN DRESS SHOP
190 Dyckman Street
New York City

Lorraine 7-5965
MEYER POLLACK
בשר כשר
Strictly Kosher
Meat and Poultry Market
153 Dyckman Street
New York City

Lorraine 9-9384
FAMOUS
Kosher Delicatessen
כשר
202 Dyckman Street
New York City

DYCKMAN HARDWARE
& SUPPLY CO.
H A R D W A R E
House Furnishings,
Janitor's and Apartment
Electrical, Plumbing
Supplies - Paints - Glass
Repairing - Keys Made
Tel. LO 7-1589
200 Dyckman Street,
Near Broadway
New York 34, N. Y.

AL'S GREETING CARD
SHOP

200 Dyckman Street N.Y.
Tel. LO 9-5990
Greeting Cards - Books -
Social Stationery

We are the Recommended
Cleaners on Dyckman Street

PERSONAL CLEANERS
& DYERS

Same Day Service
Cleaning On Premises
213 Dyckman Street, N. Y.
near Bickford's LO 7-6830

MERIT PHARMACY
210 Dyckman Street N. Y.
R. Moses, B. S.
L. Schwartz, B. S.
Phones LO 7-2876
LO 9-9363

שנה טובה
בית מסחר ספרים
CO 7-2407
SOLOMON RABINOWITZ
HEBREW BOOK STORE
30 Canal Street
New York 2, N. Y.

לחברו לדעת שוחרו הספרות
העברית וקוראי העברון
בברכת שנה טובה ומוצלחת

בנציון שיפמן

בשנה טובה ומוצלחת ובבתיבה
והתימה טובה אנו מברכים את
אחינו וב"ב בניו-יורק את כל
קרובינו וב"ב בסג'לואים את
אחינו וב"ב בישראל, ואת כל
ידידינו באשר הם שם, המברכים

מתתיהו ורחל פרידמן

שנה טובה
הננו מאחלים לכל ידידינו
קרובינו ומבורינו בישראל, ב
אצות הברית ובכל אתר ואתר
שנת בריאות שלום והצלחה

מרדכי (מאקס)

יעטי גרשברג

MR. & MRS. MAURICE J. COOPER

extend on the solemn occasion of

ROSH HASHONAH of 5720

their fervent wishes for a

Happy and Prosperous New Year

to the members of their family, relatives,

friends and acquaintances and to all Israel

the world over.

MAY THE COMING YEAR WITNESS

THE FULFILLMENT OF JEWRY'S

MILLENIAL ASPIRATIONS AND DREAMS

לשנה טובה תכתבו

MERION, PENNSYLVANIA

GOVERNOR DAVID L. LAWRENCE AND MRS. LAWRENCE
during their visit at the
LEADER WOODLAND IN JERUSALEM, in JUNE, 1958.

COMMONWEALTH OF PENNSYLVANIA
GOVERNOR'S OFFICE
HARRISBURG

September 9, 1959

"Bitzaron"
The Hebrew Monthly of America
1141 Broadway
New York 1, New York

Gentlemen:

On this solemn occasion of Rosh Hashonah 5720, I send warm greetings to my fellow citizens of the Jewish Faith for a happy and prosperous New Year.

The Miracle of Modern Israel has been an inspiration to all men of good faith. The ages-old desire of the Jews to return to Israel and the subsequent restoration of the land is an example of courage and perseverance unmatched in the history of men.

In America, generous Jews have contributed materially and spiritually to the homeland of their fore-fathers, and this manifestation of love and charity has provided Christians with an example of generosity and piety which is in the tradition of Jewry in America.

Knowing the Jews of Pennsylvania as well as I did, I had not expected to be surprised by Israel's achievements when I travelled there two years ago. But the accomplishments of twelve years completely overwhelmed me, and I determined then to do what I could to assist in every way in the furthering of those programs which help Israel.

It is my sincere hope that the generosity which I have known so long and the vitality which I have seen in all things in which Jews participate, will continue in the future as in the past.

It is my prayer during this Season that God's blessings and bounties will fall in good measure upon you, and that you will continue to give, as you always have, a part of these blessings to your less fortunate brethren around the world.

L' shana tovah!

Sincerely yours,

David L. Lawrence

Re-elect Mayor Dilworth and Elect the Entire Democratic Ticket

A NEW YEAR'S MESSAGE FROM CONGRESSMAN AND MRS. WILLIAM J. GREEN, JR.

Mrs. Green and I desire to embrace this opportunity to convey through the "Bitzaron", the Hebrew monthly of America, our Rosh Hashonah greetings and wishes for a Happy and Prosperous New Year 5720, to the citizens of the Jewish faith throughout Pennsylvania and Philadelphia generally, and to the hosts of my friends and co-workers in the Democratic Party in particular.

We are all inspired by the Miracle of the Midcentury—the emergence and the phenomenal growth of the Great-Little Bastion of Democracy in the Near East—the valiant State of Israel. Now that a creative people have won their millennial rights to their ancient, but Ever Youthful Land, they are indeed fulfilling the Biblical prophecy, "The wilderness and the solitary place shall be glad for them, and the desert shall rejoice, and blossom as the rose."

Here in America, the Jewish People contributed as they have done so nobly heretofore to the phenomenal progress of the United States. In Science, in industry, in the arts—in our spiritual life and our civic and public enterprises—in every field of human endeavor, citizens of the Jewish faith have helped to enrich and advance our Nation. Jewish leadership has pioneered in the fields of health and social improvement for the welfare of all mankind. Through fraternal, philanthropic and religious organizations, Jews have given generously not only for the care of other Jews, both in this country and abroad, but also for people of all races, religions and creeds.

On these Holy Days, I know those of Jewish faith will rededicate themselves to carrying forward the noble traditions of their forefathers. And men of good will everywhere will join on Rosh Hashonah in the hope and prayer that the New Year will bring us closer to a lasting peace and brotherhood for all.

L'Shanah Tovah!
WILLIAM J. GREEN, JR.
Member of Congress
Chairman, Philadelphia City
Democratic Executive Committee

VOTE STRAIGHT DEMOCRATIC ON TUESDAY, NOVEMBER 3, 1959

עורכי „הבצרון“

מברכים את

סופרי „בצרון“, תומכיו וקוראיו

בשנת חיים ושלום, ברכה וישועה

נחום גלאצר

צבי וולפמן

שמעון חלקין

ד"ר משה טשרנוביץ ורעיתו

מברכים בשנה טובה ומאושרת

את קרוביהם, ידידיהם ומכיריהם ואת כל העברים הותיקים תומכי ה„בצרון“
וקוראיו ואת חברי

„הועד להוצאת כתבי רב צעיר“

שניאור זלמן אש, שמחה זאב זלצמן, שמואל כץ ויצחק פינקל.

מי יתן ותביא השנה אתה האדרת היצירה העברית ועלית קרנה של מדינת ישראל.
ניו-יורק

שמואל כ"ץ ורעיתו ובני-ביתו

מברכים את כל ידידיהם וקרוביהם באמריקה ובמדינת ישראל ואת חברי הועד
להוצאת כל כתבי רב צעיר ואת עורכי ה„בצרון“ ומשפחותיהם

ואת כל בוני ארצנו ותרבותנו

בשנה טובה ומאושרת

תכלה שנה וקללותיה — תחל שנה וברכותיה!

ניו-יורק

בגיל ורעדה אנו עומדים בהתגשם חזון הדורות לעינינו. אשרי עין ראתה זאת
ואשרי אוזן קשובה לפעמי משיחנו בארץ אבות.

אנו מברכים בשנה טובה ומוצלחת את ידידינו וקרובינו במדינת ישראל ובכל אתר
ואתר. יהי רצון ששנת תש"כ תביא בכנפיה השלום המקווה וישראל ישכון
לבטח בארצנו.

יצחק ושושנה פינקל

מנהטן בימש, ברוקלין

סול אש ורעיתו

מברכים את

עורכי ה"בצרון" ומשפחותיהם

ואת ידידיהם וקרוביהם בכל מקום שהם כשנה טובה ומבורכת
תכלה שנה וקללותיה — תחל שנה וברכותיה!
יהי רצון ששנה זו תהיה שנת ישועה וגאולה שלמה לעמנו ולארצנו

ניר-יורק

י ש י ב ת

בית המדרש לתורה

מברכת את הרמ"ם, המורים והתלמידים
שבכל מחלוקת המכון, את הרבנים חניכיה
המשרתים בקדש בכל אתר ואתר, הדי-
רקטורים, הפקידים ואגודות העזרה וכל
המנדבים בכל ערי המדינה, את כל הרבנים
בשיקגו ובכל קהלות ישראל ואת כלל
ישראל בכל ארצות העולם וביחוד במדינת
ישראל.

בשנת חיים בריאות ואושר

יה"ר ששנת תש"כ הבאה עלינו לטובה
תהא שנת שלום ושלווה ונזכה בהרמת קרן
התורה ובגאולת עמנו בחומר וברוח.

הרב אשר צפתמאן

נשיא

הרב חיים דוד רגנסברג

מנהל

ד"ר יוסף בכד

דיקן התלמידים

הרב מנחם גורמאן

מוזכר המשרד

הרב נתנאל שווארץ

מנהל משרד ליחסים ציבוריים

איגוד הפועלים

היהודים הלאומיים

(ידישי-נאציאנאלער ארבעטער-
פארבאנד)

מברך את כל חבריו ואת כל הציונים
והעברים באשר הם שם

בשנה טובה ומבורכת

מאיר כראון, נשיא

לואיס סיגל, מזכיר

ברכת שנה טובה

ועד עירוני של "פארבאנד"

ש. בונצ'ק, יושב ראש

בנימין סלר, מזכיר

השכונת הציונית דמנתון ביטש - ברוקלין

מברכת את נשיא ההסתדרות הציונית דאמריקה, אברהם רדלהיים,

ואת נשיא הגליל הציוני דברוקלין, צבי כרמלי

ואת כל הציונים בכל מקום שהם — בשנה טובה ומאושרת.

אנו תפילה שבשנה הבאה נזכה לראות בפריחת מדינת ישראל ושגשוגה.

שמחה גורמאן, מזכר

יצחק פינקל, נשיא

לראש השנה תש"ך

אנחנו מברכים את ה"בצרון" ואת עורכיו
החשובים, את קהל העברים בארצות - הברית
ובשאר התפוצות, ואת מדינת ישראל על
בניה - בניה

בשנה טובה ומוצלחת, שנת הישנים והתקדמות

אגודת "עבריה" בסינסינטי

נחום עזן

נשיא

לאה מרמז

מזכירה

תתי-הספר הקהלתיים העבריים

בסינסינטי

מיכאל אינהורן

נשיא

יוסף ל. הרשון

מנהל

חובבי התרבות העברית

בסינסינטי

ד"ר עזרא שפייזהנדלר

נשיא

ד"ר משה זלסקי

מזכיר-מנהל

לשכת החינוך העברי

בסינסינטי

איזידור שיפרין

נשיא

ד"ר משה זלסקי

מנהל

ISRAEL STIEFEL

Senator in the General Assembly
of Pennsylvania

and his son

JAY ROBERT

Extend their

NEW YEAR GREETINGS

to their many friends and
acquaintances in Israel,
in the diaspora and
everywhere

*May They All Be Inscribed
And Sealed In The Book Of
Life For Health, Happiness
And Contentment*

5720 ה'תשי"ג

Philadelphia, Pennsylvania

ישראל שטיבל

סינאטור של מדינת פנסילבניה
ויו"ר הוועד למען ה"בצרון" בארצות הברית

ו ב נ ו

יעקב רוברט

מברכים את ידידיהם ומכיריהם בישראל,
בארצות-הברית ובאשר הם שם בברכת

שנת גאולה שלמה

ובהגשמת שאיפותינו הלאומיות

וגם אחולי-שגשוג ל"בצרון"

וברכות של הצלחה וכל טוב

למנחל - המערכת

פרופיסור משה משרנוביץ

ומשפחתו

לעורכיו, סופריו, קוראיו

ולכל חובבי התרבות העברית

בכל אתר ואתר

העברים

בפילדלפיה, פא.

שולחים את מיטב ברכותיהם לקראת
השנה החדשה הבע"ל לכל העוסקים
במסירות ובאמונה למען החייאת
הלשון והתרבות העברית בקהילת
ישראל באמריקה.

תהא השנה שנת בנין ויצירה,
שלום ורווחה לעמנו השובב

בציון ובכל אתר ואתר

יעקב צוזמר, נשיא-כבוד

שרה פקרטון ורבקה קרף

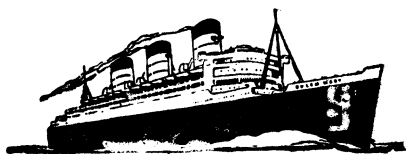
מוכירות

רבי ש. מרגלית, נשיא

מאיר לוי, גזבר

יהודה שלנק, ד"ר שמואל פיטליץ

סגני נשיאות

לאירופה

לשם תענוג או מסחר בסתיו זה, הפלג בנותחיות של מותרות... על פני אנית קונארד מרווחת. מזון טעים, שירות ושעשועים... חופשת טיול ים נוספת! הנחה גדולה של משא חינם. תשומת-לב מיוחדת לצרכי כשרות וחדריט לתפילה. קשרים עם ישראל דרך שרבורג, האזור, סאוטהמפטון או ליברפול מאפשרים ביקור בפאריז או לונדון בדרך.

או טיול

אף חופשות-טיול רבות-גיל לכל טעם, תקציב ואורך-זמן. טיול 66 הימים של הבריטאניק מסביב לכל חופי ים התיכון, יאנואר 22... טיול 95 הימים של קארוניה על פני תבל כולה, פברואר 5... ושבועה טיול שמש לאיי הודו המערבית ודרום אמריקה המורייטאניה וקארוניה מדצמבר ומשך אפריל

דע

CUNARD

תמיד מבחר נרחב ביותר של תאריכי-הפ-לגה, מחירים ואניות. שירות-אקספרס בכל שבוע לאירופה באניות מלכת אליזבת ומלכת מרי, אניות-הנוסעים האדירות ביותר בעולם. וכן הבאת אהובים מחוץ-לארץ בדרך ביטחון וללא-דאגה: שירות קונארד המטלטל מראש.

ראה סוכן הנסיעה שלך מיד

CUNARD

הנסיעה היא הנוענוג!

Cunard Line, 25 Broadway, Tel. BO 9-5300
441 Park Avenue, Tel. PL 5-4300

FLY KLM NON-STOP TO EUROPE

THEN TO TEL AVIV FOR THE GOLDEN JUBILEE!

יום ללא הניה על פני הים האטלנטי
על DC-7C של ארבעה מנועים.
(מאכלים בשרים מצויים בכל המיסות).
ואחר כך ישר לתל אביב, או הפוך את
הפליגתך לסיור נהדר לפי תכנית הניה
של קל מ, בקר לונדון, פאריס,
ברוקסלס, ווינה, רומא וערים רבות
אחרות — ללא תשלום נוסף!

מוסה של הלוד, ושוב, ניו יורק
לתל אביב: \$ 840.60. מחלקת היספון.
\$ 1,384.00 מחלקת ראשונה, שירות
אף מהאוסטון ראת סוכן הנסיעה
שלך, או טלפן קל מ:
PLaza 9-2400.

572 Fifth Avenue, New York 36, or 120 Broadway, N. Y. 5